

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP

1884.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÁNDOR JÓZSEF.

TIZENNEGYEDIK ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT,

NYOMATOTT A „MAGYAR POLGÁR“ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN, KOLOZSVÁRT.

1884.

TARTALOM:

	Lapszám.		Lapszám.
Iránycikkek.			
<i>A—s. Jó kezdet</i>	211.	<i>Felméri Lajos. Nők a főiskolákon és egyetemeken.</i>	75.
<i>Bánffy Albert br. Elnöki megnyitó.</i>	187.	<i>Nagy Zsigmond. A műveletlen népek vallásainak</i>	
<i>B. J. Pro domo.</i>	49.	egysége.	73, 85, 95, 101, 111.
<i>Dr. Csernátoni Gyula. Karácsoni gondolatok.</i>	417.	— — Hindu proclamatio.	84.
<i>Gönczi János. A legszebb okmány.</i>	9.	— — A keresztyénség eredete.	116, 126, 132, 148, 156.
<i>Hegedűs István. Az érettségi vizsgálatok szabályzata</i>	131.	<i>B. A. Gyümölcsstenyésztes egyházi szempontból.</i>	100, 111, 115.
— — A kormány és a főfelügyelet.	349.	<i>Csekme Ferencz. Pestalozzi hitvallása.</i>	166, 172, 181, 192, 198, 208, 216, 223, 231, 240, 249.
<i>L—t. Püspökeink a főrendek közt.</i>	341.	<i>Benke István. Zwingli nevelés-oktatási elvei.</i>	214, 220, 228, 238.
— — A convent után.	393.	<i>Dr. Török István. Tanügyünk történetéhez.</i>	335.
<i>Parádi Kálmán. A gymnasiumi rendtartás és fe-</i>		— — Egy pár adat Kovács József n-	
gyelmezés.	243.	enyedi tanár életéhez.	380.
<i>Renan Ernő.</i>	259.	<i>Sándor József. Az akaratról.</i>	336.
<i>Réthy Lajos. Középtanodáinkról.</i>	57, 65, 73.	<i>Szalay Károly. Örtüzek.</i>	411, 421, 430.
<i>Sándor József. Jézusiták és a szabad közművesek.</i>	267.	<i>Bierbrunner Gusztáv. Tulvilági kéziratok.</i>	419.
— — Lesz-e gyümölcs a fán?	275, 283.	<i>Zsigmond Károly. Karácsonkor.</i>	420.
— — Előfizetési felhívás.	369.	<i>Ujévi tanácsok gazdák számára.</i>	431.
— — Egység a sokaságban.	429.		
— — Tépett lelkek.	52.		
— — Régi ködmön.	50.		
— — Nyugat kulturája.	49.		
<i>Simon Ferencz. Az új szervezéshez.</i>	235, 245.		
<i>Szűcs Gyula. Papi és tanítói fizetéseink.</i>	299, 317, 325.		
<i>Szász Béla. Számvetés.</i>	17, 25, 33.		
— — Alázatos kérdés.	81.		
— — Ugocsa non coronat.	163.		
— — Megjegyzés.	171.		
— — A confirmatio reformjáról	251.		
— — Gr. Lónyai Menyhért.	357.		
<i>Szász Domokos. Zwingli Ulrik.</i>	1.		
<i>Szász Károly. Beszéde a dunamelléki egyh. kerület</i>			
közgyűlésén.	203.		
— — Nagy Péter ravatalára	307.		
<i>Sz.—s. A bukaresti kérvény.</i>	105, 113.		
<i>Vay Miklós br. Elnöki megnyitó beszéde.</i>	89.		
<i>A kath. egyház és a protestántizmus.</i>	41.		
<i>Codificatio.</i>	97.		
<i>Tanári értekezletünk.</i>	123.		
<i>Az első próba után.</i>	291.		
<i>Domestica.</i>	377.		
Tanulmányok és értekezések.			
<i>Benkő István. Jób könyve.</i>	3.		
<i>Emond Scherer. A pápaság.</i>	11, 21, 27, 34.		
<i>Nagy József. A paulicanusoki szektája.</i>	12, 19.		
<i>Dr. Kuenen Ábrahám. Nemzeti vallás és világvallás.</i>			
Ismerteti Nagy Zsigmond.	13, 22, 28, 36, 44, 51, 59.		
<i>Szilágyi Sándor. Erdélyi ifjak iskoláztatása külföldi</i>			
egyetemeken.	28, 35, 44, 53, 61, 69.		
<i>Péterfi Dénes. Keshub Chundersen.</i>	42.		
<i>Fejér Gyula. Temetési gyászszertartások.</i>	51.		
		Protestáns egyháztörténelmi adatok.	
		<i>Zwingli Ulrik.</i>	10, 18.
		<i>Szabó Károly. A lőcsei 1675-iki énekes könyv.</i>	61.
		<i>Kálmán Furkas. Egy régi psalmus.</i>	237, 247.
		<i>Jézus halálos ítélete.</i>	122.
		Szépirodalmi közlemények.	
		<i>Gönczi János. Isten keze.</i>	50.
		<i>Kálmán Károly. A LXXXIX. zsoltár.</i>	45.
		<i>Kolosa Elvira. XXII. Zsoltár.</i>	83.
		<i>Sándor József. Salvator.</i>	328.
		<i>Szász Béla. Azrael.</i>	4.
		— — Hálaadás.	114.
		— — Sicíliai Róbert király.	254, 261.
		<i>Szász Károly. Ének Zwingli születésének négyszá-</i>	
		zados évfordulójára	2.
		Vidéki élet.	
		<i>A sepsői egyházmegyéből</i>	38.
		<i>A kézdi</i>	47.
		<i>A marosi</i>	68, 168, 381.
		<i>A görgényi</i>	69.
		<i>A sz.-szolnoki „</i>	110, 346.
		<i>Láng Lajos. A Moldva-oláhországi missio 1883. má-</i>	
		sodik felében.	115, 423.
		<i>A deézsi egyházmegyéből.</i>	118.
		<i>A kolozs-kalotai egyházmegyéből.</i>	141.
		<i>Tamó Gyula. A moldva-oláhországi missio köréből.</i>	154.
			257, 352, 373.

	Lapszám.
A kükküllői egyházmegyéből.	168.
Az erdővidéki egyházmegyéből.	175.
A gyulafehérvári egyházmegyéből.	176, 423.
<i>Bólyai Farkas</i> emlékünnepe.	327.
<i>Sípos Samu.</i> Templomszentelés.	347.
Az udvarhelyi egyházmegyéből.	405.
Az orbai egyházmegyéből.	412.

A testvér superintendentiák köréből.

Egyházi reform Debreczenben.	21.
A dunamelléki püspökválasztás.	26.
A pesti egyház közgyűlése.	38.
A tiszántuli egyházkerület közgyűlése.	151.
<i>Szász Károly</i> beigtatása.	342.
A dunamelléki ref. egyházkerület ünnepei.	358.
A budapesti ev. ref. theologiai akadémia hallgatóinak felhívása a többi theologiai akadémiák hallgatóihoz.	432.

Tanügyi cikkek.

Tanügyi rovat	4, 15, 23, 30, 39, 54, 79, 87, 108, 117, 127, 143, 161, 176, 232, 241, 272, 279, 289, 295, 306, 329, 338, 347, 354, 383, 406, 414, 424, 435.
Tanári értekezletünk.	123.
<i>Váró Ferencz.</i> Javaslatok.	133.
<i>Geréb Márton.</i> A kolozsvári főtanoda.	134, 150, 157, 173, 183.
<i>Szilágyi Gyula.</i> Latin nyelvi írásbeli dolgozatok	136.
<i>Dózsa Dénes.</i> A magántanítói rendszer módosítása	147, 155, 164.
A Székely-Mikó-collegium törvény szerinti új be- rendezése.	179.
<i>Parádi Kálmán.</i> Tanügyi jelentés.	195, 205.
— — — Tanügyi előterjesztés.	252.
A collegiumokban tanuló ifjak kimutatása az 1882 —1883-iki tanévben.	201.
Az országos tanár-egyesület közgyűlése	232.
Rendszabályok, törvények és utasítások az erd. ev. ref. collegiumok számára.	271, 279, 289, 295, 306, 329, 338, 347, 354, 383, 406, 414, 424, 435.
<i>Benke István.</i> A sepsi-szt.-györgyi ev. ref. collegium történeti vázlata	284.
A felekezeti középiskolák felügyelete	335.
Középiskoláink állami segélye	396.

Necrologok:

Hegedüs László	66.
Lugossy József	83.
Fördös Lajos	160.
Nagy Péter	311.
Gr. Lónyai Menyhért.	356, 368, 370.
Egy a régiak közül	433.
Külföld: 5, 23, 55, 86, 111, 140, 176, 185, 193, 225, 233, 241, 256, 265, 296, 322.	
Irodalom: 7, 31, 46, 79, 109, 119, 142, 224, 250, 264, 273, 281, 289, 295, 305, 322, 330, 339, 348, 356, 376, 399, 407.	
Püspöki körözüvények: 16, 24, 56, 130, 200, 218, 266, 274, 332, 340, 356, 408, 427.	
Az áll. ig. tanács üléseiből: 15, 47, 63, 87, 120, 166, 224, 305, 376, 392, 399, 413.	

	Lapszám.
Iskolai értesítők: 256, 263, 270, 278, 288, 305.	
A szerkesztő postája: Majdnem minden számban.	

Vegyestartalmu cikkek.

Magyar iskola-egyesület.	52.
<i>Dombi Lajos.</i> A papi stolarék kérdéséhez.	58.
— — — Elvi kérdés.	110.
<i>Herepei Gergely.</i> Viszhang „A temetési szertartások“ cz. cikkre	59.
<i>Hegedüs István.</i> Megjegyzés „A pro domo“ cz. cikkre	62.
— — — Zárbeszéd	113.
— — — Megnyitó beszéd	301.
— — — Emlékbeszéd Sámi László fölött.	345.
Nyilatkozat	63, 262, 317.
Számadás és kérelem	64.
<i>Váró Ferencz.</i> Commentár	67.
— — — Két ministeri rendelet	402.
<i>Péterffy Sándor.</i> Az Eötvös-alap.	70.
Fölhívás	71.
<i>Szász Béla.</i> Reductio	77.
Az 1883-iki államsegély.	82, 95, 102.
A convent	91, 98, 385, 394.
A válóperek	102.
<i>Szász Domokos.</i> Válasz egy interpellatióra	120.
A domestica	135, 228.
Codificatio	158.
<i>Demeter Sámuel.</i> Az orbai egyház véleménye	172.
<i>Horváth István.</i> Egy pap a papoknak	176, 184, 191.
— — — Mesét mondok	422.
— — — Mi terem a fán?	403, 410.
Az erd. ev. ref. egyházkerület közgyűlése	187, 196, 206.
<i>Nagy Péter.</i> Püspöki jelentés	189.
<i>Bodor János.</i> Mihályi Károly emlékezete	215, 221, 229, 239.
<i>Garda József.</i> Emlékbeszéd Zwingli felett.	260, 269, 277, 286, 294, 304, 319.
Nyilvános számadás	262.
Jegyzőkönyvi kivonat	263.
<i>Jakab Elek.</i> Nyílt válasz Kálmán Farkas urhoz	293.
Közgyűlés.	297.
<i>Révész Bálint</i> Imája	299.
Az erd. róm. kath. status jelen állapota	320.
<i>Indali Péter.</i> Egy hires abc.	321.
<i>Bod Károly.</i> Nyílt levél és kérő szó a „Prot. Köz- löny“ szerkesztőségéhez	326.
Vegyes házasságokból származott gyermekek	328.
A protestáns egyház és a főrendiház reformja	334.
Sámi László	344.
A főrendiháznak, mint felső háznak szervezéséről szóló törvényjavaslat	351.
<i>Szász Károly.</i> Török Pál emlékezete	361.
Beszéd a kerületi gyűlésen a társelnöki szék elfog- lalásakor	366.
<i>Gönczi János.</i> A confirmatio kérdéséhez	374.
<i>Láng Károly.</i> Válasz „A moldva-oláhországi missio köréből“ cz. pitesti közleményre	379.
Az énekes-könyv ügye	382.
Kivonat a conventi jegyzőkönyvből	391.
Egyházunk a felső házban.	396.
<i>Nemes Árpád.</i> Viszhang „A confirmatio kérdésé- hez“ cz. cikkre	404.
<i>L—t.</i> Nyugdíjintézet	418.
<i>F. Gy.</i> Beszentelünk-e, vagy koporsóba teszünk?	425.
Felejthetlen püspökünk emlékére	433.
Tűzkár elleni biztosítási szerződvény	433.
Különfélék minden számban.	

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Zwingli Ulrik. — Ének, Zwingli születésének négyszázados évfordulójára. — Jób könyve. (Bibliai tanulmány; Benkő Istvántól. Vége.) — Azrael. (Szász Bélától.) — Tanügyi rovat. — Külföld: Levél Hollandiából. (Zsigmond Károlytól.) Schweiz. Olaszország. — Irodalom. — Különművek — Gyászrovat.

A fölviradott új év első napján 400 éve telt be annak, hogy a kelő nap első sugarai Helvétianak egy kisded falvában, Wildhausban, a falusbiró szerény hajlokának ablakán át, egy újszülött bölcsőjére hinték fényöket, találóan jelképezve fényét annak a családi örömnök, mely a szegénysorsú szülők lelkét ragyogta be. Pedig a szülők akkor még nem is sejtették, hogy abban a bölcsőben egy oly kisded szendergi első álmait, kit a Gondviselés arra választott ki, s hívott el, hogy hazájának szabadítója, az alvó lelkek hatalmas ébresztője, az Isten igéjének diadalmos hirdetője, korának reformatora s mint ilyen, az emberiség egyik legnagyobb jóltevője nevelkedjék föl benne.

Iskoláit végezve, a nyilvános élet küzdterére lépett ki. Az alig 22 éves ifjú, midőn Glarusban először állott föl a szószékre, így szólott: „Igaz és őszinte akarok lenni Isten és emberekkel szemben, az élet minden viszonyaiban, melyekbe engem Isten keze vezérel.“ E jelszóhoz hű maradott, az utolsó

pillanatig, midőn Kappelnél szívének nemes vére kiomlott a földre s elröppent ajkairól hittelmes lelkének utolsó vallomása: „A testet megölkhetik, de a lelket nem.

Midőn Einsiedelnben fölemelte hatalmasan tiltakozó szavait a csodatevő Mária-kép bálványozássá fajult imádása ellen s maga ellen zuditá az egyház fejedelmeit, kiknek uralkodó székét a babonás hit tartá fönn; midőn Zürichben beköszöntő beszédét tartá s a Krisztus evangéliumának szövétnekét lobogtatni kezdte, kijelentve, hogy az evangélium „Istennnek ereje minden hívőknek idvességére“; midőn Zürich városának kapuit bezáratá a bűnbocsátó czédulákkal közelgő Sámson Bernát előtt s hirdeté, hogy egyedül Istennél van a bűnök bocsánata; midőn szigoruan megfeddette honfitársait azon erkölcstelenségért, hogy zsoldért idegen hatalom szolgálatába szegődnek s gyakorta saját honfitarsaik ellen fegyvert fogni nem áttallanak s volt elég bátorsága e visszaélésért II-ik Gyula pápát vonni felelősségre; midőn Marburgban hatalmas reformátor társával vitatkozott s a betühöz tapadás helyett a lélek szerinti magyarázatnak fönséges elvét hangsúlyozá s magára vontá Luther haragját, ki nem fogadta el a feléje nyujtott baráti jobbot s e szavakkal útasítá el „Nektek más szellemeitek van, mint nekünk;“ midőn elkészíté 67 tételét, mint mondá: az ő „Conclusioi“-t, melyekben a római egyház egész hitrendszerét s alkotmányát éles bírálat alá vette, késznek nyilatkozva állításának alapos voltát, bárki ellenében, nyilvánosan bizonyítani; midőn két izben állott Faber Jánossal, a nagyhirű katolikus hittudóssal, szemben nyilvános szóvitában s az Ige fegyverével győzedelmeskedett ellentele fölött; midőn világgá bocsátotta „Commentarius de vera

et falsa religione“ című korszakot alkotó művét, mely az irásokban való jártasságának, a krisztusi igazságoktól tündöklő szellemének örökbecsű terméke s emléke; egy szóval mindig, mindenütt és mindenben, szóval, tollal és tettel ama jelszóhoz, melyet magáénak vallott pályafutása kezdetén, hű maradt a kappeli csataterig: igaz és őszinte volt Istennel és emberekkel szemben.

Szellemének igaz volta, jellemének nyíltsága emelte fel őt a reformatio elsőrendű bajnokainak sorába s helyet biztosított számára az emberiség választottjai, vezérférfiai, legjobbjai Pantheonában. Testét megölhették, de szelleme kiemelkedett a vértől áztatott porból s diadalmas harczát tovább folytatta s vivja mind e napig. Új életre kelt az Genf nagy reformatorában s még annyiakban, kik a vértanuság által megszentelt nyomdokaiba léptek. A föld egész kerekiségén, hol lélekben és igazságban imádják az Istent, hol az evangéliumi igazságok egyszerű fönségökben, meghamisítatlan tisztaságukban, az egész életet átható világosságukban hirdettetnek, mindenütt az ő szelleme él, s uralkodik.

Mi, magyarországi reformált s immár egyetemes egyház tagjai, hivei és az ő szellemének vagyunk örökössei; őt tekintjük vallásos hitünk és életünk reformatorának, Krisztushoz vezérlő mesterünknek. Emléke előtt hódolattal meghajlunk s ha az igazságért vívott küzdelmeinkben ellankadunk s lelkünkben a nemes ügy győzedelmében vetett hit meging, rá gondolunk s az ő életének s példaadásának emléke s hatása lankadásunkban új erőt kölcsönöz nekünk s hitünket föléleszti.

Azok a sugarak, melyek a waldhausi falusbiró házának ablakán át 1484 január 1-én beraogyogtak, rágyognak most is, 400 év multán s mig akkor csak egy kisedet bölcsőt világítottak meg, ma már millió és millió lelkeket fényesítenek meg, mert a világosságnak azok a sugari, melyek annak az új szülöttnek fölnyiló szeméin át lelkébe sütöttek, azóta, mindig elfogyhatatlanul, szétáradnak onnan s fokozódó fényben tündökölnék, áttörve az egymást felváltó századok homályosságain.

SZ.—D.

ÉNEK

Zwingli születésének négyszázados évfordulójára.

Szász Károlytól.

Zebaoth Isten, serögek Ura,
Ki Izráelnek védpaizs valál!
Óltalmadban fiuról fiura,
Örvendve bízott nemzet és király.
Filiszteusok és Moábiták

Hiába vontak fegyvert ellene:
Részökre döntéd el Te a csatát,
Oh Izrael hatalmas Istene!

Ha vész, viharral szemben ütközött
S a tenger árja felhőkig dagadt:
Mint vert hajót a hullámok között,
Te oltalmaztad szentegyházadat.
Külostrom ellen s belviszályokon
Te védted azt s mentsége lől neki:
Hogy mint a bárka egykor, zöld fokon,
Biztos, nyugalmas révben kötne ki.

Ha ostromolták álhit, babona,
Mely szivet mételyez, elmét vakít:
Lelked körüle fényfelhőt vona,
S felővezéd a hitnek bajnokit;
Hogy tűz-oszlop gyanánt a had előtt
Tárván Te, melytől a gonosz remeg,
A szent igazság fegyverével ők
Krisztus nevében küzdve győzzenek!

A tisztított hit hősit is, Uram,
Te övezéd fel s lől nékik paizs:
Harcolni hiven, küzdni bátoran,
És győzni-bukva; élni-halva is.
Egyházi átok, máglya fegyverek,
Az ellenök föltámadt Hét-halom,
Hiába mind! Győzött a kis sereg
S ég és föld örvend a diadalon!

E bajnok is, a kit ma tisztelünk,
Zebaoth Isten, a te bajnokod!
Te szent igéddel ostromlá a bűnt,
Kezében a Te kardod villogott.
Szava Zürichből fél világra szólt,
S bár halni látta a kappeli tér:
Szavára álhit mint a köd oszolt;
És fölemelt zászlója égig ér.

Nem halt meg ő, bár bukni láttaték:
Eszméi győztek és tulélik őt.
Lelkének ott megnyilt a magas ég,
És neve tulragyog homályt s időt.
Krisztus nevével küzde, győze, halt;
S egyháza áll, hitünk szent temploma;
Mert az igazság hősen diadalt
Pokol kapui nem vesznek soha!

Támaszsz Uram, támaszsz ezentul is
Te szent igazságodnak hiveket!
Övezd fel őket és fogd pártul is,
Hogy győztesen szolgáljanak neked!
Moábiták és filiszteusok,
Csődítsenek bár ellenünk hadat:
A melynek egy a la pja: Krisztusod,
Építsed, óvjad Szentegyházadat!

JÓB KÖNYVE.

— Bibliai tanulmány.

Irta:

Benkő István.

(Vége.)

8) A könyv szerzésének ideje és helye.

Az angyalokról való nézet is, bár nincs ellenmondásban a korábbi nézettel, némileg sajátos és különbözik a későbbi idő felfogásától, mint a hogy pl. Zakariásnál és Dánielnél látható, hol az angyalok természetete és hivatala elő van adva. Az angyalokhoz intézett kérdésnek nincs semmi nyoma azon iratokban, melyek a Jób könyvét megelőzőt időkben keletkeztek; ebben jelenik meg e gondolat először. Itt úgy tekintenek az angyalok, mint közbenjárók Isten és emberek között: 5: 1. „a szentek (t. i. az angyalok) közül pedig melyikhez folyamodol?” Itt ki van fejezve, hogy az emberek kérését az angyalok közvetítik Istennél, valamint 33: 23—24-ben is. Továbbá alá vannak vetve az isteni ítéletnek (21: 22; 25: 2), tévedhetők (4: 18; 15: 15; 25: 4—6). Ezen jellemvonásai az angyaloknak későbbben szintén előfordulnak, de előbbi időkben nem, hanem mint Istennek alávetett lények, semmi különös akarattal nem bírnak, a jó angyalok csak jók és tévedhetlenek. Ezek szerint látjuk, hogy költőnk az angyal-képzet újra fejlődésének kezdetén élt.

h.) Jób könyvében azon régi tan, hogy az atyák álnoksága a fiakban büntetetik meg, erős harczban áll az újabb és fejlettebb tannal és ki van fejezve azon eszme, hogy a szülék vétkeért a gyermekek nem bűnhődhetnek, hanem szenvedjen a gonosz saját vétkeért (Jób 21: 19—21.) Ez újabb felfogás csak a későbbi királyok idejében lép fel és már Jeremiás egész kifejltségében erőteljes rövidséggel hirdeti e tant 31: 29, 30. „Kiki a maga gonoszságáért hal meg”; Ezékiel pedig (18: 2—4 stb.) a régi tant emeli érvényre. Továbbá a halál utáni állapotra vonatkozó eszmék is a már említett korra mutatnak. (Lásd 16. zs.)

i.) Több későbbi szerzőnél és könyvben vannak oly utánzások, vonatkozások, képek, kifejezések és gondolatok, melyek a Jób könyvéből vétettek; és e körülmény ismét hathatós érvül szolgál a könyv szerzési idejének meghatározásánál. Így Jeremiás, ki a 7-ik száz év második felében élt, bizonyosan ismerte és használta a Jób könyvét, a mint ez utánzásából látszik, pl. Jer. 20: 14—18. „Átkozott legyen a nap, melyen én születtem; a nap, melyen az én anyám szült engemet, ne legyen áldott! Átkozott az ember, ki megmondotta az én anyámnak, mondván: született néked férfiú magzatod, és igen megörvendeztetted őtet. És legyen az az ember olyan, mint a városok, melyeket elvesztett az ur és meg nem bánta; ennek felette halljon reggel kiáltást és zenebonát délben. Miért, oh Isten! hogy meg nem öltél engem az én anyám méhében? És az én anyám nékem koporsóm lett volna és méhében soha senkit nem fogadott volna! Miért jöttem ki az én anyámnak méhéből, hogy látnám a nyomorúságot és bánatot és hogy az életemnek napjai gyalázatban végeztetnének el” Hasonl. Jób 3: 3—10; 10: 18. — Jer. 15: 18. „Miért lészen az én fájdalom örökké való és az én vereségem halálos és gyógyíthatatlan? Lennél-e nékem, mint az állhatatlan hazug pataknak folyása.” Hasonl. Jób 6: 13 s köv. Jerém. 17; 1. és Jób 19: 24; Jer. 20: 7, 8. és Jób 12, 4; 19, 7; Jerém. 49: 20. etc. és Jób 9, 19. Továbbá Ezékiel 14: 14—20. s a zsoltárok szerzői, mint ezt a 38, 69. s a még későbbiek, mint a 88, 88, 94 —

bizonyítják, ismeretesek voltak Jób könyvével; nemkülönben a siralmak írója is pl. Sirm. 2: 16. „Megnyitották te rajtad szájakat minden ellenséged; süvöltöttek és csigorgatták fogukat, ezt mondván: vessessük el, bizonyára ez a nap, a melyet vártunk, megleltük, megtaláltuk.” Hasonl. Jób. 16: 9—10 és 27 23; Sirm. 3 15. és Jób 9 18. Ézsaiás könyvének (40—66) a 7-ik száz év második felében élő szerzője szintén használta Jób könyvét, a mint ez a vonatkozásokból látszik: Ézsaiás 40: 2. és Jób 7: 1; És 44: 24, 25 és Jób 9: 8; 12: 17—20; És. 59: 4 és Jób 15: 35. Zakariás 1—8 fejezeteinek írója meg a Jób könyvének prologját utánozta 1: 10—11; 3: 1—3; 6: 5. A példabeszédek első csoportjának 1—9 fejezeteknek írója, ki az isteni bölcseséget megszemélyesítve tárgyalja, szintén használta a Jób könyvét (péld. 3. 11 s köv. és Jób 5: 17 s köv.; péld. 3: 23 s köv. és Jób 5: 22 s köv.; péld. 7 23 és Jób 16: 13, 20, 25; péld. 3: 14 s köv. és 8: 11—19 és Jób 28: 12—19; péld. 8: 25 és Jób 15: 7 és 38: 6) már pedig e fejezetekről (péld. 1—9) a kritika kimutatta, hogy a 7-ik száz év végén, Hiskias király után irattak; tehát a Jób könyve ezt megelőzőleg a száz év elején keletkezett.

j.) A nyelv végre sem mutatja a hanyatlásnak oly nagy fokát, hogy ne illenék a 7-ik száz év első felébe, sőt épen ezen kornak felel meg, a mennyiben mutat ugyan aram szinezetet, de nem oly nagy mértékben, mint a fogság alatt és után irt könyvek.

Ezen felsorolt okoknál fogva tehát a könyv szerzési ideje a 7-ik száz év első felére csik.

A mi az Elihu beszédének keletkezési korát illeti, mivel az nagyobb mértékben tünteti fel az aram szinezetet s befolyást, mint a könyv többi része, s mivel annak írója az eredeti költő által előkészített igazságot már közelebről tapasztalta és ismerte: Ewald nézete szerint azt egy vagy két százévvvel későbbre kell tennünk. Azon nézet, mintha az eredeti költő hosszas időköz után toldotta volna meg munkáját, teljesen tarthatatlan; mivel ez esetben kevés változtatással egyenlővé tehetné volna e beszédet a munka többi részével. Egy későbbkoru és pedig mindenesetre olyan férfi irta, a ki a héber bölcsék irataival ismerős és azokban jártas volt, de a kinek idejében a héber nyelv szembetűnően hanyatlani kezdett.

Hogy hol volt a szerzési helye, vagy is hol élt a költő, épen mint az időre nézve, eltérők a nézetek, mivel erre nézve sem maradt a költőtől semmi hagyomány, vagy biztos ujjmutatás. Vannak, kik úgy vélekednek, hogy Syria, mások, hogy Arábia vagy Idumea vagy Mesopotamia lett volna azon hely, hol a költő élt és szerezte e munkát.

Ezen nézetek azonban csak mint különlegességek érdemelnek említést és nem tarthatnak igényt az elfogadásra. Egy másik és valószínűbbnek látszó nézet, hogy a könyvet egy Egyiptomba vándorolt és ott élő zsidó irta (Hitzig, Hivzel). E nézetet igazolni látszik azon körülmény, hogy a költő ismerős igen sok egyiptomi tárggyal, a Nilussal, állatokkal stb. Azonban ebből nem következik szükségképen, hogy a szerző egyiptomi lett volna, mivel ezen tárgyakat megismerhette az Egyiptomban való utazás által, vagy ha nem, ottani utazók elbeszéléseiből. Vannak mások, a kik a Jeruzsálemtől távoli délkeletet, vagy déli Judeát tartják a könyv szerzési helyének, mint Stickele, Waihinger, Büttcher, Schlottmann és Dillmann. E felvétel legjobban megfelel a valóságnak, ennél fogva mi is e véleményben vagyunk, mivel így legkönnyebben megérthető: miért van sok aram és arab idom kifejezés a nyelvben. E vidék lakói ugyanis szomszédosak lévén Arábiával, természetes a kevert nyelv használata. De más-

felől így könnyen érthető az egyiptomi, valamint más tárgyakkal való ismeretség is, mivel e tartomány szomszédos volt Idumeával, a melyen keresztül déli Arábia, azaz Shéba és Téma, valamint Egyiptom karavánjai északra — Damaskus és Palmyra felé és viszont az Eufrates mellől és Babyloniából a kereskedők Egyiptom felé közlekedvén: az irónak elég alkalma nyílt az ismeretszerzésre.

Az író nem külföldi, hanem izraelita volt és azok, kik külföldinek állítják, összezavarják a könyv hőstét a könyv szerzőjével, mert a dráma hőstét színtere csakugyan kívül esik Palesztina határán: de a szerzőnek álláspontja egészen izraelita. És hogy Palesztina volt hazája és lakhelye, azt mutatja az, hogy a 40-ik fejezet 23-ik versében a vizilovat a Nilusból a Jordánba viszi át, és úgy tünteti ezt fel, mint a legnagyobb folyót: „Ime a folyóvizet megtartóztatja úgy, hogy nem siet és azt véli, hogy a Jordán folyó vizet fel szívhatja“; másfelől mutatja az, hogy ismerős nemzetének szokásaival, hagyományával, a theocratikus étellel stb. Valószínűleg sokat utazott idegen országokban, mint Syriában, Arábiában, Egyiptomban és sokoldalú ismereteit, tapasztalatait a Jób könyvében rakta le.

Nevét sem jegyezte fel a költő a késő utókor számára, de hátrahagyta munkájában szellemének kincseit. Munkájából látjuk, hogy sokat tanult, sokat tapasztalt és sokat szenvedett lánglélek, valódi bölcs volt. Munkáját kortársai számára írta, de mert az emberi lélek legmélyéből merített: örökbecsű művet alkotott. Ma sem ismeri az ember az élet talányait, most is van a lélekben kétség, a sors csapása most sem szűnt meg s annak nyomása alatt a gyarló ember kikel a világrend ellen, mint Jób; de Isten ma is, igazságos, mindenható, bölcs s az embernek végre is mint Jóbnak, vissza kell térni a hithez, meg kell aláznia magát az előtt, kinek utai végére mehetetlenek. Ezek azon gondolatok és érzelmek, melyekből a bölcs munkáját megalkotá s mert ezek ma is megvannak s lesznek, míg emberek élnek: e munka is élni fog és hirdeti költője szellemi nagyságát.

AZRAEL.

(Longfellow H. W.)

Egy este föl s lejárt bölcs Salamon
Szép kertjében a kockás talajon
S keletről jöve: még egy idegen,
Öltözve drágán, ünnepelesen,
Ő, a tudós Runjeet-Sing, a feles,
A kit Hindostán rajahnak nevez.
S a vendég előtt, ime, hirtelen
A ködben egy fehér alak terem,
Ki oly merőn bámul rá, mintha ép
Megösmerné arcát és termetét;
És Runjeet-Sing szól sugva: „Oh király!
Mí alak ez, halvány, mint a halál,
A félhomályban, ki úgy méreget,
Mikéntha vágya festni képemet?“
A király odanéz s halkán felel:
„Egy angyal ő, a neve Azrael,
A halál angyala; nem félsz talán?“
S a vendég szól: „Csak így ne nézne rám,
S ne szólna hozzám, mert már fojtogat!

Ments tőle meg, ne törd haláloamat!
Király, kinek szolgálád a szelek,
Hivjad, hogy Indiába vigyenek!“

És a király az égre föltekint,
Egy szót susog, emelt kezével int,
S mutató-ujján, im' a gyűrűfej
Chrysopras köve szikrát szor, tüzel,
S nyugat felől egyszerre zugva kél
És fölragadja vendégét a szél,
A légbe föl s a mint szállnak tovább,
A raljahn lengenek a diszruhák,
Mint vár fokán selyem-zászló lebeg,
Mint jönnek s tűnnek véres föllegek,
S mosolyg az angyal: „Ha, ki száll tova,
A hindostani Runjeet-Sing vala —
Hogy kérésére hajtál: jól tevéd,
Hisz' ép' oda indultam s érte ép..“

SZÁSZ BÉLA.

TANÜGYI ROVAT.

Visszapillantás az 1883. év tanügyi eseményeire.

A tanügyi közvéleményt és paedagogiai sajtónkat a jelen évben különösen 5 kérdés foglalkoztatá kiválóan, u. m. a képviselői országos tanitógyűlés, az Eötvös-alap és a tanitói árvaház, az iskolai fegyelem és a tulterhelés kérdései. Tanügyi körökben eszmecsere tárgyát képezék továbbá: a javító intézetek, a tanitónők menedékháza, az iskolai takarékpénztárak, az iskolai egészségügy kérdései és a középiskolai törvényjavaslat.

Az Eötvös-alapnak némelyek által szándékosan összekuszált kérdése nagyobb vitatkozásokra szolgáltatott alkalmat tanítóegyesületeinknél: de a tanitónak impozáns többsége végre is eltalálta ezen fontos és nemes ügy helyes rendezését. A tanitók orsz. árvaházi alapja a jelen év szülöttje. F. év júniusban alakult meg az egyesület és az év végén tőkés jóval meghaladja a 10,000 frtot, mely fényes eredmény társadalmunk nemes gondolkodásának és jótékonyágának újabb bizonyossága.

Ő felsége, apostoli királyunk az Eötvös-alapot és a tanitók árvaházi alapját fejedelmi adományban részesíté és ezáltal közvetve helyeslé azok létesítését és céljait.

A népiskolai fegyelem kérdése paedagogiai sajtónkon kívül a napi lapokat is foglalkoztatá. És habár napi sajtónk közleményei főleg az olvasó-közönség felizgatását eredményezték is, mégis azt mondhatjuk, hogy ezen kérdés irodalmi megvitatásának már eddig is azon jó eredménye volt, hogy minden nyilatkozat kimondá annak szükségét, miszerint az erkölcsileg romlott gyermekek a népiskolából kizárassanak, illetőleg külön intézetekben neveltessenek. Ezen kérdésben paedagogiai sajtónk a fizikai kényszereszközök esetleges alkalmazása mellett nyilatkozott. Kivételt csak Léderer Ábrahámnak a „Nemzeti nevelésben“ megjelent dolgozata képez.

A népiskolai tanrendszer helytelenségéből folyó azon hátrányos állapot, melyet „tulterhelésnek“ nevezünk, szintén általános és beható eszmecsere tárgya volt. Az orsz. tanitógyűlés erre vonatkozó javaslata előreláthatólag kezdetét képezendi ezen baj megszüntetésének. A fő-

város közoktatási bizottsága már is ennek megfelelően redukálja a tananyagot és szervezi a népiskolai tanügyet.

A romlott gyermekek számára állítandó javítóintézetek kérdése a főv. hatóság határozata folytán is legközelebb jut a megvalósítás stádiumába, a mennyiben t. i. egy ily intézet szervezése küszöbön áll.

A György Aladár által indítványozott „tanító-iskola” is foglalkoztatá tanügyi köreinket és bár létrehozása nagyobb összegeket igényel, bizton hiszszük, hogy a közel jövő ezen korszerű intézet által is lendít a tanítóiskola sorsán.

Az iskolai egészségügy nagyfontosságától mindenki egyaránt áthatva lévén, annak kellő előmozdítása nagy részben a tanítók helyes eljárásától van feltelevé.

Az iskolai takarékpénztárak ügye hazánkban is mindegyre terjed; és bár tanítóink túlnyomó többsége nem foglalkozik még vele, az intézmény apostolainak és buzgó kezelőinek száma folyton gyarapodik.

Az új középiskolai törvény megalkotása által egy, hazánk köznevelődési igényeinek megfelelő, állandó szervezet alkottatott.

Paedagogiai sajtónk a f. évben öt különnel gyarapodott, u. m. a Vargyas E. győrmegyei tanf. által szerkesztett „Győrmegyei tanügy”-gyel, a Berencz Gyula által szerkesztett „Délmagyarországi tanügy”-gyel, a „Vasvármegyei tanügyi értesítő”-vel, a Kovásy Zoltán által szerkesztett „Mármarosai tanügyi híradó”-val és a Magyarországi tornatanítók egylete által kiadott „Tornaügygyel.” Évközben megszűnt: a csongrádmegyei tanítói testület által kiadott „Tanügy” és a „Délmagyarországi tanügy.”

A tanügyi szakirodalom ez idei kiválóbb termékei közül felemlítjük: Dr. Kiss Áron „Magy. tanítástörténetét”, dr. Verédy Károly „Encyclopaediáját”, Gyertyánffy-ék és Vass Mátyás olvasókönyveit.

Ezekben a jelen év fontosabb eseményeit vázlatosan érintettük. Minden adat bizonyosságot tesz arról, hogy a tanügyünk fejlesztésére hivatott tényezők mindegyikében megvolt az igyekezet a neki osztályrésztül jutott munkát legjobb meggyőződése szerint végezni. A tanítóiskola, a hatóságok és a sajtó és a társadalom egyaránt azon voltak, hogy a népnevelés ügyét előmozdítsák.

N. L.

KÜLFÖLD.

Levél Hollandiából.

— Eredeti tudósítás. —

Utrecht, 1883. decz. hó.

November havában kelt levelemben igyekeztem a kálvini orthodoxiát jellemezni, szemben a haladó modern és minden felekezetiességet kizáró iránynyal. Most pedig, kevés tapasztalatomból kiindulva, azt igyekszem fölmutatni: miként nyilvánul a vallás Hollandiában, tekintve az életnek kiválóbb mozzanatait. Azonban ígéreteimet ez alkalommal nem válthatom be teljesen, mert ezúttal csak a hollandiaiak temetkezésmódjáról írok részletesebben, mint a mely először ragadta meg figyelmemet.

A szélsőségek rendszeresen találkozni szoktak. Valóban csodálatos dolog, hogy itt Hollandiában, hol átkot szórnak a haladó pártra, mert a vallásos élet világában is a

tökéletesedés elvének hódol; itt, ahol nem tesznek különbséget „Isten ígéje” és „írás” között, hol nem vonják kétségbe a Bileám szamarának megszólamlását, Krisztusnak physikai istenfiuságát, az ördögnek személyes alakban való kísértését stb.—csodálatos, hogy a vallásos szertartásokra oly keveset, vagy éppen mit sem adnak. Egészen megdöbbenem az ámulat miatt, midőn láttam egy gyászszekeret egyenruhás emberektől követve (temető-szolgák) s barátom elbeszélte nekem, hogy Hollandiában nincs szokásban ám a vallásos szertartással való temetés, hanem vannak rendes temető-szolgák, a kik a halottat (egész) hollandus hidegvérrel kikisérik a temetőbe s ott minden ceremónia nélkül átadják az örök nyugalomnak. Hollandiában tehát a papok egyebet alig csinálnak, mint tartanak vasár-, illetőleg ünnepnapokon dogmaticus hangú, unalmas, hosszú beszédeket; csaknem mindig ugyanazon körülmények között, ugyanazon kedélyállapotban levő hallgatóknak beszélnek. Pedig az evangélium áldott magvának vetésére legalkalmasabbak a rendkívüli, megható körülmények. Én legalább nem képzelek egy pap hivataloskodásában nagyobb szerű, magasztosabb momentumot, mint mikor a vallás vigasztaló balzsamával jelenik meg gyászoló hivei között. Együtt siratja velök elköltözött hívét s elhangoztatja a ravatal fölött az evangéliumi szavakat: „*Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak.*” S midőn a fájdalom könyzáporban nyilvánul, a vigasztalásnak, az örökéletnek ígéjével szól zokogó hiveihez: „*Én vagyok a föltámadás és az élet, aki énbennem hiszen, ha meghal is, él az.*” Ime! a koporsó mellett mily sikeresen lehet hinteni az evangélium magvait! Itt lehet igazán szívből és szívhez szólani; itt lehet leginkább föltárni amaz egyedüli, örök kincset, „*a melyet a rozsda és a moly meg nem emészthet s a tolvajok el nem lophatnak*” itt lehet igazán tolmácsolni az ember mivoltát és hivatását; itt lehet — a sir mellett — élni tanítani az embereket, hisz' e földi élet oly hamar eliramlik, tartsátok meg a nagy apostol szavait: „*Szeressétek egymást*”; „*egymásnak terhét hordozzátok s úgy töltsétek be a Krisztus törvényét*”; „*mert az ember, amit vet, azt aratja. A ki vet a testnek, a testből arat kárhozatot, a ki pedig a léleknek vet, a lélekből arat örökéletet.*”

Azonban ha lélektani alapra fektetjük vizsgálódásunkat s fürkésszük: mi az oka, hogy az orthodoxia hazájában az eféle vallásos szertartások mellőzve vannak; nincs miért csodálkoznunk ezen, mert ahol a vallást a dogmák vakon elhívésébe helyezik, ahol a multnak hitét akarják magukra erőszakolni, ott a szív nem lángol föl a vallásos ihlet szent hevétől s nem érzi annyira szükségességét annak, hogy az emberi életnek fontosabb mozzanatait, sőt az egész életet megszentelje vallásos meleg érzelmeivel. Pedig a vallás nem vasárnapi ruha, hanem mindennapi kenyér a léleknek táplálására s hivatva van az életnek minden viszonyát áthatni, megnemesíteni, megszentelni. Mert bizonyára sokkal nemesebb az a munka, a melyet az örökkévalónak tudata mellett, az ő nevében végezzük; mint az a munka, melyet minden meleg, min-

den szent érzelem nélkül, gyarló erőnkben fölfuvalkodva, önérdemünk fitogtatásával végezzünk, és bizonyára sokkal magasztosabb, boldogítóbb az a viszony, a melyet az örök szeretet, a mennyei édes Atya által szentesítve kötünk, mint az a viszony, amelyet csak egy esetleges körülmény eredményének tartunk. Az ember „Isten képére és hasonlatosságára“ van teremtve, tehát örökkévaló. És valjon méltó-e za emberhez úgy „k ö t n i és úgy o l d a n i“ e földön, hogy ne azon meleg érzelem hassa át egész valóját: *a mit e földön kötök, kötve van az égben is és amit e földön oldok, meg van oldva az égben is?* Bizonyára nem méltó. A protestantismus evangéliumi alapon nyugvó elve szerint: mindnyájan papok vagyunk, mert mindnyájunknak az a hivatása, hogy hirdessük és teljesítsük az Atyának akaratát szüntelen. De minthogy ennek a szent hivatásnak nem mindenki s vajmi kevés szenteli életét, szükség van olyan egyénekre, akik az embereknek magasztos hivatását hivatalosan föltárják. Ezek az Isten igéjénekszolgái a papok. A papnak kell tehát hiveinek fontosabb mozzanatait az örök életnek beszédével megentelni s azokra mint egy isteni bélyeget nyomni. A kised megkeresztelésénél úgy szerepel, mint az Isten országába fölvató; a házasságkötésnél, mint az örök szeretet tolmácsa jelenik meg, mint aki azon magasztos meggyőződéssel hangoztatja az ígét, hogy a házasság nem egy földi, esetleges szövetség, hanem olyan viszony a férfi és nő között, a mely csak akkor nemes, akkor boldogító, akkor van Isten áldása rajta, ha férfi és női szív egyaránt érzi, hogy Isten kötötte össze lelkeiket. S végre a sirnál, mint a vigasztalásnak apostola jelenik meg, hogy éreztesse gyászoló hiveivel a földi életnek rövid voltát s rámutasson ama magasztos hivatásra, a mely e rövid földi életet is megszenteli s azon boldogító tudattal tölti be a hívő lelket, hogy ő, mint a szeretet Istenének, a mennyei édes Atyának gyermeke halhatatlan. Igen! mert csak az érezheti igazán emberi méltóságát, az ő örökkévalóságát, a kinek lelkében így szól a hitből fakadó szeretet *én a mennyei Atyának vagyok gyezmeke; „én és az Atya egy vagyunk“ a szeretetben.*

Az orthodoxia megfosztja a szívet az élő hitnek melegségétől, a mely, a hol él, beragyogja az egész életet melegével, áldott fényével. Itt Hollandiában nincsenek nagy „halotti gyülekezetek“, mint nálunk, a temető-szolgák s az elhunytak férfi rokonai kísérik a gyászokocsit. Az is megtörténik, hogy a szomorú jelentésben tudtúl adják, miszerint résztvevő látogatások nem fogadtatnak el. A ki az evangéliumnak szolgája, annak lelkében meg kell csendülni e szavaknak: *„Vigasztald az én népemet!“* Avagy nincs szükség vigasztalásra? A hol fájdalom van, ott vigaszra is szükség van; a hol keresztyén szívet sebzett meg a veszteség sujtoló fájdalma, ott olyan jól esik halani az evangélium vigasztaló igéjét! Hisz' csak az a szív lehet igazán boldog, a mely mélyen át tudja érezni az életnek fájdalmát s vigasztalás után vágyik. Közönyös, fásult szív üdvösséget nem érezhet. Épen ezért nem lehet eléggé kárhozható a hollandus temetkezési módot, mert igen

nagyban befoly a szívnek elfásulására, ami pedig kimondhatatlanul nagy csapás. Valjon az orthodoxia szívósságának egyik oka nem épen ebben rejlik-e? Hisz' csak a melegen, mélyen érző szív sürgeti az embert arra, hogy valódi hivatásának: a tökéletesedés elvének hódolva, gazdagodjék a szeretetben s minden gondolatát, érzelmét és akaraterejét „fogyul“ vigye a Krisztusnak. Az „írás“ istenítésének, a dogmatismusnak hazájában még nagyon kevesen hódolnak a tökéletesedés elvének, de már hódolni kezdettek, lassanként már itt is detronizáltatik „a papir-pápa.“ S nem lehet kétségbe vonni, hogy eljő még az idő, midőn Hollandiában is szükségét érzik a vigasztalás evangéliumának a koporsó mellett s megcsendül az igehirdetőknek szívében a szózat: *„vigasztald az én népemet!“*

Ime! mindebből azt a meggyőződést meríthetjük, hogy legyünk mi a ránk bizott nyájnak „jó pásztorai“, kísérjük ki elhunyt hiveinket a temetőbe, vigasztaljuk s tanítsuk élni kesergő hiveinket az elhunytak sirja fölött, mert ilyenkor ellágyúl a szív s legnagyobb a hitnek, reménységnek és szeretetnek diadala! Az igazság diadalában vetett erős hittel és reménységgel munkáljuk „az Urnak szőlőjét“ s ne csüggedjünk el, hogy népünk, az álfelvilágosultság korszakát élén, vallástalan, templomkerülő, mert a szellemi élet bármelyik terén s így a vallás-erkölcsi élet világában is a reform bizonyos rombolással jár. Romboltatik a régi „Sion“, épül az új s eljő még az idő, midőn epedve jönnek „az élet kenyerét élvező“ s az élet vizét szomjazó hivek az új „Sionba“, a melynek egyedüli alapja a Krisztus. Mi pedig, mint az új „Sion“ építői, munkálkodjunk önzetlenül, életünket áldozva azért, akitől nyertük az örökéletet; munkálkodjunk, hogy diadalmaskodjék mindeneken a Krisztus s erős hittel imádkozzunk vele *„Atyám, jöjjön el a te országod!“*

ZSIGMOND KÁROLY,
ref. papjelölt.

Schweicz. *Zwingli arczképe.* Zürichben nagy ir-deklódés tárgya az a Zwingli-kép, melyet a middelborgi akadémia kölcsönzött, hogy a Zwingli-ünnepélyen kiálítsák. A képet eleinte Cranach művének tartották, de nem sokáig. Szellemtelenül festett kép, de a hasonlatosság megvan. A jellemző pontok: orr, száj, stb. kétségtelenül felismerhetők. A kép azért érdekes, mert egyetlen arczképe Zwinglinek, mely még a hitujító életében készült. A zürichi könyvtárban is van egy kép róla, de azt Aspern a Zwingli halála után valószínűleg egy érem után festette. A middelborgi képen Zwinglinek az arcza nem szellemes, de finom sem, hanem durva, és parasztos. A vörös haj különösen jellemző; a haj színe miatt nevezték Zwinglit „vörös Uli“-nak.

Olaszország. *A pápa karácsonyi beszéde.* A külföldi lapok teljes szövegét közlik a karácsonyi allokuciónak, melyet a pápa az üdvözlő bibornoki kollegium előtt tartott. Ebből a főbb pontokat szó szerint közöljük. A pápa mindenekelőtt megköszönte a bibornokok szerencsekívánatait, azután áttérve a világ béke iránti óhajtásra, így szólt: „Bizonytal, ha létezik mai napság időszerű óhaj, úgy ez az, melyet ön, bibornok ur, Előttünk ép most ki-

fejezett: a békeóhaj. Mert az engesztelhetlen gyűlölet és gonoszság, melylyel az egyházat ellenségei megtámadják, különösen pedig a Mi szomorú helyzetünk itt Rómában, nem engedik Nekünk, hogy a béke jótéteményeit s azt a derült örömet élvezzük, mely nyugodt időkben Jézus Krisztus születése évfordulójával járnai szokott. Ugy a Mi, mint a ti szívetekre lehangelő lehet, hogy Krisztus fennkölt vallása és isteni menyasszonya mindenütt hazug ürügyek alatt rágalmoztatik. Még a legkatholikusabb nemzedék körében is ezerféle módon nyilvánul az ellenséges szellem, mely oda törekszik, hogy az egyház elveszítse társadalmi befolyását, jogai megrövidüljenek, isteni hivatása szerfelett megnehezítettessék. Itt pedig minden kínáló alkalmom új torzjelenségeket idéz elő. Minden nyilvános vallási manifesztáció, mely arra való, hogy a katolikus érzést s a római pápa iránti ragaszkodást az olasz népben felébressze s ébren tartsa, — gyűlölség, gúny és torzítások tárgya lesz. Midőn a múlt hóban az olasz klérus és laikusok nagyrésze jámbor zarándoklásban Hozzánk járult, rögtön haraggal teli hangok szólaltak fel ez ellen, s újabb fenyegetéseket, gorombaságokat szórtak Ellenünk. A titkos társulatok, melyek ma itt uralkodnak, ez alkalomból követőikben a mély gyűlölséget újból felszították, mely őket az egyház ellen hangolja és még általánosabb, még elvetemültebb harcra tüzeli. Az eretnek (?) Luther születésének négyszázados ünnepe Olaszország rossz sajtójának gazdag tárgyat adott gyalázatos vádaskodásokra és vérlázító becsmérésekre az apostoli szék ellen. Nem röstelték azt a hitvány kitértet az egekig emelni s a neki juttatott dicséretnek főoka volt az ő nyílt lázadása a katólika egyház tekintélye és bős harcza a pápaság ellen. A külső ellenségek rémeihez tartoznak még: egyesek hitvány elpártolása, mások cselszövényei és méltatlan iratai, kik hálátlan fiak gyanánt a bajok okát, melyek fölött mi szomorkodunk, anyjukra háritják, bár ez is keserű szenvedéseket áll ki miattuk, ahelyett hogy azokra háritnák, kiknek egyéb törekvésük sincs, mint őt megsérteni és lealázni. A pápa azzal a reménnyel végzé beszédét, hogy a közbéke fenn fog tartatni.

IRODALOM.

* »**Dávid király zsoltárkönyve**«, az őshéber eredeti szöveg alapján. A legjelesebb értelmezők és fordítások s főleg a Vulgata egybevetésével, magyarban versekre írta Kálmán Károly. Sokszor volt már szó lapunkban Kálmán Károly fejérmegyei fiatal pap e fordításáról, melyekből oly nagy méltánlylattal olvasott föl mutatványokat az akadémiában Szász Károly, s irodalmunk igazi nyereségének mondta, hogy ily avatott és költői érzéssel bíró fordítója akadt az őskor legmagasztosabb költeményeinek. Lefordította mind a 150 zsoltárt, melyet Dávid királynak tulajdonít a hagyomány, melyek a legrégebb korból eredve, folyton megtartották üdeségöket, s az ihlet és vallásosság elfogadta minden időkre saját kifejezőjének. Széltében éneklik nagy részét a templomokban. Mint a vallásos isteni tisztelet kiegészítőit, már régen elkezdtek fordítani nálunk is, de e fordítások a közszükség által sürgetve, csak e szükség kielégítésére törekedtek, s a legkönnyebb alkalmat használták föl. Így Senczi Molnár Albert nagyérdemű fordításai, melyek a hiveink közt oly elterjedtek, francia és német átdolgozások után

készültek. Koronkint sok fordítója akadt a zsoltároknak, kik a művészi alakra, a költői hangra is törekedtek, kisebb-nagyobb sikerrel. Költőink közül szintén nem egyet foglalkoztattak. Virág Benedek, Verseghy, ujabban Szász Károly, Tárkányi Béla, Lázár Miklós (ki e téren nem kis érdemeket szerzett,) Sujánszky Alajos fáradoztak egyes zsoltárok fordításával. De Kálmán Károly küzdött meg egészen a nehézségekkel, hogy a zsoltárok teljes fordítását adja, az eredeti szövegből. Kellő tanulmányt, nem közönséges érzékkel teljesíté a feladatot, s a zsoltárok aloe- virágainak átültetését sikerrel végezte. Az eredeti vers alkatelemei már eltűntek az idők homályában, a rythmus zenéje elhangzott, tudós buvárok hiába fáradoznak, hogy a verselés ütemeit, méreteit megfejtsék. A zsoltárok nyelvén már Krisztus idejében sem volt ismeretes. Kálmán megtartá ugyan az eredeti versek technikájának némely elvitázhatatlan sajátságait, de a magyar költői nyelv és műalak sajátságait követi a technikai formában. Annál hivebb törekedett maradni a szellemhez. Az egész világ irodalma igyekezett saját nyelvén birni a zsoltárokat, minél méltóbb alakban. Kálmán fordításai a magyar irodalomnak is megszerezték. A könyv diszes kiállításban a Franklin-társulat nyomdájából került ki, 21 ivre terjed, s ára füzve 2 frt, diszkötésben 3 forint.

* »**Magyar Ifjuság**« czim alatt a jelen év elejétől új ifjusági lap jelenik meg. A »Magyar Ifjuság« közlöl elbeszéléseket, regéket, meséket, adomákat, érdekesen irt tudományos czikkeket, ismertetések, leírásokat be fogja mutatni hazánk legszebb vidékeit és fővárosunk leg- érdekesebb pontjait, ismertetni fogja nevezetes férfiak életét, küzdelmét és dicsőségét. A borítékon a középiskolák önképző köreinek beléletére vonatkozó tudósításokat közöl; kérdések és feleletek rovatában szívesen nyit tért a beérkező közérdektű kérdéseknek. — A »Magyar Ifjuság« munkatársait hazai irodalmunk legjelesebbjeiből választotta. Győry Vilmos és Mikszáth Kálmán mint főmunkatársak lesznek e lap szerkesztésében Jókai Mór hosszabb elbeszélést, Csiky Gergely történelmi verses színműveket ír a »Magyar ifjuság« számára. A megjelent első számban Törs Kálmán »Magyarország várait« kezdi ismertetni. Mainereadtól, a világhírű angol írótól a »Skalp-vadászat« cz. ifjusági regény közlését indítja meg. — A »Magyar Ifjuság« minden tekintetben legmelegebben ajánlható a tanulól ifjuságnak irodalmi táplálékul. Szép képek kísérik a mindenkor érdekes és jeles szöveget. A mellett oly jutányos a lap, hogy még a kevésbé tehető családok is könnyen megszerezhetik. Előfizetési ára negyedévre 1 forint 50 kr, félévre 3 forint, egész évre 6 forint. A kik egyenként akarják megvenni, füzetenként 25 krjával rendelhetik meg. Az előfizetési felhívást vagy mutatványszámot kívánatra bárkinek küldi meg a kiadóhivatal (Révai Testvérek könyvkiadóhivatala Budapesten IV. Váci- utca 11 sz.), a hová az előfizetések is beküldendők.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. jan. 5.

Előfizetési felhívásunkat, térszűke okán, nem adhatjuk többé lapunk élén, — de nem tartjuk feleslegesnek arra e helyen újlag is felhívni olvasóink figyelmét. A nagymérvű anyagi

áldozatok, miket lapunk jelenlegi diszes kiállítása és az eddiginél sokkal változatosabb tartalma megkövetel, olvasó-közönségünk szives pártolását, s főként az előfizetések pontos beküldését múlhatlanul szükségessé teszik. E végből újlag is felkérjük azon olvasóinkat, kik a múlt évről hátrálékban vannak, hátrálékaik sietős törlesztésére, előfizetőinket pedig előfizetéseik mihamarább való megújítására. Ismételt izben felhívjuk a figyelmet arra, hogy kiadónk a negyedosztályú lelkészeknek eddig nyújtott kedvezményeket megszüntetvén, harmad- és negyedosztályuak számára egyenlő (évenként 5 frt.) kedvezményes előfizetési árt állapított meg. Kérjük tehát előfizetőinket, kötelezettségeik szives teljesítésére, mert a *jelen és jövő számainkat követő számok már csak azoknak küldetnek meg, kik előfizetéseiket beküldték.*

— **Múlt évfolyamunk tartalomjegyzékét,** közbejött és elháríthatlan akadályok miatt, mindezeig nem küldhettük szét előfizetőinknek. Jövő számunk azonban, mely még múlt évi összes előfizetőinknek megküldetik, mellékletképen hozni fogja.

— **A dunamelléki püspökségre** egyes egyházközségek már beadják jelöltségi szavazataikat. A halasi és kecskeméti egyházak egyhanguan Szász Károlyra szavaztak. A választási mozgalom általában véve már is nagy huilámokat vet, még a sajtó terén is. A közelmúlt napokban két röpirat jelent meg: egyikök: „Videant consules“ czimvel Szász Károly, a másik „Válasz“ czimvel Filó Lajos mellett tör lándzsát.

— **Marosvásárhelyi főtanodánkat** súlyos csapás érte: Urr György, e tanoda jeles tanára, decz. hó 29-én elhunyt. Benne a marosvásárhelyi ev. ref. collegium 25 éven keresztül odaadással, közszeretben működött tanárának elhunytát gyászolja. Urr György, mint tanvezető tanár évek hosszú során át folytatott működése alatt a tanuló ifjuság irányában tanusított szigorral párosult jósága és szeretete által tünt ki, s minden igaz tanítványa méltán megsirathatja, fájlalhatja a jó tanár és kedves ember elhunytát. De nemcsak jó tanár, szeretetreméltó ember de önfeláldozó férj és apa is volt ő, a szó legnemesebb értelmében. Nagy, hosszú tusát vivott az élet és halál közötti küzdelemben. Félévnél tovább volt ágyhoz szegezve, s ez idő alatt kedves övéi, tanártársai hol a javulás iránt táplált vigasztaló reménnyel, hol a fájdalom aggasztó, lesújtó érzetével álltak körül betegágyát. A bekövetkezett halál a reménynek végett vetett, de annál több bánatot hagyott a feleség, az anya szívében s igaz fájó könnyüket a hét árva szemében. Legyen kedves emléke hiven megőrizve nagyszámú ösmerői, az ifjuság és családi körében!

— **A protestáns jogakadémiáknak,** mint egy hivatalos kimutatásból kitűnik, csekély számú hallgatóságuk van. A hat protestáns jogakadémián ugyanis összesen 308 joghallgató van a folyó tanévben beírva,

ugyanannyi, mint tavaly. Legtöbb, 98, van Debreczenben; azután következik a máramaros-szigeti jogakadémia 64 hallgatóval, a sárospataki 50, az eperjesi 39, a kecskeméti 34 hallgatóval. Legkevesebb joghallgató a pápai akadémián van, számuk csak huszonhárom.

— **Az Eötvös-alap érdekében,** az Eötvös-alap gyűjtő központi bizottsága nevében Péterfy Sándor, Luttenberger Ágost, Örley János felhívást bocsátanak ki, melyben hathatós szavakban buzdítják a kartársakat az alap támogatására. Figyelemreméltó a fölhívás következő része: Azon ellenséges indulat, mely némely körökben e két intézmény iránt mutatkozik — meg fog szünni — mihelyt meggyőződnek lelkes egyház-nagyjaink arról, hogy az Eötvös-alapot és az országos tanítói árvaházat illetőleg téves adatokkal bírnak. Nem hisszük és nem hihetjük el, hogy hatalmas és igazságszerető papifejedelmek ne látnák benső megalégedéssel, hogy Krisztus ama szent parancsolata: „Szeressétek felebarátaitokat, mint önmagatokat!“ — a magyar néptanítószágban hí követőkre talált. Avagy lehetséges volna-e az, hogy e két emberbaráti intézetnek ellenségei legyenek azok, akik Krisztus parancsát hirdetik — a kik oly tényeket láthatnak maguk előtt, minőket az Eötvös-alap intézményének multja szolgáltat. Két izben osztotta ki már az Eötvös-alap jótéteményeit s közel 15 ezer forintot nyújtott a tanítók özvegyeinek és árváinak s a tanítók jeles tehetségű tanuló gyermekeinek részint segély, részint ösztöndíjak alakjában. A segélyösszegek és ösztöndíjak két-harmadrészét (10 ezer forint) katolikus tanítóknak, illetőleg övéiknek ítélte oda az az osztó bizottság, a melyben minden egyes felekezeti és nem felekezeti tanítói egyesület képviselője jogosan részt vehetett. Sem a gyűjtő, sem az osztó-bizottság nem adtak okot arra soha, hogy őket részrelajlással, szükkeblüsséggel vádolná akárki is. Szerényen munkálkodik, de a szent ügühöz móltó lelkesedéssel és kitartással. Müködésükről nyilvánosan számoltak a nagy közönség — és a tanító egyesületek képviselői előtt. Részletes támadásaikat évenként felterjesztették a magas kormányhoz fölülvizsgálás végett.

GYÁSZROVAT.

— **A marosvásárhelyi ev. ref. Collegium** gondnoki és tanári kara mély fájdalommal jelenti URR GYÖRGY, rendes tanárnak, élete 54-ik és tanársága 25-ik évében. nyolcz havi súlyos betegség után, f. hó 29-én reggel 8 órakor bekövetkezett szomorú halálát. A hosszú időn át végzetesen emésztő kór rég elkészített már e gyászos kimenetelre, de még sem állhatunk megdöbbenés nélkül a ravatálnál, melyre a nevelés hí és buzgó munkásának, egy nagy család egyetlen támaszának hült tetemeit látjuk kiterítve. Béke lengjen porai felett! Temetése folyó hó 31-én d. e. 10 órakor fog a Kazinczy-utczai szállásán tartandó gyász-ima után megtörténni. Marosvásárhelyt 1883. decz. 29-én.

— **Incze György,** kovásznai ev. ref. pap, mintegy két-havi kínos szenvedés után agyszéllhűdés következtében ez ujév hajnalán meghalt. E csapás nemcsak a hátramaradt gyászoló családra, rokonokra és barátokra okozott bánatos napokat, hanem ezenkívül az egyházközség elvesztette benne derék lelkipásztorát, a polgári község pedig egy rendkívüli becsületes emberét. A megszorodott család gyászjelentése így hangzik: Kovásznai ev. ref. lelkész Incze György, életének 61-ik, lelkészségének 32-ik, másodszori boldog házasságának 17-ik évében 1884. január hó 1-én reggeli 1 órakor agyszéllhűdés következtében elhalálozott. Hült tetemei f. hó 3-ik napján délutáni 2 órakor fognak a szokott vallásos szertartás után a helybeli ev. ref. temetőbe, néhai neje és gyermekei mellé örök nyugalomra tétetni. A felejtethetlen hí férj, illetőleg szerető gondos édes apa, jó testvér, rokon, sógor és barát elhunytát alattártak szomoruan jelentik. Béke porai felett! Kovászna, 1884. január hó 1-én. Özvegy Incze Györgyné Szotyori Nagy Rozália, gyermekei: Zsuzsánna, Kálmán, Lenke és Margit. Incze Rozália, férjzett Molnár Zsigmondné. Incze Károly.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

<p>MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP. SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS: b.-fapkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő novére czimzendők.</p>	<p>ELŐFIZETÉSI ÁR: Egész évre 6 fnt, félévre 3 fnt, évnegyedre 1 fnt 50 kr. HIRDETÉSI DIJ: Egy négyszög centimetryi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.</p>	<p>KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA. KIADÓHIVATAL: „Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.</p>
---	--	---

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: A legszebb okmány. (Gönczi Jánostól.) — Zwingli Ulrik. (1484—1884.) — A pápaság. (Edmond Scherer tanulmánya.) — A paulicianusok szektája. (Egyháztört. tanulmány, Nagy Józseftől.) — Nemzeti vallás és világ-vallás. (Irtá: Dr. Kuenen Ábrahám. Ismerteti: Nagy Zsigmond.) — Tanügyi rovat. — Az áll. ig. tanács nagy üléséből. — Különlék. — Körözüvények. — Gyászrovat. — A szerkesztő postája.

A LEGSZEBB OKMÁNY.

Koronka, jan. 8.

Majd, mikor a jövőből is múlt lesz s a történetirő tollához nyúl, hogy följegyezze anyaszentegyházunk életéből, nem a lét küzdelmeinek kényszerűsége alatt létre jött apró vívmányokat, melyeknek láncszemei a máttól csak a holnaphoz kötődnek, hanem azon alapvető, nagy tényeket, melyek nemcsak rövid létű fennmaradást, de késő századokra kiható viragzó állapotot biztosítanak, akkor az 1883-ik esztendőtt olyannak fogja jelezni, mely kezdete egy dicső korszaknak. Pedig nem valami szellemi óriások iránymutató nyomai, nem korszakalkotó szellemi műveletek életrekelése, sem egy második Lutheri műnek keletkezése fűződik ezen időhöz, hanem az anyagban gyökerező élet feltételének, tápláló forrásának fölfakadása — a keresztyéni buzgóság és áldozatkészség meleg talaján. És ez az alapvető nagy tény: az anyagi élet üdítő forrásának fölfakasztása az országos közalap létrehozásában nyilvánul.

Ép lélek nyomorék testben is lakhatik, de az anyagi táplálékot nélkülöző legépebb test sem lehet hüvelybe egy életelevenséggel működő léleknek. Ebben rejlik erős, megczáfolhatatlan indoka a közalap szükségességének. Ezért érdemelnek hálát a kezdeményezők, kiket előrelátó bölcsességek anyaszentegyházunk legjobbakarói közé emelt.

Valami édes, felemelő érzéssel telik el az ember keble, ha csak rá is gondol arra a szép jövőre, mikor egy-egy tengődött egyház erősödve, életkedvvel emeli fel fejét; itt egy templom, ott egy torony épül s a bemohosodott romok, mint a romboló idő kezétől megmaradt foszlányok, rendre-rendre eltűnve, a megújulás eleven képe hirdeti közel és távol a keresztyéni áldozatkészséget, mely a szeretet filléreit a közjóra összehordani nem sajnálta.

De addig sok a teendő, mit elvégezni, és sok az akadály, mit elhárítani kell. A domestica céljának nem értése, vagy helytelen felfogása miatt ellenzői is vannak ez ügynek. Ha Jézus firkésző tekintettel most állana az adakozók mellett, megfordítva látná a dolgot, mint egykor a jeruzsálemi templom perselye körül, a mennyiben éppen a kevesebb adományok, a fillérek nem származnak a bibliai özvegy érzelmével ugyanazonos indulatból. Némelyek nehezen, vontatva adják meg a rájuk eső részt, sőt itt-ott arra is van eset, hogy a törvény erejével kell kicsikarni azt a csekélységet, mely kinek-kinek sorsához mérten csakugyan nem több egy morzsaléknál.

Országszerte a nép alsó osztályainál tapasztalható leginkább amaz idegenkedés, mely némely helyütt ellenállásban nyilatkozott. Nem csekély azok száma, kik gyanus szemekkel nézik ez intézményt azért, mert megkapta figyelmüket némely roszakaratu bujtogatók azon téves információja, miszerint ezt a papok találták ki és pedig saját hasznukra, hogy zsiros jövedelmet biztosítsanak maguknak s nem az anyaszentegyház közjava, hanem önző célok szolgálták a létrehozás indokai gyanánt.

Ily körülmények között lehet-e csudálkozni azon, ha vannak egyházközségek, hol a domestica érdekében összehívott gyűlésbe nem jelentek

meg az egyháztagek, sőt maga a presbyterium is vonakodott a törvény ily esetre vonatkozó §-át végrehajtani? Ily viszonyok között szemmel látható annak oka, hogy miért kell némelyeknél executioval felhajtani azt, mit inkább önkéntes adománynak szeretne nevezni az igaz keresztyéni érzélem. Igazat szólva, van egy más körülmény, mely a mutatkozó vonakodások közepette némileg a menthetőség látszatát hordozza magán a szegényebb osztálynál; de csak némileg. És ez az, hogy a kezdeményezés ideje oly évre esik, mely még közepes termést sem hozott a kenyérét keze munkájával kereső nép legnagyobb részének. Ha egy évvel előbbre esik vala a kezdeményezés, az akkori jobb termés bizonyára kedvezőbb alkalom lett volna arra, hogy valaki kevesebb panaszszal, vagy épen vonakodás nélkül adja oda ezredik fillérét anyaszentegyházának fölsegítésére.

Hogy a befizetések a kellő időre nem történtek meg mindenütt, még ott sem, a hol nincs vonakodás, ennek oka abban rejlik, hogy az ezt életbe léptető zsinati törvény későre nyerhetett szentesítést (egyszer visszautasított) s a vagyoni állapot szerint való osztályozást és beiratást a kezdet nehézségei is lassították. De ez nem olyan sarkalatos baj, hogy e miatt maga az ügy lenne veszélyeztetve. A kijelölt időt túlhaladó megkésés nem mutatja ugyan a lelkesedés ama hőfokát, mely inkább sietni, mint késni szokott, de az ügy elejtését sem jelenti. A késedelemnek más okai is lehetnek, mint az elfeledkezés.

Ez tehát még magában nem volna ok az aggodalomra, de elszomorító azon körülmény, hogy a domesticának még ellenzői is lehetnek s nemcsak maguk idegenkednek, hanem téves fel fogásuk szempontjáról kiabálva, másokat is megmérgeznek és kedvvel űzik a konkolyhintés dics telen szerepét. Midőn e sajnos körülmény fölem litése akaratlanul is kiszalad az író tollból, egyszer smind ki kell mondani azt is, hogy a némely helyütt tapasztalt idegenkedésnek oka a kellő felvilágosítás hiánya. A ki egyszer megérti ezen intézmény célját, föl sem tehető, hogy hidegen forduljon el tőle, mert meggyőződik, hogy ennek támogatásával nem idegen érdekeknek szolgál, hanem annak az anyaszentegyháznak, melynek ő is tagja s adakozásával a nyomor és inség köny nyeit száritgatva, kiemelni segíti a szegénységből azon édes hitfeleinek gyülekezetét, mely a fenn állhatás eszköze után eseng. Minden fillérrel egy egy vércseppet ad az anyaszentegyház testének hogy annál elevebben liktethessen abban az életerő. A kellő megértetés, felvilágosítás után elnémul a rosszakarát, megszágyenyül a szűkkek-

lőség s elkezdődik annak nemes versenye, a hogy sorsához képest melyik adhasson többet.

Ez mind igaz lehet, de az is igaz, hogy kívánt eredményhez csak küzdelem árán juthatni. És milyen az a küzdelem! A ki a nép között él, jól tudja, hogy mennyire bizalmatlan az minden iránt s mennyire tartózkodó oda lépni, hol talán zsebe is érdekelve lehet. Ugyszintén azt is tudja, hogy a nép vagyoni állapotán is nem emelkedés, hanem inkább sülyedés észlelhető a kedvezőtlen pénzvviszonyok és az uzsora féktelenkedése miatt. A csak magáért élni szerető elzárkozottság bevehetlen várként áll elébe a közéleti akarónak. Bizony kettőztetett erővel kell élesztetni a lelkesedés tüzét, hogy valamiképp láng-ra lobbanjon. S ez a nehéz szerep senkié másé, mint kizárólag a papoké. Ők vannak hivatva megadni a kellő felvilágosítást, nekik kell megtalálni az utat a nép szívéhez. A közvetítés nehéz szerepe az ő kezökbe van letéve. Épen ezért a papok, kiknek kezén fordul meg a domestica gyakorlati kivitele, a mily igazán megérdemlik az elismerést, ha tisztökben hiven eljárak, ép oly mértékben kell, hogy érezzék a felelősség súlyát is, ha miveletökben hiány volna!

Hisszük, hogy már is csekélyre olvadt le azok száma, egész egyházkerületünkben, kik a domesticához járulni vonakodnának, de óhajtjuk, hogy ilyen egy se legyen. S a mily magasztos ezen intézmény célja, ép oly nemes érzülettel és egyező akarattal járuljon annak megvalósításához minden hitsorsosunk, palotától a kunyhóig. Akkor az ezt constatóáló hivatalos jelentés lesz legszebb kitüntető okmánya a papság fáradozásának, hívségének.

GÖNCZI JÁNOS.

ZWINGLI ULRİK.

1484—1884.

(A Zwingli-ünnep'yek krónikája.)

Az erdélyi részekben.

A Zwingli-ünnepélyek, előre láthatólag, nagy hullámokat fognak vetni az erdélyi részekben. Egyházkerületünk igazgató-tanácsa köriratilag felhivta a főtanodákat és az egyházmegyéket, hogy a nagy reformator születésnapjának 400-ik évfordulóját lehető fényesen egyen-egyen üljék meg. A székelyföldi ref. egyház-községekben már is megindult e tekintetben a mozgalom, s így Seps-Szt.-Györgyön a tanoda és az egyházközség együttesen fogják az ünnepélyt megtartani. Kolozsvárt a tanoda és az egyházközség szintén fényes ünnepélyt szándékoznak rendezni, a pünkösdi ünnepek táján.

*

Miskolcson.

Zwingli négyszázados évfordulója alkalmából a reformátusok avasi templomában ujév első napján emlék-ünnepély tartatott. A templom hajója egészen megtelt ünneplő közönséggel. Kun Bertalan püspök újévi beszéde után Hézsér Emil s. lelkész lépett a szószékre s élénk színekkel festette a nagy reformátor jellemét, működését és dicső halálát, mely megpecsételte az igazság eszméjéért küzdő szellemharczosnak az emberiség előhaladása érdekében oly óriási küzdelmek közt lefolyt életét. Ennek végeztével egy Zwingli szelleméhez intézett alkalmi ódáját olvasta fel, melyet a jelenvolt nagy közönség buzgósággal hallgatott végig.

*

Bécsben.

A bécsi református egyházközség presbyteriuma nyilvános üléssel ünnepelte meg a négyszázadik évfordulót. Az isten háza, mely a gyülestermet képezte, fényben állott; az ülésre az egyházközség 40 tagján kívül megjelent Aepli svájci követ is. Az ó-katholikus haladók egylete is képviselteté magát. Dr. Witz-Stöber egyházi főtanácsos tartott rövid imát, mire Zwirnemann kurátor beszélt.

A PÁPASÁG.*Edmond Scherer tanulmánya.*

— Francziából. —

Többféleképen tárgyalhatni VII. Gergely, vagy általánosabban véve, a pápaság történetét. Valóban ama történetírók, kik az egyház viszontagságait dolgozták fel, több egymástól eltérő álláspontokra helyezkedtek. Egy részük, s ez a nagyobbik rész, apologizáló vagy polemicus inteniókkal fogott hozzá; az erkölcsi elvek s a közjog szerint ítélte meg, vagyis a szerint, a mit a társadalom mai lelkiismeretének nevezhetni, s ez elvekre támaszkodva, a római püspökök hatalmát, mint szörnyűséges bitorlást bélyegezte meg, vagy ezzel ellenkezőleg, a műveltség eszménye gyanánt magasztalta fel. Emezek szerint a pápák az isteni igazság és szentség képviselői e földön, míg amazok szerint csak az ambitio volt tetteik rugója s az emberi nem leigázására törekedtek. Napjainkban támadtak történetírók, kik belátták, mennyire önkényes s czélon túllövő az ily szántszándékos magasztalás, meg befekettetés; ez írók észrevételül ama bölcslethez csatlakoztak, mely embereken s tárgyakban mindent csak viszonylagosnak ismer; rájöttek, hogy a történetírás igazi módszere abban áll, miszerint amaz eszmék középebe állítsuk oda a tényeket, a melyek környezetében ezek létrejöttek, s ama korszaknak közjoga által ítéltesük meg mintegy, a melybe tartoznak. Ily szempontból véve, már nem az jön aztán kérdésbe, vajjon megegyezett a pápaság a primitiv keresztyénség intézményével, vagy az igazságról s előhaladásról mai nap levő fogalmainkkal, hanem egyszerűen azt kell meghatároznunk, mily pontig magyarázható a pápák uralma az emberi elmének középkori állapotából, s e körülmények közt mily fokig szolgált a társadalom érdekeinek és fejlődésének előmozdítására. Nem szükség mondanom, hogy ez már jelentős közeledés ama czél felé, melyet a történetírásnak maga elé kell tűznie, vagyis az eseményeknek lehetőleg minden egyéni felfo-

gástól ment, részrehajlatlan s a lehető legobjectivebb megértéséhez. Mindazonáltal ez még nem volt elég. A történelemben, ép úgy, miként a természetben, nincsen ugrás; nem pusztá gyűjteménye, hanem lánczolata a tényeknek: megvan a maga mozgása s e mozgásnak a maga törvényei. Az emberi dolgok bizonyos rendben következnek egymásután, melynek haladás a neve, s mely minden esetben folytatás, fejlesztés. Minden intézménynek megvan a maga kezdete, tetőpontja és hanyatlása; s az ily intézmény maga sem egyéb viszont, mint egy általánosabb evolúciónak egy momentuma. Szóval, a történelemnek is megvan a maga dialecticája, s abban áll az igazi történetíró feladata, hogy minden ténynek vagy tény-csoportnak kijelölje helyét a souverain való nagy kifejtésében. Arra pl., hogy VII. Gergelyt megértsük, az volna az egyedüli út, ha azt mutatnók ki, mennyiben segítette elő a theocraticus eszme fejlődését, s hogy viszont maga az a fejlődés mennyiben siettette a hanyatlás és bukás óráját. Tegyük ehhez, ha tetszik, hogy az egyház története, egyáltalán véve, nem egyéb, a maga teljességében, mint egy előbbi műveltség s az antik világ műveltsége közti ellentét, s e két ellentétes pontból, a természeti ember és a keresztyén, vagy természetfeletti ember érintkezéséből kellett ama synthesisnek kifejlődnie, mely a mai társadalom.

A pápaság történetírójának feladatát ma nagyban megkönnyíti ama körülmény, miszerint már csaknem teljesen a maga egészében tekinthetjük át a kérdéses intézmény fejlődését, majdnem teljesen szemünk előtt áll születése, virágzása és hanyatlása.

Kevés tárgy nyújt oly érdekes tanulmányanyagot, mint amaz eszmék és események fejlődése, folyamata, melyek folytán a katolikus theocrazia kibontakozott abból, a mi a világon legkevésbé is hasonlít hozzá, a presbyterium viszonyából a hivek gyülekezetéhez, a primitiv keresztyénség korában.

Az apostoli században a hívők egy csapatának főnöke nem bir más joggal hivatalára, mint azzal, hogy ő szemtanuja volt az evangéliumban említett tényeknek, vagy még gyakrabban, i l y e n s z e m t a n u n a k volt fültanuja. Egyetlen egy erény övezi személyét, az ájtatosság erénye, ez az, a miért nyájának követendő mintaképül szolgál. Kétségkívül ő már kötelet, egységet képvisel ez individualis egyházban, de tisztán vallási egységnek tisztán lelki, szellemi képviselője.

Mindez azonban, be kell vallanunk, rohamosan megváltozott, s már a harmadik, sőt már a második század óta találni diocesisekbe csoportosult egyházakat, püspökök alá rendelt lelkészeket. Ezen felül a püspök nemcsak hierarchicus tisztviselő: addig ismeretlen jelentőséget követel magának. A vallástán dogmaticussá vált, melynek letéteményese a püspök, és pedig apostoli öröklés útján. Többé nem vallási buzgóság és tiszta élet azaz erény, melyet hiveivel közöl, hanem valóságos szentség: sacerdotalis személylyé, pappá vált. A püspök, végül, a diocesis egyházait egybefűző kötelék, miként a conciliumban összegyűlt püspökök a közös egyház jelképe: a lelkek egyszerű egyesülése helyett, mert egy rengeteg társulatnak képviselői és hierarchikus egységével van dolgunk.

De amaz irányoknak, melyek a püspökséget létrehozták, még egyszerűbb s még jellemzőbb formát kellett keresniök. Az egyház, miután mindegyre jobban hajlott ahhoz, hogy látható alakban szemléltesse mysztikus egységét, s hogy következőleg a püspökök elvont összességét egy konkrét személylyel váltsa fel, szóval, hogy az aristocraticus kormányformát monarchikussá változtassa: egész természetesen jut el a pápasáig. A pápa oly főnök, ki összpontosítja, absorbeálja, egészen új érvényre juttatja a

püspökség valamennyi hatalmát. Több, mint abszolút kifejezésig fejlesztett képe s organuma az egyházbeli egységnek: ő csalhatatlan, s mint ilyen, garantiát nyújt az egyre dogmaticusabbá váló vallásan tisztasága felől; souverain főpap, s mint ilyen, kútfeje mindama szentségbeli malasztoknak, melyeket a megszemélyesített egyház egész testületében a papság osztogat. Jézus Krisztus helytartója. Az istenség képviselője ezen a földön.

Tegyünk még egy lépést előbbre. A pápaság az egyház catholicus eszméjének betetőzése, ama szervezett keresztényi gyülekezetnek, melylyel a papság kormányoz, s mely egyetemességének legfőbb segédeszközét a maga egységes voltában bírja. De ezen egyház az abszolút vallási igazság letéteményeséül tekinti magát, Isten jogainak földi képviselőjeként, s ezért a pápaság nemcsak a római püspök uralkodását jelenti az egyház felett, hanem oly hatalmat, melynek hivatása s kötelessége valamennyi nemzet felett az egyháznak szerezni fenhátóságot. Más szóval: az egyház szükségképi theocratia, s a pápaságnak az a missiója, hogy megvalósítsa e nagy igényt, mely a catholicismus vallási fogalmában rejlik. Természetesen, hogy ennek is bizonyos fejlődésen kellett előbb keresztül mennie. A pápaság nem jut mindjárt azonnal teljes tudatára feladatának; eme küzdelem feltételei, melylyel a földi hatalmak ellenében kell megküzdenie, csak később állnak be, s az általa képviselt eszmét csak később valósíthatja meg.

(Folyt. köv.)

A PAULICIANUSOK SZEKTÁJA.

— A paulicianismus.

(Egyháztörténelmi tanulmány.)

Irta: Nagy József.

(Folytatás.)

A Paulicianusok, a Bánitákkal való versengés következtében már-már a belviszály áldozatai lettek, midőn a politikai körülményeknek reájuk nézve szerencsés alakulásai jelentékenyen előmozdították érdekeiket. Theophilus halála után, a 842-ik év kezdetén, Theodora császárné, egy hatalmas, uralkodásra termett, de rajongó orthodox nő vette kezébe a birodalom kormányzásának gyepöljét, mint kegyes képtisztelő uralkodónő, legmagasztosabb feladatának vélte a képprombolók és az eretnekek kiirtását. Kis-Ázsiának minden részében, a nagyszámu eretnekek és heterodosok között a Paulicianusok képezték a többséget. Minthogy a kalifák uralkodása alatt semmi sem akadályozta meg a byzantiumi területen ezen szekta terjedését, úgy vélte, hogy elérkezett az idő azok kiirtásának megkezdésére.

A kegyes uralkodónő parancsára, vad szenvedélylyel léptek fel mindenütt a kis-ázsiai szerencsétlen szekták ellen. Még egyetlen egy üldözés alkalmával sem szenvedtek a paulicianusok annyit, mint most. Természetesen, az akkora kegyetlenséggel folytatott üldözés visszahatást szült s alkalmul szolgált a paulicianusoknak arra, hogy fegyveres erővel védelmezzék magukat és ha a szükség úgy kívánja, mint támadó-fél lépjenek fel. Ügyeik vezetését egy főnökre és egy hadvezérre bízták; a kik felszólították a kis-ázsiai területén levő többi szektákat a tömörülésre, még pedig olyan eredménnyel, hogy rövid idő alatt más szektákkal szövetségbe, jókora erőt fejthettek ki. Ide járul még azon körülmény is, hogy a sergioták túlsúlyra jutása, a külső egyenetlenség megszüntetésével, a belbékét és a küllelenséggel való küzdelemre annyira szükséges összetartás érzetét jelentékenyen fokozta. A ser-

giota hadvezér, Carbeas ösztönzésére, egyesített erővel, a birodalom határán egy új Amara nevű várost, majd későbbben egy Tephricé nevűt alapítottak. S ez által a határszélen egy paulicianus állam alakult három örséggel, u. m.: Arcas- (ma Arga), Malatyak- (ma Melitene) és Tephricével- (ma Diwriki). A gyorsan népesedő ifjú állam bátorsága, Theodora eretnek üldözőinek fegyverével szemben méltó vetélytárs lett, mert Carbeas jól szervezett csapatai, segítettve a saracénoktól, fényes győzelmet arattak a Petronas Domesticus által vezetett csapatokon. Theodorát, kinek végső napjait e verességek nagyon megkeserítették, fia III-ik Mihály váltotta fel az uralkodásban 850-ben. Petronas a hadsereg vezérletéről ugyan lemondott, de utódai olyan kevés sikerrel folytatták a hadjáratot, hogy Carbeas a byzantiumi területből mind nagyobb, meg nagyobb területet foglalt el.

A görög sereg ezen gyalázata mélyen sértette az illetékes konstantinápolyi kúroket, s hatalmasan hangsúlyozták, hogy ezen közdelemnek, mely a görög fegyvereket annyira bemocskolá, bár mekkora áldozattal is, véget fognak vetni. Bardásra, Theodoras testvérére, ki az állami belügyeket vezette, bízták a fővezérletet. Bardas egy hatalmas sereggel a paulicianusok államának déli határát, az Eufrates mellett egészen Samosatáig meghódította; de a győzelem mámorában a görög táborát, midőn Samosatát megszállva tartaná, Carbeas, segítettve Melitone és Tarsus emirjeitől, tönkre tette. A következő évben egy második sereg indult ezen vereség megtorlására: azonban a görög fegyvereknek ismét nem kedvezett a szerencse, ugyanarra, hogy a kegyes Theodora fia is csak futással menekülhetett meg.

Az elfogott tiszteteknek egy része pénzzel váltotta meg magát, másik része pedig vértanui halált szenvedett. A császár most ismét Petranast helyezte a sereg élére, ki a melitenei sereg legyőzésével, némi dicsőséget szerzett a görög fegyvereknek. Ezután néhány éven keresztül változó szerencsével harczolt mind a két hadakozó fél. Hogy a háboru a görögök részéről nem felelt meg a kívánt eredményeknek, ennek okát az állami átalakulásban és a belforrongásban kell keresnünk. A tehetetlen császár Macedo-Basiliust tette oaesar, avagy segéd-uralkodóvá, ki őt később 867-ben a trónon is felváltotta s így alapítója lett azon dinastiának, a mely kevés megszakítással 1056-ig fennállott és a Comnenek áltól váltott fel. A belső zavarok összekötve az uralkodó család változával, a paulicianusokat gyorsaságra ösztönözte.

Carbeas hadvezéri működésének utóbbi tényeit részletesen nem igen ismerjük; dicsőségteljes életét 866-ban fejezte be. Husz év lefolyásán keresztül kiváló hőse volt a paulicianusoknak s virágzásra és hatalomra vezette a nevezett szektát. Utódja veje lett Chrysocheres, egy nem kevésbé merész és vállalkozó hadvezér, a ki, miután a parancsnokságot kezeihez vette, egy tervet készített, a mely oda irányult, hogy a szövetséges arabok és más kóborló néptörzsek segítségével egész Kis-Ázsiát kerítsék hatalmukba. Basilius trónra léptével Chrysocheres ellenállhatlanul nyomult előre és egymásután győzte le a császári seregeket, egyik vidék a másik után hódolt meg s a pusztító sereg már-már az aegumi tenger partjához jutott. Nicaea, Nicomedia, Ancyra és Ephesus meghódolt s részben felégettett. Paulicianusok és muzulmannok versenyeztek egymással afelett, hogy mennyire iszonyodnak a képektől és a szent reliquiaktól; s templomokat, oltárokat, képeket, reliquiákat és diszitményeket minden kegyelet nélkül döntötték romba. Az előbb annyi üldözést szenvedett paulicianusok most a legnagyobb önkénnyel jártak el. Ilyen körülmények között Basilius saját

koronájára és államára nézve legelőnyösebbnek tartotta a békét s Chrysocheres számára gazdag ajándékot küldött és a béke megkötésére szólította fel. De Chrysocheresnél siket fülekre talált a császár kérése. Majd a császár 868-ban, egy küldöttség által, váltotta ki azon tisztakat, a kik a sereg szétverése alkalmával fogságba kerültek. Adataink szerint ezen küldöttségben részt vett Petrus Siculus, a ki minden idejét arra fordította, hogy a szektának tanát és történelmét minél tüzetesebben megismerje s ezért Sergiusnak két utolsó synekdemenjével, Basiliussal és Zosimussal, közelebbi öszszeköttetésben állott. A küldöttség kilencz hónapig maradt Tephricében, de a hosszas ott időzés daczára sem kötötték meg a paulicianusokkal a császár által annyira óhajtott békét.

A paulicianusok Chrysacheres alatt Kis-Ázsiában szabadon működhetek, mert a császárnak nem volt elég ereje fellépni a keleti invasio elnyomására s így Chrysocheres csaknem akadálytalanul folytatta hadmiveleteit, mig nem a császáriaknak hatalmas erejétől legyőzve, ő maga is életével lakolt. A császár ezen győzelmet kizsákmányolandó, erőltetett menetekben, Tephricé falai alatt termelt. A császár erélyes fellépése, mindenek felett pedig a szekta vezérének eleste, a hívők bátorságát annyira alászállította, hogy a császár Tephricét csaknem minden ellenállás nélkül foglalta el és rombolta le. S ez által megtette az első lépést, a mely oda irányult, hogy birodalmát az eretnek szektáktól megtisztítsa.

Chrysocheres elestével és Tephricé lerombolásával, a paulicianusok dicsősége is sirba szállott. Ugyan lassanként Kis-Ázsiának egyik avagy másik pontjain felütötték sátrukat és hegyeik között igyekeztek fenntartani szabadságukat, sőt olykor-olykor a határtartományokat is megtámadták, de a dicsőségteljes napok Carbeas és Chrysocheres halála után többé nem tértek vissza. Csaknem egy század merült az enyészet tengerébe, a mig valami említésre méltót tettek a paulicianusok, Theodorus antiochiai püspök 969-ben egy hódolatteljes levélben felszólítja a császárt, hogy venné elő Basilius császár félbehagyott munkáját és az eretnekek kiirtásának eszméjét valósítaná meg. A császár, részint a saracénokkal való öszszeköttetésükért, részint pedig gyakori betörésükért, igen óhajtott volna megszabadulni ezen alkalmatlan vendégektől, s nagyon hajlandó volt a nevezett kérésnek eleget tenni. Tehát velök szerződésre lépett olyan módon, hogy számukra, szabad vallásuk gyakorlására Thráciában, Philippopolis várossal, egy helyet jelölt ki, a melyért tartoztak a császár birodalmát a bulgárok betörései ellen megvédelmezni. Így lett reájuk nézve Philippopolis egy második Tephricé. Itt nyugodtan és háborítatlanul éltek és mint határőrök teljesítették a byzantiumi birodalom iránt való kötelezettségüket.

A paulicianus és a vele rokon szekták hivei közül sokan maradtak Ázsiában görög-armeniai területen; de a történelem hatalmas árja a szekta maradványait születése területéről elseperte. A thondracénok-, a paulicianusoknak ezen mellék szektája, a tizedik században, hatalmas megpróbáltatásnak lettek kitéve. Az arméniai püspökök, kik féltékeny szemmel nézték ezen paulicianusféle szektát, egy üldözést rendeztek, a mely a nap fiai részére nagyon szerencsétlen kimenetelű lett. Ugyanis 1002-ben Jakab, harkhi metropolita is e szektához csatlakozott s működése alatt új életet lehelte sembat követőibe; a tant és az istentiszteleti alakokat keresztyén szellemben reformálta, ugyannyira, hogy mind a világi, mind az egyházi tagok közül többeknek méltánylását és becsülését kiérdemelte. De működéséért az arméniai katolikusoktól

martyr-halállal lakolt. Ezen reformált községek halála után is még sokáig megtartották eredeti sajátságukat, de lassanként nyomtalanul elenyésztek.

(Vége köv.)

NEMZETI VALLÁS ES VILÁGVALLÁS.

Irta: Dr. K u e n e n Á b r a h á m, leideni theol. professor.*)

Ismerteti N a g y Z s i g m o n d, ref. papjelölt.

Soha nagyobb örömmel nem vettem tollamat kezembe, mint e pillanatban, midőn a nagy Kuenen legújabb művét óhajtom bemutatni hazai protestáns egyházunk művelt olvasóinak. Nem szándékom nagyhangú dicséreteket zengeni e mű felől, nem szorult az senki dicséretére; nem is fogok én magam sokat beszélni, hanem megszólaltatom magát a művet, s ítéljen aztán kiki azon benyomás szerint, melyet Kuenennek minden tekintetben alapos tanulmánya, tiszta és világos előadása, s páratlan tökéletes rendszere reá ily fogyatkozásokkal teljes ismertetésben is okvetlenül gyakorolni fog. Én az eredményben nem kételkedem, s ez: föltétlen hódolat a modern theologia e kimagasló hőse iránt s erős vágy, műveinek szellemébe minél mélyebben behatolhatni.

Mielőtt azonban művének tulajdonképeni ismertetésébe bocsátkoznám, szükségesnek itélem némi tájékoztató előzményt adni annak keletkezése felől.

Öt felolvasás ez, melyet prof. Keunen a *Hibbert*-alapítvány igazgatóinak felszólítása folytán e dolgozat fölött olvasható themáról tartott Londonban és Oxfordban, az 1882-ik év nyarán. Az első és legtermészetesebb kérdés, mely most felszínre bukkan, az, hogy mi az a *Hibbert*-alapítvány.

Ez alapítvány nevét Mr. Robert Hibberttől nyerte, ki még életében vagyonának egy jelentékeny részét félretette, oly czélból, hogy az, az ő és felesége halála után, „a keresztyénségnek legegyszerűbb és legerthetőbb alakjában való terjesztésére“ és „vallási dolgokban a független egyéni ítélet akadálytalan gyakorlásának előmozdítására“ fordíttassék. A nagyérdemű alapító 1849-ben elhunyt, s ez idő óta, — minthogy az alapítvány igazgatóinak teljesen szabad kezét engedtet az eszközök megválasztásában, — ez idő óta, mondom, különböző úton és módon kísérelték meg a kitűzött czél elérését; anyagi segélyben részesíték a szabadelvű s szűken fizetett papokat; ösztöndíjakat adtak bel-, és külföldi theologiai tanulmányokra; különböző könyveket adtak ki s osztottak szét iskolás gyermekek közt stb. — 1875-ben azonban egy új út találtak, melyen a czél megközelítheteni vélik. Alkalmat szolgáltatott erre egy „Memorandum“, melyet az alapítvány igazgatóihoz Anglia leghíresebb tudósai közül 18-an, köztük Martineau, Stanley, Muir, Carpenter, Max Müller és Tulloch nyújtottak be, azon javas-

*) A most ismertető mű czime eredetiben: „Volksgodsdienst en Wereldgodsdienst. Vyf voorlezingen, naar de opdracht van de bestuurders der Hibbert-stichting te Oxford en te Londen gehouden door A. K u e n e n hoogleeraar te Leiden.“ Leiden 1882.

lattal, hogy tartasson az alapítvány Anglia nagyobb városában rendre 2 vagy 3 évi időközökben felolvasásokat a tudomány avatott férfiai által a bölcsészet-, bibliai itészet- és összehasonlító vallástudomány teréről vett tárgyokról s e felolvasásokat adja is közre.

E javaslat gondos megfontolás után elfogadtatván, megszülettek az u. n. Hibbert-felolvasások, melyeknek sorát 1878-ben prof. Max Müller nyitotta meg, s utána sorban következtek 1879-ben Mr. P. Le Page Renouf, 1880-ban Renan, 1881-ben Rhys David's és 1882-ben Kuenen. Az utolsó felolvasásait nemcsak Londonban, hanem Oxfordban is, — az egyetem disztermében előadta.

Hollandia szabadelvű tudósai rendkívül büszkék arra, hogy parányi hazájuk e szellemi óriása a világbiró királyság Babylonjába meghívott, hogy ott felolvasásokat tartson. És méltán. A prof. Kuenenhez intézett felhívás a lehangosabb bizonyítéka annak a befolyásnak, melyet a hollandi modern theologia Anglia némely protestáns köreire is ellenállhatlanul gyakorol. Az angol theologia, mely eddig sokkal inkább, mint bármely más országban, a hagyomány igája alatt nyögött, kezd eszmélni, igyekszik szabadulni a nyügből, mely eddig tagjait zsibbasztá s erőinek szabad gyakorlásában akadályozá. — Közhit volt korábban Hollandiában, hogy egyetlen theologusok, ki külföldön is ismerős, a száz év előtt elhunyt nagy rhetor, de kevésbbé mélyreható tudós: van Oesterzec utrechti tanár vala. Ma azonban már másképp áll a dolog. A hollandi modern theologia kezd ismert és elismert lenni mindenütt, hol tudományosan művelik a theologiai irodalmat. A németek közt, a közeli faj- és nyelvrokonságnál fogva, először letek méltánylást törekvéseikkel; Franciaországban Reville évek óta folyton ismerteti működésüket; az angolok maguk híják a mostani vezért körükbe, hogy eszméikkel megismerkedjenek. És nálunk? Nálunk is az egész újabb theologia a hollandusokhoz járt iskolába, s azon élő csatornán át, melyet a hazánkból ide zarándokló tudomány-szomjas ifjak képeznek, nézeteik, eszméik, törekvéseik átszivárogtak mi közénk is; áthatották, s új, eddig nem ismert pezsgő életre keltették a theologiai tudományosságnak a szellemi tespedés következtében már már kidőlni készülő életfáját.

I.

A tárgynak, melyet Kuenen felolvasásaiban felölel, ő maga ezt a címet adja: „Képvallás és világvallás”; az első szó helyett azonban helyesebbnek találtam a magyarban „nemzeti vallást” használni. *) A vallásokat általában két nagy csoportra lehet elkülöníteni: nemzeti és nemzetközi, vagy világvallások csoportjára. A nemzeti vallások körén belül ismét lehet

*) E változtatásra feljogosít bennünket: a) a magyar terminologia, mely az itt czélzott ellentétet „nemzetközi” szavakkal fejezi ki; b) a magyar nyelv nagy szóbősége, mely a fogalmilag különböző dolgok (itt nép és nemzet) jelölésére külön szavak használatát parancsolja.

különböző csoportokat alkotni, azonban ezek mindegyikének közös jellemző vonása az, hogy csupán egy népre, vagy a közvetlen rokonságban álló néhány nép családjára vonatkoznak; míg a világvallások e korlátokat nem látszanak ismerni. A dolog tehát nagyon egyszerű volna, ha a világvallások meghatározásában levő különbség zavarólag nem játszana közbe. Általában a Buddhizmus, a Mohamedanizmus és a keresztyénségnek szokták az universalis nevet és jelleget adni, de vannak, kik csak az elsőt és utolsót tartják annak, a Mohamedanizmust pedig kizárják az universalis vallások sorából.

Honnan e különbség? Az Izlam hiveinek száma tán elenyészőleg kicsiny a más kettőé mellett? Hisz 175 millió lelket számlál, s azonkívül ma is folyton terjeszkedik és pedig inkább, mint akár a Buddhizmus, akár a keresztyén vallás. A különbségnek oka tehát másban keresendő. „A világvallás nevezetet kétféle értelemben használják: vagy egy ténynek, vagy egy „minőségnek (qualitas) jelölésére.” A tény, melyet e névvel jelölünk, egy ily vallásnak valamely nemzet kebeléből több más és különböző népek közötti elterjedése. Ily értelemben az Izlam bizonyára universalis, vagy jobban mondva „internationalis vallás.” Kérdés azonban, vajon az Izlam elterjedését universalisticus jellemének köszöni-e, vagy egyéb oly körülményeknek, melyek karakterének meghatározásánál nem jöhetnek tekintetbe? Ezt a kérdést feltenni elvitázhatlanul jogunk van. A hol arról van szó, hogy az embert, s öntudatos munkásságának gyümölcseit megismerjük: ott nem elég egyszerűen jelenségeket constatalni s azok összefüggését meghatározni, hanem azokat bírálni és értéküket megbecsülni is kell. Sehol sincs ez inkább helyén, mint a vallások és ezek történetének tanulmányozásában. „A ki ebből a „magasabb”- és „alsóbbat” kizárja, az ezt a kíváncsiság kielégítésének eszközevé törpíti, s alkalmatlanná teszi azon magasatos feladatra, melyet mai társadalmunkban be kell töltenie.” A valódi universale, (az, a mi egy vallást universalissá tesz), „nem valami járulékos; hanem közvetlenül összefügg az illető vallások lényegével, s a nemzeti vallásokhoz való viszonyuk természetével.” Ennek így kell lenni. Annak, a mi majdan alkalmas leend arra, hogy minden nemzetiséget áthasson és lelkesítsen, egy nemzet életében kell megpróbáltatni és megérni; de nem szabad azzal törhetlenül összeforlnia. „A nemzetből született és azon fölülemelkedett; vajon nem ez-e a formulája annak, ami minden népek számára rendeltetett?”

Kuenen készséggel elismeri, hogy az ilyen aprioristicustételek keveset, vagy semmit sem bizonyítanak. A történelemnek kell itt bizonyosságot tenni. De éppen ezért nem lenne e érdemes — kérdés — e pontra vonatkozólag szándékosan kikérdezni a történelmet? Ehhez képest tárgyát közelebbről így írja körül „az universalis és nemzeti vallások közötti viszony universalizmusának magyarázata és mértéke.”

(Folyt. köv.)

TANÜGYI ROVAT.

A magyarországi tanítók árvaháza. A „Néptanítók Lapja”-ban a következő kimutatást találjuk az alap állásáról: Készpénzben s ajánlatokban együttesen az árvaházi alap a mai napig tesz ő császári és apostoli királyi felsége 1500 frtos kegyadományával, a székesfehérvári gyűjtő-bizottság által külön kezelt 2429 frt 72 kros fehérmegyei árvaházi alapítvánnyal együtt **12,893** frt 27 krt. Ez aránylag szép összeg egy évi gyűjtésnek az eredménye. Kivánjuk, hogy a most beállott esztendő ne maradjon el az elmúlt mögött s az árvaházi alap megkétszerezesdjék.

A tanítónök menedékházára — melynek eszméjét György Aladár penditette meg, — szépen folynak az adakozások. Az iveket csak néhány hónap előtt bocsátották ki s a mai napig már több, mint ezer forint gyűlt össze a szép célra. Az adományozók közt számosan vannak, kik évi járulék fizetésére kötelezték magukat, úgy, hogy a menedékházi alapnak már is biztosított évi jövedelme van.

AZ ÁLL. IG. TANÁCS NAGYGYÜLÉSÉBŐL.

— Kolozsvár, 1884. jan. 6-án. —

Jelen voltak: Főtiszt. Nagy Péter püspök elnöklete alatt br. Bánffy Albert, br. Bánffy Dániel, Lészay Ferencz, Gyarmathy Miklós, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán igaztanácsosok, Szabó Ádám számvevő és Bodor Antal titkár.

Elnök szívélyesen üdvözölve az igazgató-tanács tagjait az újév beköszöntével, tapasztalt buzgó munkásságukat kérte ezen évre is anyaszentegyházunk ügyei vezetéséhez; a mindenhatótól kérve munkálkodásuk sikerének megszentelését.

Időközben önökileg ellátott ügyek bejelentése és tudomásul vétele után előterjesztetett a nagy-enyedi Bethlen-collegium épületének egy szárny-épülettel megnagyobbitásáról felküldött tervrajz és költségszámítás az előjáróság azon kérésével, hogy azok helybenhagyása után engedjék meg az építkezésnek ez évben megkezdhetése.

A költségszámítás szerint az építés 119,000 frtba kerülne, azonban többenemű megtakarítással mellőzhetőnek látszó építkezések mellőzése által a költséget lejjebb szállíthatónak véli.

A költségszámítás és tervrajz felülvizsgálásának vezetésére ngs. Székely János nyugalmazott főmérnök ur felkérte, ki nevezett collegium iránt több alkalommal meleg érdeklődést tanusított.

Egyházkerületi ügyvéd beadta a reá bizott perek állását feltüntető kimutatást, melyek átvizsgálásával a jogügyi bizottság bizott meg.

A zágoni egyházközség, kimutatva, hogy kepe-váltásági tőkéjéből 27,280 frt. szabályszerűen első helyen eszközölt bekebelezéssel biztosítva van és azonfelül mintegy 5000 frt tartalék-alapja, a biztosított tőke 5% kamatjövédelmével a papi és énekvezéri kepe részlegcs megváltása neki megengedettetts a módosított díjlevél felküldése meghagyatott.

A zaláni egyházközség tagjai terméketlen évek miatt, szűkös anyagi helyzetük tekintetéből kéri 1883. évre az országos segély-alap-tartozásuk befizetése alól felmentésüket. Ily felmentés egyházkerületünk közigazgatási hatósága hatáskörén kívül esvén: utasított a kirótt összeg befizetésére s esperes afia felhivatott a felvétel iránt szükséges intézkedések megtételére.

Sepsi-szentkirályi egyházközségünk erdejéből 16 tábla fának egyszerre leendő eladása megengedetett, esperes afia megbízott az önkéntes árverezés megtartása végett a lépések megtételére.

Tanügyi előadó afia jelentést teszen a mult hó 10—14 napjain Debreczenben tartott egyetemes tanügyi bizottság munkálkodásáról. A jelentés tudomásul vételével egyházkerületünk képviselőiben megjelent bizottsági tagoknak utiköltségük és napidijajk utalványoztattak, az előlegező alapnak visszatérítés feltétele mellett.

Tanügyi előadó afia jelentést teszen középiskoláink tanterve, rendszabálya, utasítása, órarendje stb. tárgyában a m. kir. vallás- és közoktatási miniszter urhoz intézendő felterjesztés főbb pontjairól, valamint arról is, hogy három collegiumunkban átmeneti intézkedés képen a tantervtől némi eltérés történt, az érettségi vizsgálatokra való tekintettel. A felterjesztés mikénti felszerelése megállapított, az illető collegiumok előjáróságai figyelmeztetnek, hogy a tantervtől minden eltérés előzetesen lett volna bejelentendő jóváhagyás végett.

Ezeket kívül még több kevésbbé jelentékeny ügydarab láttatott el.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. jan. 12.

— **Az egyetemes konvent** ez évi márczius hó első felében fog összeülni Budapesten, s tanácskozássainak főtárgyát a középiskolai törvény életbeléptetési módzatai fogják képezni, egyetemes tanügyi bizottságunk előterjesztései alapján.

— **Az „Egyházi és Iskolai Szemle”** 8 éves pályafutását bevégezte. Nemcsak a példaszó kedvéért, mely szerint a halottakról jót kell mondani, vagy hallgatni róluk, de különben is, eltekintve azon, főleg létrejötte első éveiben gyakorta tulságokba csapongó személyeskedő modortól, melyet az egyházi közügyek terén napirendre hozott s mely által a közügynek nem egyszer többet ártott, mint használt: készsággal elismerjük, hogy pályafutása nem volt hiában való, s eredmény nélküli, és pedig a tekintetben, hogy az egyházi tudományosság hivatott mivelőinek jelentékeny számát zászlója köré gyűjté, azokat munkára serkenté, alkalmat nyitván számokra komoly tanulmányok útján szerzett ösmereteiket a nyilvánosság terén értékesíteni. A szerkesztőség bucsú-szavában a lap megszüntetését azzal indokolja, hogy a kitűzött cél, t. i. a Bethlen-főtanoda megmentése, el van érve, s így az az ügy, melynek érdekében keletkezett, győzelemre jutván, a lap további föntartása fölöslegessé vált. Távol legyen tőlünk minden recirminatio, de ez indokolásra annyit mégis meg kell jegyeznünk, hogy: „propria laus sordet.” A szerkesztőség jobban tette volna, ha tett szolgálatai értékének megtelését, szerzett érdemeinek méltatását másokra bizza és pedig első sorban az elfogulatlan történetírásra, melynek még ezután megoldandó feladata lesz, eldöntése annak a kérdésnek, hogy a Bethlen főtanoda romlásának magvai a tanoda kormányzásának melyik korszakában lettek nagyobb mérvben elhintve, az u. n. Bogdán-

regime idejében-é, vagy már azelőtt, midőn csaknem két évtizeden át a számadó gondnok minden számadás nélkül kezelte a tanoda összes külsőségeit s csak per útján volt arra kényszeríthető, hogy beadja számadásait, melyek, az egyházkerület által 100,000 forint erejéig kifogásolva, ma is a világi törvényszék ellátatlan aktái közt hevernek. Ismételjük, e kérdést elfogulatlanul eldönteni csak a jövő fogja s mi, kik a közdelemnek részesei valánk, sokkal bölcsebben cselekszünk, ha ítélőbirákkul nem toljuk föl magunkat. A szerkesztőség is jobban tett volna, ha őszintén elismeri, hogy a lap megszűnésének oka az előfizetők hiányában keresendő. Egy oly kicsiny, s valljuk be, szegény egyházkerület, mint a mienk, két egyházi lapot főtartani nem képes és pedig nemcsak az anyagi szűkösség miatt, hanem azért sem, mert elforgácsolódna a különben sem nagyon bővölködő szellemi erők. Minket biztat a remény, hogy miután a közdtéren ez idő szerint a „Protestáns Közlöny“ egymagában maradott, úgy anyagi, mint szellemi tekintetben, az eddiginél nagyobb erőt fog az ügy érdekében egyesíthetni s nyilvánosan föl is kérjük mindazokat, kik dolgozataikkal eddig a „Szemlé“-t gazdagították, sziveskedjenek jövőben közreműködésükkel támogatni a „Prot. Közlöny“-t, mely a szorosabb értelemben vett egyházi kérdések mellett a protestáns tanügy általános jelentőségű érdekeinek szolgálatára is elegendő tért szentelni kész és képes. A válaszfal, mely egyházkerületünk belvillongásainak átélt éveiben közöttünk emelkedett, Istennek hála! immár leomlott s nagyon különösen jellemző volna, ha a megszűnt „Szemlé“ szellemi munkásai, követve a búcsuzó szerkesztőség felhívását, egy más egyházkerület közlönye körül sorakoznának s visszautasítják a fölajánlott baráti jobbot, saját tüzhelyünk körül, az együttes közreműködésre s vállvetett szolgálatátételre.

— **Gróf Lónyay Menyhért** gyógyulása oly örvendetesen halad előre, hogy e hó közepén, végleges felüdülése végett, Olaszország enyhe éghajlatát fogja fölkereshetni.

— **Az egyházi-rodalom köréből.** „Imák és beszédek“ cím alatt egy csinos füzethen jelentek meg azon egyházi szónoklatok, melyek az unitárius vallásközönségnek legutóbbi vargyasi zsinati főtanácsa alkalmával elmondattak. A füzet Gyöngyösi Istvántól, Csegezi Lászlótól, Ferencz József püspöktől, Raffaj Domokostól, Boros Györgytől közöl tartalmas imákat és beszédeket, melyek általában véve mindannyian magas színvonalon állanak s méltók valának a főtanácsi ünnepélyeségek magasztosságához. Kimagaslík közülök Ferencz József püspök két egyházi beszéde, melyek magvas, eszme gazdag termékei a bensőségteljes egyházi szónoklatoknak. A füzet ára 30 kr. — „Krisztus az egyedüli alap“ címen megjelent Balázs József szász-régeni beköszöntő egyházbeszéde, melyet új állomásán 1883. nov. 11-én tartott. Formailag és tartalmilag egyaránt csinos egyházi beszéd.

— **Egyházmegyei gondnokválasztás.** Az alsó-szabolcs-hajdukertületi egyházmegye gondnokává gróf Degefeld József, Hajdumegye főispánja, választatott meg. A lefolyt évben két ízben nyilvánult irányában a

tiszántuli egyházkerületben a gyülekezetek bizalma és ragaszkodása; első ízben, midőn egyházkerületi világi tanácsbíróvá 458 szavazattal megválasztatott, és utóbb, midőn az egyházmegyei gondnoksággal tiszteltetett meg.

PÜSPÖKI KÖRÖZVÉNYEK.

Főt. Nagy Péter erdélyi ev. ref. püspök a következő körözvényeket bocsátotta ki:

K ö r ö z t e t n e k :

1297.—1883. A deési egyházmegyében a kendei-lónai lelkész állomás. Javadalma: minden egész bérfizetéstől (47) 1 litervéka törökbuza, 1 tenyeres napszám; $\frac{1}{2}$ bérfizetéstől (17) a felsoroltaknak $\frac{1}{2}$ része; 20 hold tagosított can. portio; legelő, temető és czinterem füve; melyeknek haszna 101 frtra van becsülve; 1 frt 57 kr. legatum kamatja; a gr. Teleki udvartól pénz, gabona és fa, m. e. 120 frt érték; rendes stóla, az összes fizetés 423 frt 29 kr. pénzértékre tehető. A megválasztott köteles a deési ref. özv. árvai intézetbe beállani, mint részvényes és ezen kívül első évi fizetésének $\frac{1}{2}$ részét oda fizetni. Pályázati határnap f. évi febr. hó 10-ike. Folyamodványok t. t. Nagy Lajos esperes aához Dobokára (u. p. Borsa) küldendők.

1340.—1884. A sepsi egyházmegyében a brassói kántortanítói állomás. Javadalma: 300 frt. készpénz az egyház. pénztárából; 40 frt legatusi díj czimen; 50—60 frt. temetési és esketési éneklésért; szabad lakás. Megválasztott köteles a rendes kántori teendőknél kívül a brassói államiskola alsóbb osztályaiban hetenkint 12 órán a vallást minden osztályban, a ref. vallásu tanulóknak vallásos énekeket tanítani. Pályázati határnap f. évi febr. 10-ike. Folyamodványok t. t. Csizsér Gábor esperes aához Egerpatakra (u. p. N.-Borosnyó) küldendők.

3.—1884. A kolozskalotai egyházmegyében a daróczi kántortanítói állomás. Javadalma: minden füst után (39) $1\frac{1}{2}$ nagy véka rozs; $8\frac{1}{2}$ szekér tűzifa; 10 frt tőkének 8 % kamatja; 2 drb. 4—4 v. 1 drb. 1 v. szántó- v. kender-föld, 1 szekér szénát termő rét haszonélvezete (a szántókat az egyházk. szántja, egyéb munkájukat a tanító teszi); tandíj kezdőktől 20 kr; olvasóktól 40 kr; ezenkívül minden tanulótl (18) $\frac{1}{2}$ v. zab, $\frac{1}{2}$ sz. fa; temetésért 20 kr, búcsuztatás alku szerint; a nyári harangozásért minden örökségtől (17) 1 kenyér; tisztességes lakás és kert. Megválasztott hétköznap köteles harangozni. Pályázati határnap f. évi febr. 10-ike. Folyamodványok t. t. Szakács István esperes aához Szent-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvárt, 1884. január 3.

GYÁSZROVAT.

— **Kolbenheyer Mór evang. lelkész**, mult pénteken délután Sopronban meghalt. Az agg lelkész tizenhat hónapon át volt a beteg-ágyhoz szegezve, s most, hogy halálhíre elterjedt, mindenféle mély részvétet kelt. Kolbenheyer Mór 1810-ben Szilváziában született, de Eperjesen tanult, hol 1845-ben lelkészszé választották; a következő évben pedig Sopronba költözött át. Kötöny volt mint szónok, a tanítói szeminárium alapítása által a tanügy terén szerzett felejthetlen érdemeket. Betegsége amaz időtől kezdődik, amidőn fia; Kolbenheyer Ferencz építész elhunyt. E csapás fölötti fájdalomnak mély érzelmű költeményeiben is kifejezést adott, melyek néhány hónap előtt két kötetben jelentek meg. Mint műfordító maradandó nevet szerzett magának Arany János Toldi-trilógiájának mesterei átültetése által. Azonkívül lefordította Vargyas Endre „A szabadságharc története“ című munkáját. Eredeti művei közül az „Unter den Linden“ című elbeszélő költeménye széles körben ismeretes. Mint egyházi férfit 1871-ben a király a Ferencz-József-rend lovagkeresztjével tüntette ki. Legyen nyugalma csöndes!

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

— A „Protestáns Közlöny“ mult évi folyama egy teljes példányának rendelkezésünkre bocsátását köszönettel vennők és pedig a rendes előfizetési árt készséggel megtérítők.

— Főt. Pap Gábor, püspök, R.-Komárom. Teljes példánnyal nem szolgálhatok, csak azon esetben, ha a fentebbi felhívásnak lesz sikere.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nővére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryni tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Számvetés. (Szász Bélától.) — Zwingli Ulrik. (1484—1884.) — A paulicianusok szektája. (Egyháztört. tanulmány, Nagy Józseftől.) — Egyházi reform Debreczenben. — A pápaság. (Edmond Scherer tanulmánya.) — Nemzeti vallás és világvallás. (Irtá: Dr. Kuenen Ábrahám. Ismerteti: Nagy Zsigmond.) — Külföld. (Görögország, Anglia.) — Tanügyi rovat. — Különfélék. — Körösvény. — Szerkesztő postája.

SZÁMVETÉS.

I.

Immár közeledik az egyetemes konvent rendkívüli ülészaka, melyet a kolozsvári múlt évi konventnek határozata tett szükségessé, egyfelől a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez az 1883. XXX. tcz. értelmében fölterjesztendő kimutatások és adatok, valamint a tanárookra és tanulóokra vonatkozó fegyelmi szabályzat összegezésének és a miniszterhez való fölterjesztésének érdekében, másfelől a végett, hogy ugyanazon törvényrendelete s a miniszter fölhívása következtében az egyetemes egyház, illetékes közege: a konvent által, véleményt mondhasson az érettségi vizsgálatok rendjének megállapítására nézve.

A kolozsvári konvent, mint emlékezhettünk, a miniszter ismeretes leiratára hozott itt érintett határozatában útasította mind az egyetemes tanügyi bizottságot, hogy ref. középtanodáink összhangzatos és az új törvénynek megfelelő fejlesztésének tervezetét teljesen készítse el, mind az egyes egyházkerületeket, hogy a miniszterhez teendő felterjesztések anyagát mielőbb juttassák elébe, hogy így még idején legyen a folyó évi rendkívüli konvent megtartható, mivel, mint tudjuk, a miniszter, különösen az érettségi vizsgálatot illető szabályzatot olyan időben szándékszik megállapítani, hogy még ez iskolai év végével érvénybe léphessen is.

Mind e határozatok eredményeül, mint lapunk t. olvasói tudják, az egyetemes tanügyi bi-

zottság már megtartotta, Debreczenben, gyűlését s az egyházkerületek szintén megtették a kellő intézkedéseket a rájuk bizottaknak eleget teendők s így a konvent, a mi illeti az állam-kormány irányában való kötelességét, szintén megfelelt a hozzá intézett törvényes igényeknek.

Am a kolozsvári konvent a miniszteri fölhívásra hozott határozataival kapcsolatban a tiszáninneri egyházkerület ismeretes indítványát is tárgyalta az 1848. XX. tcz. 3. §-a életbeléptetése iránt s amaz indítványt elvetette ugyan, de egyzersmind fölhívta az egyházkerületeket, hogy „a kerületükben levő középiskolák állapotáról s különösen arról, melyek azon iskolák, a melyek az országos törvény rendelkezéseinek megfelelő módon saját erejükből be nem rendezhetők s minő szükségletek merülnének föl, ha az országos törvénynek megfelelő módon berendeztetni fognának — a konventhez tájékoztató jelentést tenni sziveskedjenek.“

E fölhívás azért vált szükségessé, mivel a tiszáninneri indítvány, épen az 1883. XXX. tcz. fokozott igényeivel szemben és a saját vagyoni erőtelenségünkre való tekintettel, óhajtott volna kimondatni az egyház követelését, hogy az 1848. XX. tcz. 3. §-a értelmében minden iskolai, és így középtanodai, szükségleteink is közálladalmi költséggel fedezendők, míg a konvent, bár inkább csak kerülő módon, ezt a nyilván megvalósíthatatlan, sőt elvi szempontból is elutasítandó, igényt érvényesíteni nem akarta, sőt szeptember 16-iki ülésében még meg is tiltotta az egyházkerületeknek, hogy egyelőre s tudta nélkül az új törvény értelmében igényelhető államsegélyhez folyamodjanak.

Mennyiben tettek s tesznek az egyes egyházkerületek a konvent ama fölhívásának eleget, hogy középtanodáik vagyoni állásáról tájékoztató kimutatásokat készítsenek, nem tudjuk s alig is

kitartó fáradozásának elismerése jeléül vett ajándékot, 2 értékes és diszes ezüst gyertyatartót. Lukács Odön meghatottan köszönte meg a presbyterium, illetve az egyház ezen kitüntető elismerését s ajándékát.

*

Sweiczban.

A Zwingli-ünnepély az egész protestáns Sweiczban nagy lelkesedéssel ment végbe. Valamennyi templomban ünnepi szónoklatokat tartottak s vallásos és hazafias dalokat énekeltek, még pedig olyanokat is, melyeknek szövege és zenéje Zwinglitől eredt. Különösen megható volt a Kappel mellett levő Zwingli-kőnél rendezett ünnepély, ama helyen, a hol Zwingli 1531. október 11-én hősi halálát lelta. A zürichi egyetemen szintén rendeztek emlék-ünnepet. Schweizer Sándor híres tudós Luther és Zwingliről tartott nagyszerű beszédet. A beszéd azt fejtegette, hogy Zwingli megelőzte korát. Ő megszüntetette a jobbságot és a tizedet, behozta a referendumot s első mondta ki az elvet, hogy Sweicznak az idegenek részére menhelyül kell szolgálnia. Este társas vacsora volt, melyen a Németországból, Németalföldből, Skótországból és a berlini német protestánsok egylete részéről beérkezett s meleg hangon tartott üdvözlő táviratokat olvasták fel. Valamennyi szónoklat Zwinglit nemcsak mint reformátort, ki az egyházat demokratikus alapon szervezte, hanem mint nagy hazafit és államférfit is dicsőítette s kiemelte, hogy Zwingli egy életképes szövetséges állam megteremtésén buzgó módon fáradozott, célját azonban el nem érte.

A PAULICIANUSOK SZEKTÁJA.

— A paulicianismus.

(Egyháztörténelmi tanulmány.)

Irta: Nagy József.

(Vége.)

A fennebb említett szerződésnél fogva a paulicianusok eretneksége Európába is át lett ültetve, s különösen a thrák tartományok voltak ezen eretnek szekták befogadására és Európába való elterjesztésére hivatva. Tanítételeik, hitelveik már Macedo-Basilius napjaiban elterjedtek a bulgárok között, a kik hihetőleg épen ebben az időben lettek keresztyének. Tudósításaink arról tanuskodnak, hogy az armeniaiak is ezen ifjú és még kevésbé gyakorlatias irányú szekta hiveinek minden dologban segédkeztek, jóllehet ők nem vallottak tisztán paulicianus elveket. A thráciai paulicianusok, Sergius tiszta tanának magvát, huzamos időn keresztül, megtartották; de minden esetre az ők hitők szolgált alapul azon különböző szekták előállítására, a melyek kisebb-nagyobb eltéréssel magukon hordották a paulicianus jellegét. Itt állott elő a XI-ik században, egészen dualisticus alapon, az eüchiták szektája, kik enthüsiastoknak is nevezték magukat azért, mert a lelkesültségben a kijelentést jelenlétnek hitték. Az istenség a Satanaélben és a Krisztusban keresendő: a Satanaél a rossz hatalom, teremtője és kormányzója a látható és az érzéki világnak. A jó szellem, a Krisztus, ki a legfőbb Istenhez hű maradt s mint ilyen, a rossz birodalmának a megsemmisítésére tör s ezáltal az emberiséget visszavezérelti az igaz Isten tisztele-

tére. Tehát tantételük, hitelvük nagy mértékben eltér a paulicianusokétól; községezetük egyszerűbb volt és az előjárókat apostoloknak nevezték.

Az eüchiták is több különböző pártokra szakadtak, de a byzantiumi udvar által rendezett eretnek üldözésben egyformán szenvedtek. Ezen üldözés vezetése Psellus Mihályra volt bízva, kinek történelmi feljegyzéseit használtuk az eüchiták szektájáról adott közleményeinknél.

A nevezett század után, az eüchitákról semmi tudósítás sem áll rendelkezésünkre. Valószínű, hogy a későbbi századokban ha el is vesztették önállóságukat, de egyik avagy másik szektába olvadva, néhány századon keresztül a bulgároknál nagy pártolásban részesültek. Ezek között a legnagyobb jelentőségre emelkedtek a bogomilek, az-az: Isten gyermekei. A paulicianismus a Thráciába történt áttelepítés következtében, mind alapelvben, mind külalakjában lényeges változáson ment keresztül. A bogomilek dualismusa főbb pontjaiban megegyezik az eüchiták tanával. De náluk a dualismus párosult a katolikus egyházi tan-, hierarchia-, a kereszt jelvénye és számos egyházi szokások. Mária-tisztelet és a képmadás iránt való legnagyobb undorral. Szerintük a „logos“-nak, Krisztusnak megjelenése a Satanaél birodalmában egy aetheri testtel történt. Megfeszítettése csak látszat volt. Mária, a ki által a logos az égből a földre jött, csak átmeneti pont.

Az ó-testamentumot még historiai könyvnek sem tartották, hogy az új-testamentumi könyvek közé melyik könyveket vették fel, nehéz meghatározni; annyi bizonyos, hogy János evangéliumát nagyra becsülték. Magukat a Satanaél szolgálóival szemben, valódi keresztyéneknek nevezték. Elvetették a keresztséget és az úrvacsorai jegyeket, melyeknek különben csak symbolumi jelentőséget tulajdonítottak. Ezek és ehez hasonló nézetek a paulicianissal való rokonságról tanuskodnak. Kétségkívül a bogomilek Bulgáriában nagy hódítást tettek, ugyannyira, hogy a főváros legtekintélyesebb családjai lettek ennek a szektának hivei. A császárnak, Comnenus Eleknek is magukra vonták figyelmét. A ki 1115 körül egész keresztes hadat vezérelt a paulicianusok ellen, kik Thráciában ezen ideig háborítlanul éltek és a proselita gyűjtés magasztos feladatának minél szélesebb körű megvalósításán fáradoztak. S míg az eüchiták a császári sereg iszonyu sanyargatása miatt szétzüllöttek, addig ők a császári seregek segéd-csapatái szolgálatában, az elnyomatás és nyomor helyett, hitők terjesztésére ezen alkalmat czélszerűen felhasználhatták. Sőt tartományuk gyűlhelyül szolgált mindazon szekták számára, melyeket az egyház ellenséges fegyvere üldözött. Azonban Elek császár megérkezése az egész szektát veszélylyel fenyegette, mert a császár határozott célja az volt, hogy minden eretneket térítsen vissza a hivatalos egyház kebelébe. A paulicianusok főnökét maga elé hivatá Philippopolisba s egy eredményében csekély jelentőségű vitát rendezett, a mely alkalommal jutalmak ígérete mellett többen megkeresztelkedtek; azokat, a kik nem akartak megkeresztelkedni, illetőleg megtérni, Konstantinápolyba viteték és számokra palotája szomszédságában lakhelyet rendezett be, s nem riadt vissza semmiféle eszközöktől, a melyekkel megtérítésüket kieszközölhetni vélte. Minthogy célja az volt, hogy Thráciát és a szomszédos vidéket az eretnekektől megtisztítsa, kihirdette, hogy a paulicianusokat egy, a saját nevével nevezett coloniába, Alexiopusba telepíti.

Ezen körülmény, valamint a philippopolisi eretnekek felkutatása, a császárt a bogomilek szektájának nyomára vezette. A paulicianusok közvetítésével ezen szekta néhány tagját elfogták s addig kizörték őket, a míg vezetőjük nevét és tartózkodási helyét megmondották. A ve-

zető egy Basilius nevű öreg férfi volt, ki magát barátoknak adta ki, és senki sem törődött volna vele, ha a császár, Elek, nem gyanakodott volna reá, a ki, hogy gyanuját elhárítsa, áruhába öltözött s felkereste Basiliust és színlelt barátsága által őszinte nyilatkozatra bírta. Nyilatkozatából meggyőződött a császár afelől, hogy Basilius eretnek, magát előtte felfedezé és börtönbe kísérteté. Ezen alkalommal a bogomilek közül még többen fogságba kerültek. S miután sem a császárnak, sem a patriarchának Basiliust és követőit nem sikerült megnyerni az orthodox egyháznak, pro forma őket halálra ítélték; az ítélet kihirdetése után egy térre vezették, a hol két máglya volt felállítva, a melyek közül az egyik egy kereszttel volt megjelölve. A császár most figyelmezteti őket, hogyha mint jókeresztyének akarnak meghalni, arra a máglyára fognak menni, a melyen kereszt van. Azokat, a kik ezen utóbbit választották, a császár szabadon bocsátotta, akik ellenkezőleg cselekedtek, azokat élethossziglani fogságra ítélte. Ebben a sorsban részesült Basilius is, ki a fogságot 1119-ben a máglyán való halállal cserélte fel.

Azonban ezen üldözés a bogomilek szektájának életerejét nem semmisítette meg, mert a kolostor-lakok Bulgáriában titokban még sokáig ápolták és fentartották.

Mint a fennebbiekből látható, a császár téritési buzgalma a paulicianusok közül többeket eltántorított, de a paulicianismus folyója sokkal bővebb forrással rendelkezett, semhogy a császár téritési buzgalmának heve könnyen kiszárhathatta volna. A hatalmas császár halála után, a paulicianusok ügye ismét a rendes kerékvágásba zökkent. Daczára annak, hogy a paulicianusok szektája részint az eüchiták, részint pedig a bogomilek szektájához csatlakozott, mégis maradt fenn Thráciában tiszta paulicianus község. Számos történelmi adat egybehangzó értetítése szerint, a paulicianusok egészen a 17-ik századig, sőt a philippopolisi oekonomos szerint 1819-ig fennmaradtak.

A keresztes háborúk nagy mértékben elősegítették a keleti eretnekeknek nyugatra való átültetését. A paulicianismus, noha a keresztes hadak által nyitott téreken nagyon széteszlott, önálló létét elvesztette, de a különböző eretnek szekták között, a melyek Európa nyugati államaiban korunkig fennmaradtak, számos olyan található, a mely a paulicianus elveket megőrizte. Nemcsak a hierarchiától, az egyházi tantól, ceremoniáktól való idegenkedés jellemzi ezen szektákat, hanem a bibliának szabad, önálló vizsgálata, különösen pedig önálló tantételeik által a középkorban az egyház kerületén kívül levő keresztyénséget, új életerővel, élénken fénylő világossággal ajándékozta meg. Hogy a különböző szekták életereje, a keresztes háborúk folyama alatt is képes volt a szellemi erőt folytonos üdeségben tartani, ezen körülmény arra mutat, hogy a különböző szektákban volt valami közös eredetű.

Tehát a keresztyén egyháznak hatalmas folyója mellett így csörgedezett egy keresztyén szekta kristály-tiszta patakja, a mely keletről (Kis-Ázsia, Armenia) a Bosporuson keresztül, Thráciába és Bulgáriába jött, a hol új erőt vett magába, hogy széles területre terjedő futását bevégezhesse. A paulicianusok és rokonaik különböző úton és módokon hazánknak déli vidékein, valamint Olaszországban és Franciaországban telepedtek meg s mindenütt számos követőkre találtak, a kik hozzájuk csatlakozva, feladatuk megoldásán: az egyház tévelyeitől való eltérésben és az új testamentum szorgalmas buvárlatában kiváló munkásságot fejtettek ki. Ide számíthatjuk a 11. és 12-ik század egyházellenes keresztyén szektáit is, a melyek dualisticus és bibliai alapon nőttek fel, sötét lepelbe burkolván a hivatalos egyházzal szemben működésüket. A „katharai“ név a mellett bizonyít, hogy eredetük

a görög tartományokból indul ki. Hasonlólag a Bulgari (Bougres), a Publicani — eretnek elnevezések egy-egy olyan szektát jelölnek, mely semmi másnak nem tekinthető, mint a paulicianusok elkorcsosult utódának. Különben a „Publicani“ szekta Dél-Franciaországban fordul elő.

A katharok tételeiben a paulicianismus elvei különböző alakokban nyernek kifejezést. A katharok tanát is a dualismus jellemzi, melynek főtétele a roszi princípiuma, mely az isteni szellemtől elszakadva, magának a világban uralmat alapít. A katharoknak két különböző szektájával szemben egy másik, a mindenséget két különálló léttel bíró hatalomnak helyezi tulajdonába, a mely szekta ennélfogva eltér mind az eüchitáktól, mind pedig a bogomilektől, s így a paulicianismus ezen kinövése egy gnosticus elemekkel vegyített szektát állít szemünk elébe.

Szóval, a paulicianismus életének különböző alakjai, az összevegyülés és az újabb, meg újabb átalakulás következtében, nehezen jelölhető meg kellő történelmi híűséggel.

Kétségkívül ezen törzsnek legméltóbb sarja a Waldensek, kiknek szerencsétlen sorsát az albigenes háború idézte elő, a melynek következménye lett a dél-franciaországi katharok kiirtása és a véres inquisitio megteremtése. A hivatalos egyházon kívüli keresztyénség a vad szenvedély fegyvereinek és a máglyág borzadalmas lángjának lett az áldozata. Az eretnek szekták rendíthetetlen hívei, félreeső vidékeken, kietlen vadonokban, elzárt kolostorokban őrizték meg titkon, keblük zárt rejtekében, elvüket, tanjukat, mignem a keresztyénség ezen hatalmas foglya, az egyház rideg hörtönéből kiszabadulva, megteremtette a reformatiót, kioltotta az eretnekek máglyáját. Ekkor ismét visszatért az egyházba Pál apostol, a nagy mester. A reformatio a Krisztus után való idők szellemét és elveit visszaszerezte. Így sem Pálra, sem Jánosra, sem Jakabra, sem más kisebb avagy nagyobb közvetítőkre nem lett szükség a keresztyénség és a tiszta evangéliumi kegyesség között.

A paulicianismus, a mely a páli gnosticus irányból indult ki, és a mely a keresztyén eretnekített szekták kapcsában egy érdekes láncszemmel kötötte össze négyöt századon keresztül (Konstantinus Silvanustól a keresztes háborúig) a hozzá hasonló szektákat, — önálló jellegét híven megőrizte. Az az erkölcsi erő, a mely a paulicianismus fennállását elősegítette, ösztönözött engem ezen szekta tanulmányozására s történelmi fejlődésének megírására.

A paulicianusoknak nagy érdeme keresztyén kortársaiktól való eltérésben áll; tantételeikből levonva a dualis tévtant, a mely elveiket átlengi és a mely azon idők gondolkozásához annyira hozzá volt nőve, különösen istentiszteleti alakjuk és azon törekvésük, a mely a tiszta jézusi tannak, az új testamentomi kiváló iratok alapján való helyreállításában, továbbá a híveknek Krisztussal való közösségében, az egyszerű keresztyéni hitélet méltatásában, a mysticismus és a fanatismus kiküszöbölésében, a hierarchia iránt való protestatióban, az orthodox egyház megszámlálhatatlan tévelyének mellőzésében nyilvánul, mind olyan vonásokkal ajándékozták meg a történelmet, a melyek méltók figyelmünkre.

Természetesen ezen vonások az őskor sötét multjából csak töredékes vázlatokban maradtak fenn számunkra, de ezekből is megérthettük, hogy ezen szektának már születése is egy reactio volt a catholica egyház felületessége ellen; megérthettük, hogy ez volt az első kéz, a mely felemeltetett a papuralom ellen, ez volt egy kiáltó szó a pusztában a természet és igazság hirdetésére és a valódi keresztyéni hit-tudat méltánylására.

EGYHÁZI REFORM DEBRECZENBEN.

A debreczeni ref. lelkészi kar emlékiratára, mely két új templomnak (egyik a Czegléd-utcán, másik csapó-utcán) azonnali felépítését javasolja a Veresmarthy, Szombathelyi, Vecsey, Bruckner és Székely Dienes alapítványokból, továbbá mindezekhez egy-egy új lelkészi állomás szervezését, s az egyes lelkészek mellé 26—28 presbyter vezetése alatt alkotandó parochialis körök felállítását s végül a lelkészi fizetéseknek 2000 frtra emelését és a mostani 3% pótdadó eltörlését hozta javaslatba, — a presbyterium következő határozatot hozta:

„A lelkészi értekezletből előterjesztett e kiváló érdekű emlékiratot a legnagyobb elismeréssel és hálával fogadja presbyteri közgyűlésünk, mert benne és általa egyházunkban a valláserkölcsi élet minden tényezőjének fejlesztését és hathatós tevékenységre ébresztését a legszerencsésebben látja biztosítottak, a mennyiben, hogy a lelképásztori gond és belmisszió gyakorlására a kellő tér és határ kimutattassék, az emlékirat egyházunk nagy népességét a helyzeti körülmények által kimutatott részek szerint egy-egy lelkész vezető és gondozása alatt parochialis körök szerint külön választja, a nélkül, hogy egyházunk anyagi ügyeket érdeklő és szellemi egysége felbontatnék; sőt voltaképp a körök megalkotását csak azért javasolja, hogy a valláserkölcsi életet tekintve a széles kiterjedésű és felette nagy szám miatt, csaknem mozdulatlan me-revségben élő egész egyház egyes részeit élettevékenységre hozza, juttassa, — s az által az egységes debreczeni nagy egyháznak fényét, hatalmát és dicsőségét mozdítsa elő, — s ezt hozzá méltólag működés és valláserkölcsi élet szempontjából a Tiszántul, sőt az egész haza első ref. egyházául a meglehetősen számmal versenyre kelt, más egyházak törekvésével szemben is megtartsa; ily magas cél valóítására az emlékiratban kifejtett indokok és körülmények alapján üdvösnök tartja egyháztanácsunk a két új templom építését és felállítását, hogy a lelkészi hatás és működés a hét parochiára osztott népes egyházban annál közvetlenebb, üdvösebb és gyümölcsözőbb legyen; örömmel üdvözlö az emlékirat azért is, hogy a lelkészi fizetéseknek rég óhajtott, a kor követelménye által immár halaszthatatlanná vált rendezését, egyházunk tekintélyéhez a lehetőség szerint méltán öleli fel és oldja meg; kiváló jelességének tekinti, hogy egyházunk féltett kincsét képező, annyi ezerök öröklési ügyét egyedül szabályozó és nagyfontosságú könyvek, az anyakönyveknek központi vezetésére, s az egyházi levéltár rendezésére biztos utat és módot jelöl meg; felette nagy horderejű cél, a tartalék-alap megeremtését tüzi és juttatja el a valóság első fokára, mely okszerűen és kellő gonddal növelve, egykor lehetővé teszi a 3%-os adónak eltörlését is s mindezeket az egyház anyagi erejének természeténél fogva, s az e célra rendelt alapok egyesítésével akként tervezi, hogy e nagyszerű javaslatok keresztül vitelére újabb adózási terhet a legkisebb mérvben sem vesz igénybe, az egyház tagjainak eddig élvezett jogait nem csorbitja, sőt kiterjeszti azok körét: mindezeknél fogva presbyteri közgyűlésünk midőn hálátel szívvvel mond köszönetet egyházunk egyetemének nevében a nt. lelkészi karnak a nagyfontosságú emlékirat szerkesztéséért és beadásáért, ugyanakkor az ebben foglalt indítványokat általában és részleteiben magáévá teszi, elfogadja és együtt valósítani rendeli; miután azonban az indítványoknak s azokat alkotó egyes részleteknek életbeléptetése és valósítása ekként, hogy minden rázkódás vagy zavar elkerültessék, utánnézést, a meglevő és fejlődő körülményeknek gondos tekintetbe vételét, az egyes alapok természetének és erejének mérlegelését kívánja meg: annál fogva a gazdasági szakbizottság az egész emlékirat egyes részeinek, azok benső összefüggése által kimutatott rendben leendő valósítására s így az egyház egész rendezésének az emlékirat szerinti végrehajtására oly kijelentéssel kéretik fel és bizatik meg, hogy az egyes részek ki-vitelére vonatkozólag javaslatait időről-időre ide terjessze be.“

A PÁPASÁG.

Edmond Scherer tanulmánya.

— Francziából. —

(Folytatás.)

A római püspök a nyugati kereszténység hite felett uralkodik, szava tekintélyes hatalommal rendelkezik, s következőleg szellemi hatalma egész természetesen kiterjeszkedik a világi dolgokra is. Így Nagy Károly, kit III. István koronáz meg, ennek köszönheti, ha nem is a császárságot, de legalább a felsőbb szentesítést, a vallásos nymbust; így I. Miklós egyedül az excommunicatio fegy-

verével kényszeríti Lothar királyt, hogy visszafogadja törvényes nejét. A letevés, az interdictum ellenállhatlan eszközökké lesznek: a pápák feloldják az alattvalókat a hűségük alól, szükség esetén háborút, keresztes hadjáratot tartanak a fellázadt fejedelem ellen.

A római szék szellemi jurisdictiója, úgy a hogy azt I. Miklós felfogta és gyakorolta, el lett feledve a rá következő két században, ama qualificálhatatlan zürzavarok közepette, melyek előidézésében a pápaság is bűnrészes volt, s a szász-házból származott császárok energikus souzerainitása alatt. Majd oly pápa lépett trónra, ki az egyház uralma eszméjének szentelte magát, egy egyetemes theocratia megvalósításának, még pedig hasonlíthatlanul hatalmas meggyőződéssel és energikus akaraterővel. VII. Gergely, ugyanaz, kinek Villemain történetét megírta, a történelemben, mint a canossei dráma hőse marad, vagyis mint a császárságot megalázó pápaság képe, mint amaz egyház képe, mely pusztán láthatlan dolgok erejével lába alá tiporja a legnagyobbat, mit a világi rend e földön felmutatni tudott. VII. Gergely főpapi kormányja: az isteni jognak párviadala az emberi joggal, a pap párviadala az állammal.

VII. Gergely pápasága mindenekfelett küzdelem; a III. Innocenté határozottan a győzelem. Ha van korszak, melyben a theocraticus eszme, ha nem is megvalósultnak, de legalább a megvalósuláshoz közel állónak látszik; ha van pápai kormány, mely a múlt hódítványait mind egyetemes magában s ragyogó összeségükben mutatja, s mely e már-már befejezett győzelem fáradalmi s a már-már kezdődő hanyatlás gyalázatosságai között állva, mintegy pompájába mélyedtnék, megnyugodtnak tetszik: az a korszak a XIII. század eleje, ez a pápai kormány a III. Innocenté. Mindenestre ez csak egy mozzanatot képvisel a történelemben, de milyen az a mozzanat?! Egy órai győzelem százötven évi küzdelem után, de mily dicsőség! Ama trónok trónjának fényét emelni, mely a szín középpontját foglalja el, minden a maga fenségében jelenik meg. A pápa nemcsak a pápák legnagyobbika: az ő nagyságával teljes összhangzásban vannak a többi fejedelmek, a század eseményei és szelleme.

Ha Innocent kormányzásának bár csak felsorolni akarjuk tárgyait, belezavarodunk. Mindenekelőtt Rómát, az egyházi államokat, Olaszországot kellett magának biztosítani, vagyis a pápaság tekintélyének ingó talaját kellett maga alatt megszilárdítania. Innocent ki tudta vinni, hogy a szent-szék városában utolsó nyoma is eltűnt a császári hatalomnak s a népszabadságnak, noha azelőtt e város szakadatlan lázadásoknak volt színhelye. Szent Péter jószág, melyet oly gyakran meg-meg kísértettek a császárok elvenni a pápától, s melyet az imént VI. Henrik is magának vitatott, ismét visszaszereztetett lassan-lassan, megerősítettett a támadások ellen s új igények által gyarapítottott. A pápa buzdítója volt a toscanai ligának, a lombardiai ligának, közbelépett, mikor a városok egymással versenyeztek, visszaszerezte souverainitását a nápolyi tartományok s a siciliai királyság felett s ép oly erős, mint lankadatlan kézzel mind végig gyakorolta II. Frigyes felett azt a nehéz gyámködést.

Spanyolországban excommunicálta Leo királyt, új vazallust talált arragoniai Péterben, e két királyságot Castiliával s Navarrával egyesíté, s valamennyiüket a mórok ellen indította: mint sajátját tekinthette tolosai Navas győzelmét, ki megtörte a mohamedán hatalmat a félszigeten. A portugál hasztalan iparkodott lerázni magától amaz adót, melyet vazallusi voltának fejében fizete. Norvégia, Svédország s Dánia, mind részt vettek Innocent törekvéseiben. A fegyveres térítő csapatok Esztlandban,

Lifflandban s Poroszországban is érvényt szereztek a szent-szék jurisdictiójának. Lesko, Lengyelország királya, Wulkán, Szerbia vajdája, a bolgár Kalojohannes mind elismerték annak fenhatóságát, kitől hódításuk szentesítését vagy épen a királyi méltóság nyerését várták. Armenia és Szerbia, maga a görög egyház, az 1204-iki keresztes hadjárat után a latin egyházba olvadt. Így állt a dolog az al-
sőbb rangu államokkal; Európa nagy souverainjeivel szemben eléggé ismeretes Innocent magatartása: a francziaországra vetett interdictum, a Pendolsus követ lábaihoz alázott földnélküli János, — otthon, kit ugyanazon kar vetett ki a trónból, mely oda emelte, — a veszedelmes albigensis lázadás, mely tüzzel-vassal lett kiirtva. A latereni zsinat 1215-ben mintegy megkoronázta ezt az egyetemes pápaságot. Azt lehetett volna mondani, hogy Innocent, ki elődeinek nagy szellemét egyesíté magában s hódításaikat kormányzása alatt, mindenhatóságának teljes virágzása közben akarta befejezni pályáját. Ott lehetett látni a konstantinápolyi s jeruzsálemi patriarchákat, hetvenegy primást és érseket, négyszáztizenkét püspököt, nyolczszáz abbét s a legtöbb keresztyén fejedelem küldöttéit. E pompa közepette jelent meg Innocent; a következő évben meghalt.

(Folyt. köv.)

NEMZETI VALLÁS ES VILÁGVALLÁS.

Irta: Dr. K u e n e n Á b r a h á m, leideni theol. professor.

Ismerteti Nagy Zsigmond, ref. papjelölt.

(Folytatás.)

Kuenen e tételnek a három u. n. világvallásra való alkalmazásában, tehát arra a kérdésre ad feleletet, valjon jogosan neveztetnek-e ezek világvallásnak. Legterjedelmesebben foglalkozik e kérdés megfejtésénél a keresztyén-ség és izraelitismus viszonyával; művének ez képezi fő-tárgyát. A buddhismus- és izlammal sokkal rövidebben végez, s csak futtában említi azokat a jelenségeket, melyek a keresztyénség keletkezésével vagy analogont, vagy contrastot alkotnak, s így egy vagy más tekintetben felvilágosítással s magyarázattal szolgálhatnak. Így ő maga ad jogot arra, hogy ismertetésemben én is „fő tárgyához“ vonzódjam inkább, s a másik kettőt csak néhány sebtében húzott vonallal vázoljam.

Annival több jogom van pedig erre, mert szerinte egyedül csak a keresztyénségnek van valódi universalisticus karaktere. A más két vallás e jelleggel épen nem, vagy csak nagyon kis mérvben van felruházva.

Az izlam, in eminenti, nem a kornak, nem is egy nép szellemi életének, hanem az alapító sajátosságos személyiségének productuma. Mohammed az izlamot azon anyagokból építé fel, melyeket a keresztyének és zsidók, s különösen ez utóbbiak, kikkel gyakori érintkezésben volt, szolgáltatnak neki. Az Izlam mintegy tökéletesen kifejett rendszer, mint kerek egész lép be a történetbe; nem lassacskán lesz; nem fejlődik sem azon nép között, melyhez Mohammed tartozott, sem azok között, kik között később elterjedt. Az izlam bámulatos gyors és aránylag széles körű elterjedése kimagyarázható egyfelől a fegyveres hatalom használatából, melylyel a legtöbb nép ke-

belébe beerőszakoltatott; másfelől abból, hogy az izlam igen alkalmas és jónak tűnik fel oly emberek számára, kik a törvényesség álláspontján még nem emelkedtek fölü. Mohammed az igazságot készen adja követői elé. „A korán Allah berekesztett és berekesztő könyve.“ Fejlődésre az izlam, mint ezt későbbi története bizonyítja, egyáltalán nem alkalmas. Későbbi nemzedékek, s szellemileg fejlettebb nemzetek megkísérlették a fejlődés előmozdítását az által, hogy alakját megváltoztatni s alapjait kiszélesíteni akarták; de e törekvések csak egy időre, s csak látszólag sikerültek. „Megingathatlanul áll a korán és a hagyomány, mely nemcsak oly régi, mint maga az izlam, s ennek végső perczéig fenn fogja magát tartani. A mennyire alkalmasak voltak ezek arra, hogy Mohammed honfitársait részint lelkesítsék, részint fegyelmezzék: annál merevebben állják utját annak, hogy saját ideáljuk, az izlam minden népek között való elterjedése valaha megvalósulhasson. A valódi universalismus az izlamra nézve, épen eredetéből folyólag, elérhetlen marad.“

Hát a buddhismus? Bár a buddhismusra vonatkozólag még sok fontos kérdés vár megoldásra: az utóbbi évek vizsgálódásainak eredménye megtanít bennünket arra, hogy az universalis vallás itt is a nemzeti vallásból, vagyis a buddhismus a brahmanismusból fejlődött ki és pedig, mint Kuenen kimutatni igyekszik, a bölcsészeti speculatio és askesis által. A buddhismus épülete azon metaphisikai alapon épült fel, melyet már előbb a brahmanismus lerakott volt. S ez az épület egy óriási zárdá. „A szerzetesek congregatiója a buddhista egyházban nemcsak a legfőbb kormányzótestület, hanem egyszerűsmind annak tulajdonképeni magva, maga a gyűlekezet, melynek a hívők megszámlálhatlan sokasága csak függelékét alkotja. A buddhismus nem egyéb, mint egy nagy szerzetes rend, a maga affilia-tióival.“

Kérdés most már, hogy ebből a szerzetes rendből hogyan állott elő a világvallás? A buddhista szerzetesek szétmennek a világba prédikálni és téríteni. Mi indítja őket arra? Kuenen hajlandó e tény magyarázatát e szerzetes rend alapítójában keresni. E magyarázat első tekintetre nagyon helyesnek látszanék, ha épen napjainkban Buddha személyes létezése kétségbe nem vonott volna. Épen Kuenen egyik hivataltársa, prof. Kern az, ki azt állítja és bizonyítja, hogy e vallás-alapító a legendák országába való. Kuenen tartózkodik ítéletet mondani e hypothesis felett, de a leghatározottabban kifejezi azon nézetét, hogy annak elfogadása után a buddhismus keletkezése megfejtetlen rejtély marad.

Ha abban az időben, a mikor a Buddhismus keletkezett, sok különféle asketikus egyesület létezett Brahma országában: akkor az ezek és a buddhismus közötti különbség nem magyarázható ki másképen, mint a hogy az egyháztörténelem a franciscanusok és dominicanusok közötti különbséget magyarázza, t. i. az alapító szelleméből.

(Folyt. köv.)

KÜLFÖLD.

Görögország. *Az iskolák.* A görögországi népis-
kolák tantárgyai az 1834. évi törvény értelmében: hittan,
a görög nyelv elemei, írás, számolás, a mértékek ismer-
tetése, rajzolás, és „ha lehetséges“, a földrajz alapvonalai,
hazai történelem és a természetrajz legszükségesebb ele-
mei. Ezenkívül a fiúk még hetenkiüt kétszer tornáznak
és praktikus uton bevezettetnek a földmivelésbe, kerté-
szetbe, famivelésbe, méh- és selyemtenyésztésbe; a leányok
pedig a kézimunkákba. A középiskolákban (hellén isko-
lák), melyek a mi gymnasiumaink alsó osztályainak felel-
nek meg, tanulnak: bibliát, görög nyelvet (és pedig ó-gö-
rögöt), görög ó-kori történetet és a jelen kor történelmét
rövid kivonatban, földrajzt, aritmetikát és geometriát, to-
vábbá a 2-ik évtől kezdve francia nyelvet, azok a tanu-
lók pedig a kik a gymnasiumba szándékoznak menni, a
3-ik évtől kezdve tanulnak latin nyelvet. A felső iskolák
(gymnasiumok) tantárgyai: vallástan, görög auctorok ol-
vasása s egyuttal grammatika összesen heti 12 órában,
latin nyelv, (4 óra), francia ny., történelem, algebra, geo-
metria, trigonometria, mathem. földrajz, természetrajz, phi-
sika, psychologia, logika.

Anglia. *A katolikus papság.* Az 1884-re szóló
„Catholic Directory“ a következő érdekes adatokat közli:
A bibornoki collegiumban 59 bibornok ül, 11 hely pedig
üresedésben van; a bibornokok közt van 6 bibornok-pü-
spök, 40 bibornok-pap és 13 bibornok-diaconus. A colle-
gium legidősebb tagjai: Newmann bibornok, a ki 1801-
ben született és Guibert bibornok párisi érsek, a ki egy
évvél fiatalabb. Angolországban van 28 katolikus peer,
a kik közül nyolcz nem foglal helyet a lordok házában.
A többi 30 közt van tiz, a ki az anglicán egyházból tért
át a római egyházba. Római catholicus baronet van 45
és a titkos államtanácsban 6 catholicus foglal helyet. Az
alsó házban van 58 katolikus képviselő, ezek közt 57 íror-
szági. Angolországban és Walesben 17 püspök és érsek
van, Skótországban 5. Angliában 2176 catholicus pap
működik 1221 templomban és kápolnában, Skótország-
ban pedig 316 lelkész 303 kápolnában. E számokba be-
le van értve több szolgálatképtelen lelkész és néhány
száműzött francia pap. A westminsteri egyházmegyében
17 szerzeteszárdá és 42 apácza kolostor létezik.

TANÜGYI ROVAT.

Törvényjavaslat az iskolák építéséről. A képviselő-
ház január 10-iki ülésén Trefort közoktatásügyi miniszter
a következő törvényjavaslatot terjeszté be:

A vallás- és közoktatásügyi miniszter felhatalmaz-
tatik, hogy az ország különböző vidékein állami elemi és
polgári iskolai épületek felállítására, az 1884-ik évtől szá-
mitandó s egymásután következő öt év alatt száz-száz-
ezer, összesen 500,000 forintot fordithasson s ez össze-
get 5% kamat és 1% törlési hányad fizetése mellett sze-
rezhesse be. A kölcsönvett 500,000 forint tőke 37½ év
elforgása alatt törlesztetik; a kamat és törlési hányad a
népnevelési szükséglet czime alatt évenként fölvelt ösz-
szegből fedeztetik. E törvény végrehajtásával a vallás- és
közoktatásügyi miniszter bizatik meg.

Az indokolás kiemeli, hogy 26 megyében összesen
270 oly község van, melyekben állami elemi és 32 oly

község, melyekben gazdasági vagy ipari szaktanfolyammal
kapcsolatos polgári iskolát kell a nép és az ország érde-
kében lehető rövid idő alatt felállítani.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. jan. 19.

— **A keresztyének és zsidók közti há-
zasságról** szóló törvényjavaslatot a főrendek másod-
szor is visszautasították kilencz szótöbbséggel.
(Első ízben hat szótöbbség volt.) Szavaztak 391-en. Soha
ennyi főrendi tag nem volt együtt. A tárgyalás e hó 15-én
folyt le. Nagy nyugtalanság uralkodott. A szónoklatokat
nem hallgatták. Legelőször Simor János bibornok-érsek
szólt, igen röviden, de határozottan jelentvén ki püspök
társai nevében, hogy e javaslatot most is visszautasítják
hitelveik nevében, s mert a haza javára szolgálónak nem
tartják. (?) Gr. Széchen Antal finom beszéddel szólt a
törvényjavaslat ellen. Perczel Miklós baranyai főispán,
Gyürky Ábrahám nógrádi főispán azzal akartak hatni
a törvényjavaslat mellett, hogy a részleteknél szükséges
módosításokat emlegettek. Gr. Keglevich István is azt
mondta, hogy a részleteknél sokat lehet majd javítani. B.
Vay Miklós koronaőr beszédében szintén benne volt az,
hogy a részletes tárgyalásnál kell czélszerű indítványokat
tenni. Tisza miniszterelnök csak röviden szólt, hivat-
kozva, hogy multkor ugyis kifejtette e törvényjavaslat
céljait. Ezuttal csak azt hozta föl, hogy sokan a főren-
dek ellen való fenyegetésül vették, mert a főrendiház re-
formját emlegette. De e reformot ő már régebben épen e
ház előtt ígérte meg. A szavazás most is névszerint tör-
tént. Szavazott 391 főrendi tag s ebből 200 a törvény-
javaslat ellen. A főrendek újabb üzenetét visszavitték a
képviselőházhoz. Ott most nem akasztják meg a költség-
vetési vitát ennek tárgyalásával. Későbbre marad, de az
sem lehetetlen, hogy elmarad.

— **A szilágy-szolnoki egyházmegyéből.**
Gencsy Sándor e. megyei képviselő és Gáspár János
perecsényi ref. pap Sz.-Somlyóra értekezletre hívták össze
a Kraszna-Berettyó menti papi kör területén lakó papi,
tanító és világi képviselőit, hogy a szilágy-szolnoki egy-
házmegyénk tavaszi közgyűlésén megejtendő tisztújítás mi-
ként leendő keresztülvitele felett tanácskozzanak. Az ér-
tekezlet megállapodásait közölni fogja a többi körökkel
és óhajta — lehetőleg — az egész nagy egyházmegye tiszt-
újítását egyetértőleg vinui keresztül.

— **A helybeli ev. ref. collegiumban** az
1883—84-ik tanév első felében tartandó nyilvános vizs-
gálatok sora: Jan. 28-án d. e. 8—11-ig a VI. g. osztály
minden tantárgyból; d. u. 3—5-ig az 1. elemi o. minden
tantárgyból. 29-én d. e. 8—11-ig az V. g. oszt. minden
tantárgyból; d. u. 2—5-ig a 2. el. o. minden tantárgyból.
30-án d. e. 8—11-ig a IV. g. o. minden tantárgyból; d.
u. 2—5-ig a 3. el. oszt. minden tantárgyból. 31-én d. e.
8—11-ig a VIII. g. o. az állattanból: d. u. 2—5-ig a 4.
e. o. minden tantárgyból. Február 1-én d. e. 8—11-ig a
VII. g. o. a vegytanból; d. u. 2—5-ig a II. g. o. minden
tantárgyból. 2-án d. e. 8—11-ig az I. g. o. minden tan-
tárgyból; d. u. 2—5-ig a III. g. o. minden tantárgyból. E

vizsgálatokra az érdekelt szülők, gyámok és tanügybarátok tisztelettel meghívotnak. Megjegyzés: A VII. és VIII. osztályban csak a féleves tantárgyakból tartatik vizsgálat. A II. félévi beiratás február 11. és 12-én történik; a tanítás kezdődik február 13-án. Kolozsvárt, 1884. január 15-én. A kolozsvári ref. Collegium igazgatósága.

— **Lapunk tizenhárom évi teljes példánya eladó.** Egyik előfizetőnk, ki lapunkat megalakulása óta rendszeresen járattja, a 13 hibátlan és tiszta évfolyamot egyenként 5 frtjával hajlandó eladni. Ajánlatokat közvetít szerkesztőségünk.

— **A szatmári ref. egyház kettős ünnepet** ült e hó 6-án. Két jeles férfinak, néhai Gyene Károlynak és Darvay Ferencznek életnagyságu képeit leplezte le. Darvay Ferencz a szatmári ref. gymnasiumnak egyik legnagyobb alapítója volt 10,000 frttal. Gyene Károly a szatmári ref. egyház és iskola kormányzása s a nőnevelde megalapítása körül kiváló érdemeket szerzett. Az emlékbeszédet Tabajdy Lajos ref. lelkész mondta. A képek Bartók Lajos ecsetje alól kerültek ki.

— **Ötven éves tanítói jubileum.** Folyó hó 6-án lélekemelő ünnepély volt Pozsony-Szentgyörgyön. E napon ülte Stankovics Károly veterán néptanító munkódésének 50 éves jubileumát. Az érdekes veterán tanítót ez alkalomból a király koronás ezüst érdemkeresztel tüntette ki, melyet Eszterházy István gróf, Pozsony megye főispánja, tűzött mellére.

— **Iskolai-takarékpénztárak.** Ujabbán a következő községek népiskoláiban léptették életbe az iskolatakarékpénztári intézményt: Tiszolczon, Holicson, Vizkeleten, Kolozsvárt, Nagy-Kövesen, Mármaros-Szigeten és Német-Kereszturon. Ezekkel az iskola-takarékpénztárak száma hazánkban 521-re emelkedett.

— **Uj szerzetesrendet** akarnak alapítani Bécsben, mert a világi papság és a Bécsben létező szerzetek tagjai nem győzik az osztrák főváros összes iskoláiban a hitoktatást elvégezni. Az új szerzetesrend tagjainak főleg a hitoktatás képezné a rendeltetését, hogy a jelzett bajon segíteni lehessen.

— **Székely-udvarhelyi főtanodánk** 1883⁴. tanévi nyilvános közvizsgálatainak sorrendje a téli félév végén a következő: Február 2-dikán d. e. 9—12-ig az I. gymn. osztály minden tantárgyból; d. u. 2—4-ig az 1-ső elemi osztály minden tantárgyból. 4-én, d. e. 8—12-ig a VII. g. oszt. német nyelvből, magyar irodalomtörténetből, mennyiség- és vegytanból; d. u. 2—5-ig a 2-ik elemi osztály minden tantárgyból. 5-én d. e. 9—12-ig a II. g. osztály minden tantárgyból. d. u. 2—5-ig a VIII. g. osztály: német nyelv-, honi történelemből és állattanból. 6-án d. e. 9—12-ig a III. g. osztály minden tantárgyból; d. u. 2—5-ig a 3-ik

elemi osztály minden tantárgyból. 7-én d. e. 9—12-ig a IV. g. oszt. minden tantárgyból; d. u. 2—5-ig a 4-ik elemi osztály minden tantárgyból. 8-án d. e. 8—12-ig a VIII. g. osztály: lélektan-, latin és görög irodalomból, egyháztörténelemből és természettanból; d. u. 2—5-ig a VII. g. osztály: latin- és görög irodalomból, valamint egyetemes történelemből. 9-én d. e. 9—12-ig a VI. g. osztály minden tantárgyból; d. u. 2—5-ig az V. g. osztály minden tantárgyból. Mindezekre a t. szüléket s a tan- és nevelésügy iránt érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja az iskola tanári kara. Megjegyzés. A második félévi tanítás február 11-én, hétfőn reggel 8 órakor meg fog kezdődni. Kelt Sz.-Udvarhelyen, a tanári testületnek 1884. jan. 7-én tartott ülésében. Kiadta: az igazgatóság.

— **Kérelem.** A szászvárosi ev. ref. Kun-tanodai „Arany János-kör“ teljes tisztelettel felhívja e lapok olvasóit, hogy könyvtára részére regényeket, költeményes füzeteket, folyóiratokat, lapokat és más egyéb irányu könyveket ajándékozzon sziveskedjenek. Az adományok az „Arany János-kör“ titkárságához küldendők, melyek aztán a „Hunyad“ cz. megyei közlönyben nyugtáztatni fognak. Szászváros, 1884. jan. 12-én. Herman Dezső, titkár.

PÜSPÖKI KÖRÖZVÉNY.

Főt. Nagy Péter erdélyi ev. ref. püspök a következő körözüvényt bocsátotta ki:

A tábori lelkészet tényleges állományában egy ev. ref. tábori lelkészi állomás jött üresedésbe a 2-od osztályu táboriglelkész illetékeivel és Grácban való lakással.

Elnyerhetésére megkivántatnak:

1. Tökéletes ismerete a magyar, német és egy szláv nyelvnek.
2. Bizonyítvány arról, hogy a folyamodó tényleg fölszentelt és hivatalát folytató lelkész.

3. Azon folyamodók, a kik valamely egyházközségben véglegesen alkalmazvák, az illető püspök engedélyét csatolják, hogy táboriglelkészé kineveztetésük esetén hivatalukból elbocsáttatnak.

4. Azon folyamodók, a kik nincsenek jelenleg a hadsereg kötelékében, orvosi bizonyítvánnyal igazolják, hogy testileg képesek a táboriglelkészi teendőkhöz elvégzésére.

5. Erkölcsei bizonyítvány.

6. A folyamodó 24 évet be kell hogy töltötte; de 35-iket túl nem haladta legyen; nőtlenségnek a házasság fölött előnyük van.

7. A folyamodó német nyelven szerkesztett és sajátkezűleg írott folyamodványát, az elősorolt bizonyítványokkal fölszerelve, állását, lakhelyét megnevezve, a f. évi február 20-ikáig Budapestre a cs. és kir. 4-ik hadtest parancsnokságához küldje be.

Kolozsvárt, 1884. január 12.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

— *Mindezen t. olvasóinkat, kik a múlt évfolyamot felhívásunk folyán szivesek voltak rendelkezésünkre bocsátani, értesítjük, hogy ennek szükségé ez idő szerint, csak egy példány beszerzésére lévén felhívta, részünkről többé fönn nem forog. Szolgáljon ez válaszul az utóbbi napokban beérkezett szives ajánlatokra is.*

H I R D E T É S.

M I N D E N F É L E

HASZNÁLT ÉS RÉGI KÖNYVEKET

(különösen Magyarországra és Erdélyre vonatkozókat)

LEGJOBB ÁRBAN MINDIG VÁSÁROL

Demjén László,

könyvkereskedése Kolozsvárt.

(1—3)

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELNIK MINDEN VASÁRNAP.
SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:
b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:
Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.
HIRDETÉSI DIJ:
Egy négyszög centimetryni tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.
KIADÓ HIVATAL:
„Magyar Polgár” nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Számvetés. II. (Szász Bélától.) -- A dunamelléki püspökválasztás. — A pápaság. (Edmond Scherer tanulmánya.) — Erdélyi ifjak iskoláztatása külföldi egyetemeken. — Nemzeti vallás és világvallás. (Irta: Dr. Kuenen Ábrahám. Ismerteti: Nagy Zsigmond.) — Tanügyi rovat. — Irodalom. — Különfélek.

SZÁMVETÉS.

II.

A középiskolai oktatást szabályozó törvényrendeleté szerint minden középiskolánál, az igazgatón kívül, legalább annyi rendes tanár alkalmazandó, a hány osztályból az intézet áll s miután a tanárok száma (az igazgatót is beleértve) a nyolcz osztályu intézetben legalább 10, a hatosztályuban legalább 7 és a négyosztályuban legalább 5 kell, hogy legyen: ehez képest minden teljes avagy csonka gymnasiumnál csak is egy-egy nem rendes, u. n. helyettes tanár alkalmazható, az is okleveles tanárjelöltek közül, de csak is 1—3 évre;—ugy, hogy, a mi felekezeti gymnasiumainkat tartva szem előtt, a (tanári oklevéllel bíró) rendes tanárok számát kivétel nélkül mindenütt meg kell szaporítanunk, illetőleg a nálunk most divatozó segéd-tanári állomásokat is a törvény értelmében vett rendes, avagy helyettes tanári állomásokra kell változtatnunk.

Volt ugyanis (a mult évi egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvében foglalt kimutatás szerint):

A nagy-enyedi 8 osztályos gymnasiumnál alkalmazva 7 rendes, 3 segéd-tanár, 1 szakoktató, 4 közoktató, 2 ének-, zene- és tornatanító.

A kolozsvári 8 osztályosnál 8 rendes-, 3 segéd-tanár, 2 szakoktató, 3 közoktató, 3 ének-, zene- és tornatanító.

A maros-vásárhelyi 8 osztályosnál 7 rendes-, 3 segéd-tanár, 3 szakoktató, 2 közoktató, 3 ének-, zene- és tornatanító.

A székely-udvarhelyi 8 osztályosnál 5 rendes-, 3 segéd-tanár, 3 szakoktató, 3 közoktató, 2 ének-, zene- és tornatanító.

A zilahi 5—8 gym. osztályokból álló intézetnél 5 rendes-, 1 segéd-tanár, 2 szakoktató, 2 ének-, zene és tornatanító.

A szászvárosi 8 osztályosnál 5 rendes-, 3 segéd-tanár, 3 szakoktató és a sepsi-szentgyörgyi 4 osztályos algymnasiumnál 2 rendes-, 2 segéd-tanár, 2 szakoktató, 1 közoktató, 2 ének-, zene- és tornatanító.*)

Nem tekintve, tehát, (a törvény értelmében) a hittanárokat, a szépírást, a torna-tanítókat és nem rendes tantárgyak tanítóit, ha csak is a tanárerőknek a törvény által követelt számát, a törvényes qualificatióra nem figyelve, vesszük számba: egy középiskolánk sincs, a mely a törvényrendeletének eleget ne tenne, de viszont, önámítás nélkül, el nem tagadhatjuk, hogy még segéd-tanáraink között is vannak, a kik a törvénykövetelte qualificatióval nem bírnak, közoktatóink legnagyobb része pedig egyáltalán nem számítható azok sorába, a kik a törvény követelményének megfelelnek — itt, nagyon természetesen nem az egyénekről, tehetségeikről és készülségükről, hanem a törvényes formák szerinti qualificatióról levén szó.

Ezen a ponton tehát, ugyszólván, minden gymnasiumunknak nevezetes átalakuláson kell átmennie, még a legjobban felszerelteknek is, legalább arra nézve, hogy a segéd-tanári és közoktatói állomások rendes, illetőleg helyettes tanárrá székekbe alakíttassanak, vagyis, ha az elnevezésre, mint külsőségre, nem adunk is semmit, hogy

*) Egyházkerületünk viszonyaival nem ösmerős olvasók kevért megjegyzem, hogy a segéd-tanárok nálunk rendszeren oly akademiták, kiknek nincs tanári oklevelök (újabb időkben oklevelés tanárjelöltek is); szakoktatók a német nyelv, a rajz, a szépírást, a közoktatók pedig a tanítói vizsgálatot állott theologusokból lett osztály-tanítók.

a középiskolában csak olyan egyének tanithassanak, a kik a törvényes formáknak megfelelnek, — a mint hogy egyházkerületünk, az államot megelőzve, ezt már négy évvel ezelőtt törvénybe iktatta.

De ez, a mindennapi gyakorlati élet nyelvére lefordítva, annyit tesz, hogy középtanodáinknak a törvény követelményei szerint való átalakítása tulnyomó mértékben pénzkérdés, mert a pénz, köztudomsulag, nemcsak a civilizatio műveit romboló háborúnak, hanem a cultura alkotásainak is fő-főhordozója.

És épen, mivel ezt nagyon jól és bizony tág dalmasan is tudjuk, utána néztünk erdélyrészi középtanodáink anyagi helyzetének s a mult évi költségvetésekből a következő számokat jegyeztük ki magunknak.

1. A nagyenyedi collegium (theologia, gymnasium, tanító-képezde, elemi iskola (képezdei minta-iskola) egész évi összes kiadásai tettek 74,717 frtot, melyből jutott a tanerőkre 26,386 frt; *) könyvtárra, tanszerekre 1440 frt; jutalmakra, ösztöndíjakra 12,255 frt; belkezelésre 950 frt.

2. A marosvásárhelyi collegium (teljes gymnasium és elemi iskola) évi kiadásai 27,754 frt; ebből tanerőkre 14,344 frt; tanszerekre, könyvtárra 822 frt; jutalmakra, ösztöndíjakra 2228 frt; belkezelésre (nyomtatványok, könyvkötés, utazás) 3518 frt; tanári özvegy-árvai kiadásra 545 frt.

3. A kolozsvári collegium (teljes gymnasium és elemi iskola) egész évi összes kiadása volt 24,178 frt; ebből tanerőkre 13,690 frt; könyvtárra, tanszerekre 830 frt; jutalmak, ösztöndíjak 1740 frt; belkezelés 1613 forint (az özvegy-árvai alap külön kezeltetik).

4. A székely-udvarhelyi collegium (teljes gymnasium és elemi iskola) összes kiadása volt 17,856 frt; ebből tanerőkre 10,604 frt; tanszerekre, könyvtárra 370 frt; jutalmakra, ösztöndíjakra 2003 frt; belkezelésre 1300 frt; özvegy-árvai kiadásokra 1163 frt.

5. A szászvárosi collegium (teljes gymnasium és elemi iskola) összes kiadása volt 14882 frt; ebből tanerőkre (ide számítva az orvos, ellenőr és könyvtárnok fizetését is) 8182 frt; könyvtárra, tanszerekre 500 frt; jutalmakra, ösztöndíjakra 330 frt; belkezelésre 960 frt.

6. A zilahi collegium (a gymnasium négy felső osztályu és elemi iskola, valamint előkészítő osztály a polgári iskola IV-ik osztályából az V-ik gymn. osztályba lépők számára) összes kiadása volt 10.146 frt; ebből tanerőkre 7692 frt; tanszerekre, könyvtárra 276 frt; jutalmakra, ösztöndíjakra 813 frt; belkezelésre 480 frt.

*) Ebből 525 frt tanár-özvegyi nyugdíj.

7. A sepsi-szentgyörgyi algyimnasium (I—IV osztály, elemi iskola és előkészítő a gymnasiumba lépők számára) egész évi összkiadása volt 9224 frt; ebből tanerőkre 4856 frt; tanszerekre, könyvtárra 300 frt. *)

Ime a számadatok, melyeknek a tanerők számával való összehasonlításáról egy következő alkalommal.

SZÁSZ BÉLA.

A DUNAMELLÉKI PÜSPÖKVÁLASZTÁS.

A dunamelléki püspökválasztásról most, midőn a szavazatok beadásának határideje már küszöbön van, biztos forrásból vett értesüléseinket egybevetve, a következőket irhatjuk. A kerületben 248 egyház van 249 szavazattal, miután Nagy-Kőrös 2 lelkésze után 2 szavazattal bir. A szükséges általános többség 125 s így ama, körülbelül 80—85 szavazatból, mely eddig nyilvánosságra jutott, az eredményt csak hozzávetőleg következtethetjük.

A 8 egyházmegye közül hátról jöttek tömeges hírek; de ezek sem igen hitelesek. Például Alsó-Baranya és Bácsról, amikor az állott egy hírlapi tudósításban, hogy már mind a 30 egyháza leszavazott volna és pedig 24 Filóra, akkor még ez egyházmegyének nagy része nem szavazott, s az azóta jött hírek is ellentmondanak a tévesen hirdetett eredménynek. Ugyanezt lehet mondani a vértess-aljai állítólag 27, Filóra esett szavazatról. Ennek is lesz egypár hijja. A legtöbb (65) szavazattal bíró felső-baranyai és a 24 szavazatos tolnai egyházmegyéből ez ideig még egyetlen egyház szavazata sem került nyilvánosságra. Ezekből és Soltból várhatók a Baksay szavazatai. Igen valószínű, hogy a három jelölt közül Baksaynak lesz a legkevesebb (35—40) szavazata. Szász Károlynak biztos többsége van a pesti, kecskeméti, solti és tolnai egyházmegyékben, Filó erősen áll Vértessalján, Alsó-Baranyában és Bácsban. Felső-Baranya szavazata még nem ismeretes.

Ha a választás eredményére azon hangulatból szabad következtetni, mely ugy Baksay, mint Filó egyházmegyéjében a tényleges szavazatok által Szász Károly mellett nyilatkozott, ugy ennek megválasztása nagyon valószínű. Ez ugyan csak kombináció, de az kétségen kívül áll, hogy a legnagyobb egyházak (Nagy-Kőrös kivételével) Szászra szavazván, a lélekszám többsége mellette van, mely körülmény ugyan nem határoz, de erkölcsi su-

*) Az itt felsorolt számok csak megközelítő adatoknak tekintendők, minden tanoda más és más csoportosítás szerint készitvén költségvetését, a mi félremagyarázásra is alkalmat ad. Sepsi-Szentgyörgy p. o. sem belkezelésre, sem jutalmakra nem költ semmit a kimutatás szerint, holott a tanügyi előadó jelentése szerint 1880/1-ben adott jutalmakra és ösztöndíjakra 482 frtot; Szászváros ugyane kimutatás szerint e czímen nemcsak 330, hanem 730 frtot adott ki; Kolozsvár nem 1740, hanem 2488 frtot, minde mellett azonban azt hiszem, hogy a tanerőkre és tanszerekre (könyvtárra) tett kiadásokról szóló adataim a valóságtól nem nagyon térnek el.

lya mindenesetre van. Végül megemlítjük, hogy febr. 5-én fognak felbontatni a lepecsételt szavazatok. (B. H.)

*

A felső-baranyai egyházmegyében a már említett 25 egyházon kívül ismét leszavazott legujabban 17, és pedig Szász Károlyra. S így Szásznak e kerületben eddig 42 szavazata van. A hátralevő 23 község szavazása folyamatban van. E szavazatok valószínűleg már Bak-say és Filó közt oszlanak meg. Az alsó-baranyabácsi egyházmegyében eddig leszavazott 18 egyház és pedig mind Szászra.

A PÁPASÁG.

(Edmond Scherer tanulmánya.)

— Francziából. —

(Folytatás.)

Nem csodálhatni, ha a hatalom ily tetőpontján azt a híres párhuzamot állította fel Innocent irataiban, mely szerint a királyság, a pápák hatalmával szemben, alábbvaló és átszármazott hatalom. Valamint, írja egyik leveleiben, a Teremtő ő szent felsége két nagy világitó testet helyezett az ég boltjára, egy nagyobbat, mely a nappalon uralkodjék, s egy kisebbet, mely az éjjelen, épen így ama közös egyház firmamentumán, melyet az ég neve illet meg, két nagy méltóságot helyezett el, egy nagyobbat, mely a lelkek felett uralkodjék, mert a lelkek mintegy megannyi nappalok, nappali világosságok, s egy másik kisebbet, mely a testek felett uralkodjék, melyek mintegy az éjjelek: tudniillik a pápai tekintélyt s a királyi hatalmat. Valamint tehát a hold a naptól kapja fényét, s terjedelemre, miként milyenségre nézve helyzeténél s erejénél fogva ennél alábbvaló: épen így a királyi hatalom is a pápai tekintélytől kölcsönzi méltóságának fényét. Egy XIII századbeli glosse e hasonlat alapján a következő számvetést csinálta: Miként a föld hétszer nagyobb, mint a hold, s miután a nap nyolczszor nagyobb, mint a föld, ebből az következik, hogy a pápai hatalom negyvenhétszer nagyobb, mint a királyi hatalom. Ezt a számvetést egy kiadó aztán viszont így javította ki, hogy nem negyvenhétszer, de ezer hétszáz negyvennégyezer.

Ezt a kérdést kezdték már feszegetni: „Utrum papae de beatorum honor qui debetur Christo secundum quod Deus.“

A katolikus theocratia ugy elméletben, mint tényleg, lehető legteljesebb kifejlődését elérte.

De a keresztényen theocratiával is az történt, a mi minden szerves és élő dologgal szokott történni. Alig éretett el a teljes kifejlődés s már is megkezdődött a hanyatlás. A nagy eszmének megvalósítása csak épen hogy feltűnt egy pillanatra, a fényes álom csak egy perczig tartott: az emberiség már a második nap más alakba öltöztette fogalmait. Csakhogy századok kellettek annak szétrombolására, a mit századok építettek: a pápák világi hatalmának utolsó nyoma csakis napjainkban tűnt el.

Ama hatalmat, melyet a polgári s politikai világban szereztek maguknak a pápák, több rendbeli hódítás vette el tőlük lassan-lassan. Az államnak e revindicatióját az egyházon négy nagy krízis tetőzte be. Az első volt Szép Fülöp győzelme VIII. Bonifác felett, a második a protestantismus, a harmadik a francia forradalom, a negyedik az olasz királyság megalakulása, minek koronája az olaszoknak Rómába bevonulása volt 1870. szept. 20-án.

Bonifác, el kell ismernünk, nem tett egyebet, mint-hogy elődjeinek jogait követelte a mások számára. Az ő beszéde miben sem különbözött a Gergelyek és az Innocentek beszédétől. De az elmélkedés folytán a hívők kezdtek bizonyos megkülönböztetésekre vetemedni hitükben: az állam önmagának tudatára ébredt; a világi társadalom kezdte belátni, hogy neki ereje van, jogai vannak, s létezésének joga önmagában rejlik. Innen ama függetlenségi szükségérzetek, melyeknek győzelemre kellett jutniok ama nap, melyen rájuk hivatkozás történik. S Bonifác ezt tapasztalta. A francia király háborút viselt I. Eduárd angol király ellen; a pápa saját törvénytörése előtt akarta elintézni e conflictust, s mert Fülöp ellenszegült, eltiltotta a papságnak ama segélyadó befizetését, mely rája lett róva. De Fülöp oly büszkén felelt vissza, melyet Bonifác valószínűleg nem igen várt. „Mielőtt papok léteztek volna, Franciaország királya már fegyveres hatalmát érvényesítette birodalmában s tudott törvényeket alkotni.“ S amaz isteni rendeletre hivatkozott: „adjátok meg a császárnak a mi a császáré!“ A pápa, ez ellenállástól megfélemlítve, engedett s visszavonta tilalmát, Franciaországot illetőleg. De a két hatalom közt újabb okok támadtak a viszálykodásra. Bonifác betöréssel vádolta Fülöpöt az egyház területére s hogy panaszainak nagyobb nyomtatékot adjon, követet küldött hozzá: a király a követet börtönbe vettette. Bonifác erre conciliumot hívott egybe, mire Fülöp az államrendek összehívásával felelt. Az Unam Sanctam bulla (1302) teljesen elmérgesítette a két fél közt a bajt. A teljhatalmu főpap e bullában elődeinek nyelvén szólt s elődeinek jogait újította fel; benne volt a két kard, s lelki és a világi kard eszméje.

Megvolt benne a két kard, a lelki s világi hatalom elmélete, mindkettő az egyház birtokában; e szerint a világit ugyan a király tartotta, de ad nutum sacerdotis vette igénybe. A világi hatalomnak az egyházi tekintély alá kellett rendeltetnie, s emez felett ember viszont ember nem ítéltetett, haaem egyedül csak Isten. Lettek légyen ez állítások a római curia rendes stýljének maradványai, a népek gondolkodás- s érzésmódja ekkor már más volt. Amaz interdictum, mely Franciaország királyát sújtá, mi hatással sem volt e nemzet hűségére. A pápa lába alatt tehát nem volt már meg a talaj. Fülöp újból összehívta az államrendeket, a pápától egy egyetemes zsinathoz föllebbezett s Nogaretet Rómába küldte, hogy tartóztassa le, fogja el s vezesse a lyoni ítélőszék elé magát a pápát. Ismeretes dolog, a mi ezután következett: mily erőszakosságnak lett áldozata Bonifác, mily tehetetlen volt dühe s mint halálozott el. Utódja, Benedek aztán a szentszék minden panaszát abban hagyta Fülöp ellenében, s a mi viszont Benedek utódját, V. Kele-ment illeti, ez Fülöp befolyásának köszönhető méltóságát, s a pápai trónt Avignonba helyezé át. Ettől fogva kezdődik a pápáknak ama hetven évnyi száműzetése, melyet babyloniai fogságnak neveztek el, s a mely után következő időszak, az ötven évig tartó szakadás, nem kevésbé balvégzetű volt a pápaságra nézve. A szentszék ugyan kiállotta e botrányokat, tulélte, de azért nem kevésbé megmaradt azok emléke s a szentszék nyumbusának nem kevésbé ártottak. Most már vitatkozásba bocsátkoztak a pápa egy-egy állítása felett, megczáfolták; a királyok most már tudták, hogy ha harcra keverednek a pápával, győztesen térhetnek meg a harczból; a világi társadalom visszakövetelte jogait, az egyház földi hatalma szíven volt találva; a theocratia visszavonulót fűvott az államnak közeledő hadseregei elől.

(Folyt. köv.)

ERDÉLYI IFJAK ISKOLÁZTATÁSA KÜLFÖLDI EGYETEMEKEN.

(*Szilágyi Ferencz hátrahagyott irataiból.* *)

— Szilágyi Sándortól. —

Boldogult édesatyám, néhai Szilágyi Ferencz, kevéssel halála előtt nagy előszeretettel dolgozott ez értekezésen. Az Akadémiában akarta felolvasni, mint visszaemlékezést az épen hatvan év előtt történt eseményekre — mint bizonyítványát az idők fordulatának. Bele akarta szólni saját élményeit, tapasztalatait. Már együtt voltak az adatok s a kidolgozáshoz hozzá fogott, de munkájának csak feléig haladhatott: a halál meggátolta annak befejezésében.

Előbb még, mint más valaki — Teleki Domokos kivételével — rá gondolt volna, s akkor, midőn az még nagy nehézségekkel járt, ő a XVIII. század történetének megírását tűzte ki célul. Arra gyűjtött és sok, sok éven át valóban igen sok anyagot összegyűjtött. Csak egyes részleteket, monographiákat dolgozott ki: de anyagja igen soknak össze van hordva.

Ez is egy lett volna azok láncolatában.

Azt hiszem, így, mint van, töredékében is, önmagáért adataiért is, s nemcsak mint egy munkás és szorgalmas életnek utolsó maradványa, érdekelni fogja a közönséget. Azt a részt, melyet ő befejezett, adom egészen, s befejezésül az okiratokat állítom össze. Ezek így is el fogják azt mondani, mit megírni neki már nem volt ideje.

De térjünk át az értekezésre.

I.

Berezetés.

Úgy az időviszonyokat, mint a fennálló kormányrendszer saját szerűleg jellemző kis esemény az, mely az alább következő értekezés tárgyát képezi.

Az osztrák kormány az 1819-ik esztendőben szükségesnek ítélte, a németországi egyetemeken tanuló mindkét magyar-hazabeli protestáns ifjakat a német fejedelmi udvaroknál lévő követségei útján, a hazatérésre felszólítani, illetőleg: azt nekik megparancsolni.

Ez a tényállás, melynek történelmi multjára szükség, a dolog megértése végett, visszatekinteni.

Ismerkedjünk meg mindenekelőtt azon különböző intézkedésekkel, mik az erdélyi törvényekben, vagy udvari rendeletekben a mondott tanuló ifjaknak külföldi egyetemre járása felől találtatnak.

II.

A nemzeti fejedelmek alatt.

Az Approbata neve alatt ismeretes erdélyi törvénykönyv III-ik része, 14-ik czime azoknak, „kik idegen országba deáki tudományok, nyelveknek tanulásaért, peregrinálásért — — — ki akarnának menni,“ azt megengedte, egyszersmind azok számára az útlevel — *salvus conductus* — kiadását is elrendelte.

E törvény a *Compilata* III-ik része 9-ik törvényczikke által lényeges módosítást szenvedett. Annak erejénél fogva „a tanulásra, peregrinálásra mehetés“ egyáltalában megengedett, azt a fejedelmek sem tilthatták meg, kik, ha az útlevel kiadását megtagadnák, vagy csak halasztá-

*) A „Hazánk“ című újonnan megindult történelmi folyóiratból vesszük át e minket is érdeklő s történelmi adalékként is becses közleményt.

nák, az illetők a nélkül is szabadon elmehessenek: „őt a czikk végén kimondatott: „hogy ki e végzés ellen cselekednék, annak eltörlését kívánná, — — — a jövő világon Istentől átkozott legyen, e világon pedig becsületi vesztett.“

III.

Mária Terézia idejében. — Az erdélyi udvari kancellária.

Mária Terézia alatt az 1752-ik esztendőben kelt első új törvényczikk — *novellaris articulus* — a külföldre utazást fejedelmi engedély nélkül is felszabadító s annál fogva „az uralkodó tekintélyére s örökös jogára nézve sérelmes és botránys“ országos végzést eltörölte, s a gubernium kötelességévé tette: a kimenni akarók állapotának s helyzetének arra alkalmas férfiak által végére járni, valamint előjáróik bizonyításából is képességök s a dologból a közönségre háramló haszon felől meggyőződést szerezni, s az ilyen tanulók kormányzékai utlevelet kapván, azt az udvarnál mutassák elé és ott írásban kötelezzék magukat, hogy csupán barátságos tartományokba fognak kimenni, a kik pedig e reversalis ellen cselekednének, a törvényben a hűtlenségre kiszabott büntetéssel lakoljanak.

Mily fontos államügynek tekintették (miért törvénybe is ígtatták), Mária Terézia alatt a protestáns ifjaknak külföldön tanulását, azt a törvényekből ma is méltó bámulással lehet látni.

(Folyt. köv.)

NEMZETI VALLÁS ÉS VILÁGVALLÁS.

Irta: Dr. K u e n e n Á b r a h á m, leideni theol. professor.

Ismerteti Nagy Zsigmond, ref. papjelölt.

(Folytatás.)

S z á k j a - M u n i működésének köszönhető, hogy a nemzeti brahmanismusból az universalis buddhismus előállott. De az a körülmény, hogy a kettő között az összekötő kapcsot az intuitív askesis képezi, meghatározta egyszersmind a buddhismus jellemét is. Bármily szép legyen is a buddhista morál; bármily sokat tett legyen is e vallás a barbárok megfékezése- és fegyelmezésére soha egyetlen népet sem támogatott haladásában; a szenvedett veszteségek pótlására irányuló törekvéseiben s a despotizmus elleni küzdelmeiben. Soha sem közvetlenül, sem közvetve nem folyt be a társadalom fejlesztésére. S mind ennek egyszerű oka az, mert elvből elfordult ettől a világtól. „A buddhismusként teljes quietismusra, sőt indifferentismusra kell jutnia, s tényleg arra is jut. Az életbe s a gyümölcstelen vitatkozásba beleunva, lép a buddhismus életpályájára, s vállalja magára a nehéz feladatot, hogy a már csaknem végkimerülésig ellankadt emberiséget a bódultság és érzéki vágyak fertőjéből kimentse. S bár a valóságban gyakran igen hatalmasnak mutatta magát, mind az által a pozitív ideál hiánya a buddhismusban is megboszulta magát. A mi jövővel akar bírni, kell, hogy a jövőre magának is kilátása legyen, hiveinek is kilátást nyújtson.“

Sem az izlam, sem a buddhismus nem érdemli meg a valódi „universalis-vallás“ nevet. Egyedül a keresztyén-

Szerk.

ség tarthat arra igényt, s ezen előnyét eredetének köszönheti. Vegyük tehát ezt közelebről szemügyre.

II.

„*Ἡ ζωηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων*“ — az idvesség a zsidók közül vagyon — a negyedik evangelium emez igéit használta volt az egyház eredetének jelölése és jellemzésére. Izrael sorsának folyását saját története egy részének, s különösen a prófétákat ős alapítóinak tekinti, a menyiben ezek az ő dicsőségét lélekben látták s üdvét reménységben élvezték. A keresztyénség eredetének későbbi kutatói, kik semmi egyházi hagyomány által nem engedik magokat megkötötni, kivétel nélkül aláírják a negyedik evangelium fentebbi mondatát. Sed, si duo loquuntur idem, non est idem. Az egyház szerint Krisztusban valami egészen új lép föl, az ige lesz testté; benne teljesedik bé, mit Izrael prófétái jósoltak volt; benne lesz valósággá a mi Izrael életében jelképezve volt. Fejlődésről itt szó sincs.

A keresztyénség eredetének jelenkori buvárlói pedig épen ezt a fejlődést igyekeznek kinyomozni. „Az emberi nem történetének folyamán semmi nem jó létre, a mi ne a már meglevőhöz csatlakoznék; a mi bármily új és hallatlan is, a tényleg létezőt fel ne tételeznék; s attól teljesen elszakasztva, megszűnik gondolható lenni. Ennek a törvénynek, a mennyire ismeretünk elér, mindenütt és mindig alá volt vetve az emberiség szellemi élete általában s vallása különösen.“ S ha ez igaz, akkor a keresztyénség eredete sem képezhet e törvény alól kivételt; a keresztyénség a zsidóságból állott elő.

Kuenen felolvasásainak ellenállhatatlan varázst kölcsönöz az, hogy ő a fejlődést oly világosan s oly remekül rajzolja. Már korábban, az ő „Izrael-vallása“ (G o d s d i e n s t v a n I z r a e l) című korszakalkotó művében megadta e rajznak vázlatát. Most újra utal azokra a tényekre, melyek amott magokra vonták figyelmét; némelyiket élesebb világításba helyezi, csoportosítja, rendezi őket úgy, a mint a legjobb szolgálatot tehetik neki azon tételének bebizonyítására, hogy a keresztyénség universalisticus jellegét Izrael nemzeti valóságából való előállításának köszönheti.

Ezen fejlődés-történetben fekszik talán Kuenen könyvének legnagyobb praktikus becse. Mert, noha modern vallásos körökben a fejlődés törvényének a keresztyén vallásra is alkalmazását általában helyesnek ismerik is el: mindazonáltal e fejlődés tényeit és történetét nem ritkán igen kevéssé ismerik. Ennek oka igen egyszerű. A keresztyénség a zsidóságból származott, azaz Izrael vallásából, a mint ez a babiloni fogság után a nép között jelentkezett. Ezt az időszakot pedig, melyről az O-Testamentomban majd semmi határozott tudósítást nem találunk, általában nagyon hiányosan és rosszul ismerik sőt gyakran létezését is teljesen ignorálják. Jézust a próféták fiának nevezik; de feledni látszanak, hogy az utolsó nagy prófata és Jézus között mintegy 500 évnyi időköz fek-

szik, mialatt az irástudók gyakorolták hatalmukat. Vagy ha tudják is ezt, csak ez utóbbiakat veszik számításba. De hogyan? Ismerik ezeket a korlátolt rabbikat s hű barátjaikat, a kevély és önhitt, s önerejükön ödvözülni akaró farizeusokat. Jézus fellépésével ellene fordult ezeknek, megtámadta őket: de ezek sem maradtak adósai; a Jézus halála az ő bosszúművők. Ez az általános nézet. De ehhez még toldanunk kell valamit. Épen abból a népből, mely a rabbikat, mint szellemi vezéreit, a farizeusokat, mint szentjeit tisztelte! — éppen ezek közül származott Jézus, s jött létre a keresztyénség. Az idvesség a zsidók közül vagyon.

Ime, ez az, a mit még kevesen látszanak jól tudni a modern vallásos férfiak között is. Elméletükből kizárják a csodát, de gyakorlatban elfogadják azt. Ott áll előttük, mint egy égis meredő kérdőjel, megfejthetetlenül a keresztyénség eredete, mert nem ismerik azt a vallást, a melyből előállott; Jézus még nem áll mind a két lábával a valóság talaján, mert népe fejlődésében nem tudják helyét kijelölni.

Mert nem elég az, hogy már valahára annyira, a mennyire leszoktunk arról, hogy minden farizeust képmutatónak tartsunk; s a Jézus elleni küzdelemben csak beteges gögőt, s esztelen agyrémet lássunk: hanem azt is tudnunk kell, hogy az a vallás, melyből a farizeizmus kinőtte magát, magában hordá egyszersmind azokat a magvakat is, melyekből a keresztyénségnek kifejlődnie lehetett és kellett. Különösen napjainkban, a mikor a keresztyénség eredetéről a legellentétebb és sokszor nagyon is balandó nézetek jönnek forgalomba: nagyon is szükségesnek látom, hogy a vallásos fejlődést, melyből a keresztyénség előállott, minél fontosabban ismerjük. S e tekintetben már Kuenen felolvasásai kimondhatatlan hasznos szolgálatot tesznek.

Nem legutolsó és legkisebb érdeme felolvasásainak továbbá az, hogy azon vallásos harcznak, mely a zsidó nép és a próféták jelesbjei között folyt, világos képét rajzolják elénk. Ez által véget vetett azon — még napjainkban is csaknem általánosan uralkodó helytelen nézetnek, hogy a nép bálványozó volt, a próféták pedig az igaz Istent hirdették. Nem, a nép is J a h v e t, az ő nemzeti istenét tisztelte. Neki voltak szentelve az állami templomok, s egyéb szenthelyek: a „m a g a s l a t o k“, ezek a kézzel csinált vagy természetesen képződött szent dombo, melyek szórványosan az ország minden táján található valának. A szombat az ő szent napja volt; a különféle alkalommal teljesített szokott áldozatok neki ajánlottak; nehéz sorsukban, vagy fontos lépéseik előtt az ő oraculumát kérdezték meg. Az a 190 személyi név, melyet az ő nevével összetéve alkottak, bizonyítja, mennyire érezte a nép J a h v e t való közösségét. Jahve az Izrael istene; az ő segedelmük és erősségük. A próféták is hitték ezt. ép oly erősen és szilárdul, mint a nép. Az a kép, melyet irataikban Izrael jövőjéről oly derült színekkel festenek, bizonyítja, hogy ők kivétel nélkül mindnyájan üdvöt és dicsőséget reméltek nemzetüknek.

Ha mindkettő, — nép és próféták, egyenlő erővel és buzgósággal szólnak sikkra a nemzeti hit védelmére, miben különböznek akkor egymástól annyira, hogy közöttük vallásos harczról kelljen szólanunk? Felelet: Jahve lényegéről való felfogásukban.

A nép felfogása szerint Jahve az ő Istenük, kivüle és mellette léteznek az idegen népek istenei. Ő király, hatalmas király, mert ő adta Izraelnek az uralmat a körülfekvő népek fölött. Izrael az ő népe, melyet védelmez, melyet védelmeznie saját becsülete érdekében köteles, mert ha Izrael leigáztatnék, ez csak azt bizonyítaná, hogy ama nép istene hatalmasabb Jahvenál. Igaz, hogy már itt-ott kezdünk találkozni némi nyomaival az ő lényege erkölcsi felfogásának is; Jahve papja némely esetekben jogi ítéleteket is mondott; a nemzeti istent a jog védőjének kezdik vala tartani. De azért még mindig a hatalmas király fogalma marad lényegének általános kifejezése. A mint az assyriaiak mindent, mit utjokban találnak, pusztává tiporva törnek át Izrael határain, a zsidók rémületüknek az által adják legtagadhatlanabb bizonyítékát, hogy nemzeti Istenük mellett az asszirok isteneit is kezdik imádni. Manesse a templomot pantheonná alakítja. Nem csoda! Jahve nem levén elég erős arra, hogy ez idegen nép pusztításai és sanyarú igájától megmentse, oda fordulnak, a hol a tulnyomó hatalom van, t. i. az asszirok isteneihez.

(Folyt. köv.)

TANÜGYI ROVAT.

Az érettségi vizsgálat.

Az országos középiskolai tanáregyesület f. hó 7. és 8-án a felsőbb leányiskola termében az érettségi vizsgálatok szabályzata ügyében érdekes ülést tartott. Az első nap tanácskozásában részt vett Klamarik János osztálytanácsos is a kultuszminiszteriumtól.

Jóllehet közoktatásunk egyik legfontosabb mozzanata volt a tanácskozás tárgya s jóllehet Budapest összes tanárai hivatalosak valának: mégis az első napon csak 12-en jelentek meg.

A megjelentek azonban élénk részt vettek a vitában, melynek különös jelentőséget kölcsönzött azon körülmény, hogy Klamarik a kormánynak e fontos ügyben követendő eljárásáról a főbb, a vezérirányokat előadni sziveskedett.

A tanácskozás alapjaul az orsz. közoktatási tanácsnak az érettségi vizsgálatok szabályzatáról készített javaslata szolgált. E javaslat véleményadás végett közölte a tanáregyesülettel. E javaslat főbb pontjai a következők: „Az érettségi vizsgálat célja: kipuhatolni, vajjon a vizsgálatra jelentkező tanulónak meg van-e azon általános műveltsége, értelmi fejlettsége és tárgyi ismerete, melyek a főiskolai tanulmányokra szükségesek. Az érettségi vizsgálat két részből áll, u. m. a) írásbeli, b) szóbeli vizsgálatokból. Sem az írásbeli, sem a szóbeli vizsgálatok egy tárgyától sem menthető fel senki. Az írásbeli vizsgálatra a gymnasiumoknál öt s a reáliskoláknál négy dolgozat készítendő; úgymint A) a gymnasiumoknál: a) Értekezés magyar nyelven a középiskolai tan-

anyag köréből vett valamely tárgyról oly czélból, hogy tanulónak alapos nyelvtani ismeretei, a nyelv szellemében való gondolkodása és gondolatainak írásban való szabatos kifejezése megítélhetőek legyenek. b) Fordítás magyarból németre a német nyelv s irodalom tananyagának köréből vett tárgyi és nyelvi kérdések megfejtésével, vagy németül. c) Fordítás magyarból latinra, vagy a gymnasiumi klasszikus olvasmányok köréből vett szabad latin dolgozat. d) Homerosból egy nem olvasott részlet fordítása magyarra a szöveghez tartozó tárgyi és grammatikai kérdések megfejtésével. e) Oly algebrai és geometriai feladatok megfejtése, melyekből a tanulónak a matematikai gondolkodásban való jártassága, valamint számolási biztossága kiderüljön. B) A reáliskoláknál a) Magyar nyelvi dolgozat, mint a gymnasiumoknál. b) A német nyelv és irodalom tananyagának köréből vett szabad német dolgozat vagy fordítás magyarból németre. c) Fordítás magyarból francziára a franczia nyelv és irodalom tananyagának köréből vett kérdések megfejtésével magyarul vagy francziául. d) Matematikai feladványok megfejtése, mint a gymnasiumoknál, tekintettel a reáliskolai tantervre.

E czélra az igazgató a vizsgáló szaktanároktól megfelelő feladványokat kér: és pedig a magyar nyelvi dolgozatra hat feladványt, tekintettel a különböző tudomány-szakokra; a többi nyelvi dolgozatra hármát-hármát szabad dolgozatul; a matematikából hármát az algebra és hármát a geometriára. A főigazgató a magyar nyelvi értekezésre szabad választás szerinti kidolgozás végett négy külön tudomány köréből vett feladványt, a többi nyelvekből egy-egy feladványt a fordításra, egyet-egyét a szabad dolgozatra, a matematikából egy algebrai és egy geometriai feladványt fog megjelölni. Azonban, ha a feladványokat nem helyeselné, azokat módosítja vagy újakat tűz ki. Az írásbeli dolgozatokat az illető vizsgáló szaktanár nézi át és javítja ki, az egész dolgozatról rövid, de indokolt ítéletet és megfelelő érdemjegyet ír a dolgozat alá. Szóbeli vizsgálatra csak azon tanuló bocsátható, kinek minden írásbeli dolgozata legalább is elégséges eredményű. A kinek valamely dolgozata elégtelen, a szóbeli vizsgálatokra csak akkor bocsátható, ha magyar nyelvi dolgozata jeles, más két dolgozata pedig legalább is jó eredményű.

Azonban, ha a tanulónak német vagy görög, illetőleg franczia dolgozata elégtelen eredményű, az esetben ezen tárgyak az illető tanulóra nézve a szóbeli vizsgálatoknak is tárgyaivá tétetnek.

A szóbeli vizsgálat az előbb megnevezett öt-öt tantárgyból csakis a tanterv anyagának főtanaira és azok összefüggésének kimutatására terjed ki a nyelvekből és irodalmakból megjelölt írók olvasáson alapuló ismeretével.

A) A gymnasiumoknál:

a) A Magyar nyelv s irodalom. A következő írók és műveik olvasása feltétlenül megkivántatik: Berzsenyi (ódák), Kölcsey (szónoklat, bírálatok), Kisfaludy S. (regék), Kisfaludy K. (egy vigjáték), Katona (Bánk-bán), Vörösmarty (epikus művek), Petőfi (lirai költemények), Tompa (regék), Arany (Toldy, balladák, Buda halála), Eötvös (emlékbeszéd). b) Latin nyelv s irodalom. Az iskolában nem olvasott részletek fordítása a következő írókból: Livius, Cicero, Vergilius (Aeneis), Horatius (ódák, epistolák). c) Történelem (az egyetemes és hazai történet). d) Matematika (algebra és geometria). e) Fizika.

B) A reáliskoláknál:

a) Magyar nyelv és irodalom. Olvasmányok, mint a gymnasiumoknál. b) Német nyelv s irodalom: Az újabb-

kori német irodalom ismerete a tanterv olvasmányai alapján. c) Történelem (Az egyetemes és hazai történet). d) Matematika. (Algebra és geometria.) e) Fizika.

A kérdések oly módon teendők fel, hogy az adott feleletekből megérthető legyen, vajjon a tanuló a tananyag fontosabb részei fölött öntudatosan rendelkezik-e, s képes-e önálló gondolkodásra.

Az érettségi vizsgálatok általános végeredménye következőleg fejezendő ki: a követelményeknek jelesen megfelelvén, érett; vagy a követelményeknek megfelelvén, érett, vagy a követelményeknek meg nem felelvén, nem érett, és 2, illetőleg 3 hó mulva javító, vagy egy év mulva ismétlő vizsgálatra utasított.

Ime főbb vonásaiban a közoktatási tanács javaslata, melyet a tanáregyesület tárgyalás alá vevén, a következőkben állapotott meg:

A jelen érettségi vizsgálat tárgyai okvetlenül kevesbitendők s e tekintetben, általában véve, a közoktatási tanács javaslatát helyesnek tartja. Czélszerűnek véli azonban, a gymnasiumoknál a görög nyelvet az írásbeliek közül kivenni s a szóbeliek csoportjába helyezni.

Egyébként a tanár-egyesület javaslata az írásbelire vonatkozólag a következő, és pedig a gymnásiumnál: 1. Magyar nyelv s irodalom. Tárgyát ne csak a magyar irodalom és történetének részeiből, hanem más tantárgyból is vehesse a tanár, de szem előtt tartandó, hogy a dolgozat célja nem az, hogy bizonyosság szereztessék, mennyiben sajátítá el a növendék az egyes ismeretek részleteit, hanem inkább az, hogy mennyiben kezeli helyesen, szabatosan a stylust.

2. A latin nyelvnél a magyarból latinra fordítandó tétel jelölendő ki. 3. A német nyelvnél egy fordítás magyarból németre és egy szabad dolgozatra szánt tétel jelöltessék ki, melyek közül a tanuló tetszése szerint választhat. Az írásbeli negyedik része 4. a matematikai dolgozat.

A reáliskoláknál az írásbeli tárgyai 1. a magyar, 2. a német, 3. a francia (oly alakban, mint a gymnásiumnál a német), 4. a matematika. Javaslattétel, hogy a tankerületi főigazgató jelölje ki minden évben, a tanév végén, vajjon a német vagy a francia vétetik-e föl érettségire? A tanáregyesület e javaslatot elveté.

A szóbelinél a gymnásium érettségi tárgyai lennének a tanáregyesület javaslata szerint: 1. A magyar nyelv s irodalom; 2. a latin nyelv; 3. a görög nyelv; 4. a történelem; 5. a fizika; 6. a matematika. A reáliskolánál: 1. a magyar nyelv; 2. a német nyelv; 3. a francia nyelv; 4. a fizika; 5. a történelem; 6. a matematika.

A magyar nyelvnél különösen hangsúlyoztatott, hogy ne az irodalomtörténeti, hanem az irodalmi részletekre fektettessék a fősúly.

A történelemből pedig azon népek története vétessek föl, melyek az emberiség fejlődésében kiválóan részt vettek.

Az egyes tantárgyakból mily tanmózesatok vétessek föl — azt az értekezlet a miniszteriumra bizta.

A tanáregyesület javaslata szerint tehát az írásbelinek 4 tárgya van mindkét középiskolánál, a szóbelinek pedig 6.

IRODALOM.

„A lelki buzgóság hangjai.”

Imádságok a magán és családi élet vallásosságának emelésére. Irta Surányi Gyula, pééri ev. ref. pap Debreczen. Kiadja ifj. Csáthy Károly.

Ára: vászonsarokkal kötve 50 kr; egész vászonba 80 kr: bőrbe kötve, aranyos sarokkal és tokkal 1 frt.

E kis imakönyv egyházi irodalmunk legjobb termékei közé sorozható. Összesen 64 imádságot tartalmaz, melyek mindenikében az Isten nagyságától meghatott, jósgától hálára ébresztett, a bűneit, gyarlóságait mélyen fájlató, de a Krisztus megigazitó érdemében, Isten bűnbocsátó kegyelmében megnyugvó keresztyén lélek nyilatkozik. E mellett könnyen folyó, világos irmodor, eszmei tartalmasság, kellő változatosság a kifejezésekben, az alkalmi vonatkozások helyes felhasználása és bibliaszerűség jellemzik ez imádságokat. Az utóbb említett tulajdonságot ez imáknak nem csupán a számos és találóan alkalmazott zsoltári helyek kölcsönzik, hanem főleg a bennök uralkodó hang és szellem. Az egyes imák, miután a magán buzgólkodás használatára vannak írva, rövidiek, de azért elégséges terjedelemmel bírnak arra, hogy az áhitat érzelmeinek csatornául szolgáljanak.

Az összes imák, nemük szerint, a következőleg sorakoznak: ünnepi, alkalmi, azaz évszaki és rendkívüli esetekben mondandó, és végül egyes életviszonyokhoz alkalmazott imádságok, melyek közül az ünnepieket kiválóan sikerülteknek mondhatni. Szerző imáihoz van csatolva elől, mintegy bevezetésül az Uri imának, végül, mintegy függelékül az apostoli hitformának és a tizparancsolatnak verses paraphrasisa. E verseket olvasva, kénytelenek vagyunk kimondani, hogy szerző megközelítőleg sem olyan jó verselő, mint prosaicus. Ugy látszik, hogy a vers-technica iránt nem bír a kellő érzékkel, vagy nem volt a kellő figyelemmel. Ez azonban még nem nagy baj; hiszen a „miatyánkot“ és „hiszekegyet“ s azok értelmét úgy is tudja minden, csak némileg is iskolázott keresztyén ember. Azért az épen most említett lényegtelen hiány, mely nem is tartozik a könyv testéhez, egy cseppet sem akadályozhat minket azon véleményünk nyilvánításában, hogy szerző e kis imakönyv készítésével igen jó és egyházi irodalmunkra nézve valódi nyereséget tevő munkát végzett. A kiállítás csinos.

* **Előfizetési felhívást** vettünk egy bölcsészettörténelmi munka harmadik kötetére, melynek szerzője Tóth Ferencz, debreczeni bölcsészettanár, s melyben a szerző művének korábbi két köteté, melyekben az ó- és középkori bölcsészet történelme van adva, befejezést nyer, s a három rész együtt egy összefüggő egész alkotánd. A könyv, mely az ujkori bölcsészet fejlődésmenetét Descartestól fogva a legujabb időkig és így a bölcsészet történelme legérdekesebb részét tartalmazza, — a mennyire a tárgy természete engedte, világos és könnyen érthető irmodorban dolgozva, 23—25 nyomott íven, ez év február hó végén fog megjelenni, s márczius elején szétküldhető lesz. Bolti ára 2 frt 50—60 kr. lesz, — előfizetés útján 2 frt. Tíz előfizetett példány után egy, tizen felül pedig minden öt példány után egy-egy tiszteletpéldány jár. Az előfizetési pénz márczius 1-ig, legkésőbb 8-ig szerzőhöz, Debreczenbe (Nagy-Péterfia-utca 351. házszám) küldendő.

* **Magyar ifjusági könyvtár** című kiadványaim első ciklusára nézve van szerencsém értesíteni mélyen t. előfizetőimet, hogy f. hó 26-án összes ifjusági műveim 6-ik kötete is („Képes Regélő“) képekkel díszítve, kikerül a sajtó alól igen szép kiállításban s még e hó folytán szét fognak küldetni az összes megrendelt munkák a t. megrendelőknél. Midőn e körülményt jelezni szerencsém van, egyszersmind ujjal felhivom főleg a t. lelkész és tanító urak, népiskolai könyvtárak figyelmét összes, már megjelent ifjusági műveimre („Nagyapó elbeszélései“, „Kis regélő“, „Képes regélő“, „Gyöngyvirág tündéréi“, „A fehér ember“, „Kalászszedő öreg asszony fiai“, „Képes regélő“), melyek együttesen megrendelve 5 frt 60 kr. bolti ár helyett 4 frt 40 kr. szállított áron kaphatók nálam. Nagy-Kőrös, 1884. jan. 8. Tóth József.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. jan. 26.

— **Sepsii egyházmegyénk** e hó 22-én sepsi-szentgyörgyön rendkívüli közgyűlést tartott, melynek lefolyásáról a mai postával részletes tudósítást kaptunk, de azt — tárgyalmaz miatt — a legjobb akarat mellett sem közölhetjük jelen számunkban. A tudósítás közléséig egyelőre legyen elég az ülés folyamáról a következőket röviden felemlitenünk. Csizsér Gábor tejedelmes és alapos esperesi jelentését a közgyűlés helyeslő tudomásul vette. — A Zwingli ünnepélyt az egyházmegye ápril 22-én Nagy-Borosnyón fogja megtartani. A vásárnap megünneplése és a papi stolare tárgyában is hoztattak elvi jelentőségű határozatok. A választások folyamán főjegyzőnek Kis Antal Sámuel választott meg 33 szavazattal Nagy Sándor 28 szavazata ellenében. Nagy Sándort közfelkiáltással választották meg közügyigazgatónak. A bizottsági tagságokra szintén közfelkiáltással ejtetett meg a választás; a házassági és köztörvényszéki ülnökökre titkos szavazás útján. Ezek eredményéről jövő számunkban.

— **Európa tud. egyetemei.** Prof. Dr. Hugo Brachell „Die Staaten Europas“ czimű művének 4-ik kiadásából az egyetemekre vonatkozólag következő érdekes hivatalos adatokat vesszük ki: Az Osztrák-Magyar birodalomban volt az 1882/83. isk. évben 10 egyetem (Magyarorsz. 2). 979 tanárral (Magyarorsz. 220 u. m. Budapesten 160, Kolozsvárt 60) és 15,573 hallgatóval; (Magyarorsz. az I. félévben, 3730 t. i. Budapesten 3272; — az idén 3294 és pedig theologus 88. jogász 1566, medicus 1137, gyógyszerész 231, philosophus 272 — Kolozsvárt pedig összesen volt 458; a II. félévben összesen 3469 t. i. Budapesten 3028, Kolozsvárt 441); Németországban 22 egyetem, 2011 tanárral és 25,482 hallgatóval; Angol-

országban volt 8 tulajdonképeni egyetem és 7 úgynevezett „Colleges“ 509 tanárral és 18,170 hallgatóval; Franciaországban tudvalevőleg nincsenek állami egyetemek, hanem csak facultások és pedig 10 theologiai, 13 jogi, 11 medicali facultás, 15 medicali előkészítő iskola, 30 facultés des sciences et lettres, összesen 1184 tanárral és 15,526 hallgatóval; azonkívül van Franciaországban 5 kath. egyetem is; Olaszországban 17 állami és 4 szabad egyetem 1655 tanárral és 11,728 hallgatóval; Oroszországban 8 egyetem 709 tanárral, s 10,305 hallgatóval; Svéd- és Norvégországban 4 egyet. 244 tanár- és 3425 hallgatóval; Hollandiában 5 egyet. 192 tan. és 1635 hallg.; Belgiumban 4 egyet. 253 tan. és 4072 hallg.; Svájcban 6 egyet. 375 tan. és 2031 hallg.; Spanyolországban 10 egyet. 475 tan. és 13,722 hallg.; Romániában 2 egyet. 87 tan. és 693 hallg.; Portugál-, Görög-, Törökországban és Szerbiában 1—1 egyetem.

— **Tanítók hálafölrata.** Az alkalomból, hogy ő felsége az Eötvös-alap és a magyarországi néptanítók országos árvaalapja javára magán-pénztárából egyenkint 1500 frtnyi, összesen 3000 frtnyi segélyt adományozott, a két alap igazgató választmányának küldöttsége felkerlte Trefort Ágost közoktatásügyi minisztert, hálanyilvánításuknak legfelső helyen tolmácsolására. A miniszter, kérésükhöz kepest, felterjesztést tett ő felségéhez.

— **A nagy-enyedi Bethlen-főtanoda** téli közvizsgáinak sorrendje az 1883—84-ik tanévben a következő Jan. 31. d. e. 9—12 III—IV. theol. Dogmatörténelem. Liturgika. 9—12 VII. gymn. Vegytan. 9—12-ig I. gymn. minden tantárgy. 9—12-ig I—III. kép. Ének és zene. D. u. 2—5-ig VI. gymn. minden tantárgy. 2—4-ig I. elemi minden tantárgy. Febr. 1. d. e. 9—12-ig II. gymn. minden tantárgy. 9—12-ig 3. elemi minden tantárgy. D. u. 2—5-ig IV. gymn. minden tantárgy. 2—5-ig 2. elemi minden tantárgy. Febr. 2. d. e. 9—12-ig III. gymn. minden tantárgy. D. u. 2—5-ig V. gymn. minden tantárgy. 2—5-ig 4. elemi minden tantárgy. — A 2-ik félév febr. 4-én délelőtt 8 órakor kezdődik. Dr. Kovács Ödön, rector professor.

H I R D E T É S.

M I N D E N F É L E

HASZNÁLT ÉS RÉGI KÖNYVEKET

(különösen Magyarországra és Erdélyre vonatkozókat)

LEGJOBB ÁRBAN MINDIG VÁSÁROL

Demjén László,

könyvkereskedése Kolozsvárt.

(2—3)